o. dr. Jordan Kunicic O. P.

Priručnik teološke moralke

IV. dio

Ivan Šimundić

o. dr. Jordan Kunčić O.P.

PRIRUČNIK TEOLOŠKE MORALKE

(uz tekst Noldina)

IV. DIO

VII.-X. ZAPOVIJEDI, CRKVENE ZAPOVIJEDI.

Zagreb 1958

S A D R Ž A J

Predgovor 1

ŠESTA KNJIGA

O SEDMOJ I DESETOJ ZAPOVIJEDI DEKALOGA 1
PRVO POGLAVLJE: O VLASNIŠTVU ili POSJEDU 1
Prvo pitanje: O vlasništvu ili posjedu općenito 1
Prvi članak: Što je vlasništvo (imovina, posjed). . . 1
Drugi članak: O posjedovanju (possessio) 6
Treći članak: O predmetu posjeda ili vlasništva. . . 6
Četvrti članak: O subjektu ili nosiocu vlasništva. . 7
Drugo pitanje: O vlasništvu vanjskih dobara 8
Prvi članak: O naravi vlasništva tvarnih dobara . . 8
Drugi članak: O vlasništvu sinova 9
Treći članak: O vlasništvu supruga 12
Četvrti članak: O autorskom pravu 14
Peti članak: O vlasništvu osoba svetovnog klera . . 14
Treće pitanje: O sticanju vlasništva 16
Prvi članak: O posjednuću 16
Drugi članak: O nalasku (nahođenju, našašću). . . . 18
Treći članak: O prirastu ili prirastaju 19
Četvrti članak: O radu 20
Peti članak: O preskripciji 21
§ 1. O stjecajnoj preskripciji ili dosjelosti . 22
§ 2. O preskripciji koja oslobađa (zastara) . . 24
§ 3. O preskripciji u Kanonskom Pravu 24

DRUGO POGLAVLJE: O POVREDI VLASNIŠTVA 25
Prvo pitanje: O nepravdi općenito 25
Drugo pitanje: O nepravednom uzimanju tuđe stvari . . 26
Prvi članak: O bitnosti krađe 27
Drugi članak: O nekim posebnim krađama 28
Treći članak: Kada je dozvoljeno posizanje u tuđe vlasništvo 29
§ 1. Skrajna nužda 29
§ 2. Potajna naknada 30
Treće pitanje: O zlobnom oštećivanju 31

TREĆE POGLAVLJE: O ISPRAVKU POVRIJEĐENOG VLASNIŠTVA . . . 33
Prvo pitanje: O vraćanju ili povrati općenito 33
Drugo pitanje: O povrati tuđe stvari 34
Prvi članak: O povrati na koju je dužan pošteni posjednik 34
Drugi članak: O nepoštenom posjedniku 36
Treći članak: O posjedniku u sumnji 37
Treće pitanje: O naknadi radi zlobna oštećenja 38
Prvi članak: O uvjetima zlobnog oštećenja 38
§ 1. Čin doista mora povrijediti strogo pravo . 38
§ 2. Čin mora biti doista efikasan 39
§ 3. Čin mora biti u savjesti grješan 39
Drugi članak: O šteti iz sumnje ili pogreške . . . 41
Treći članak: O nekim oštećenjima napose 42
§ 1. Nanošenje štete u duhov. dobrima 42
§ 2. Naknada štete radi ubojstva 42
§ 3. O šteti pri silovanju i vanbračnom prilegu. 43
§ 4. O šteti radi preljuba 44
§ 5. O šteti radi uskrate vojne službe 44
§ 6. O šteti zbog povrede poreske dužnosti . . . 45

Četvrto pitanje: O povrati radi nepravedna udjela . . . 45
Prvi članak: O nepravednom sudjelovanju općenito . . 45
Drugi članak: O nalagaču ili naredbodavcu 45
Treći članak: O savjetodavcu 46
Četvrti članak: O pristalici 47
Peti članak: O hvalitelju, zaštitniku i učesniku . . 48
Šesti članak: O negativnim učesnicima 48
Sedmi članak: O naknadi sa strane suučesnika ili sudionika 49
§ 1. Koliko moraju vratiti ili nadoknaditi . . . 49
§ 2. O redu naknade između učesnika 50
Peto pitanje: O okolnostima povrate (naknade) 51
Prvi članak: Komu treba vratiti 51
Drugi članak: O redosljedu naknade vjerovnicima . . 52
§ 1. Redosljed po civilnom zakonu 52
§ 2. Redosljed po prirodnom zakonu 52
Treći članak: O načinu povrate (naknade) 52
Četvrti članak: Kada treba vratiti 53
Šesto pitanje: O uzrocima koji ispričavaju od povrate . 54
Prvi članak: O oprostu ili darovanju 54
Drugi članak: O nemogućnosti 55
Treći članak: O ustupu dobara 55
Četvrti članak: O izravnanju 56

ČETVRTO POGLAVLJE: O UGOVORIMA (POGODBAMA) 57
Prvo pitanje: O ugovorima (pogodbama) općenito 57
Prvi članak: O naravi (bitnosti) ugovora 57
Drugi članak: O materiji ili tvari ugovora 59
Treći članak: O osobama sposobnim ugovarati 60
Četvrti članak: O zakonitom pristanku 61
§ 1. Vlastitost pristanka 61
§ 2. O manama ili pogreškama pristanka 62
Peti članak: O obavezi sklopljenih ugovora 64
Drugo pitanje: O jednostranim ugovorima 67
Prvi članak: O obećanju (obećajnom ugovoru) 67
Drugi članak: O darivanju (darovnom ugovoru) 68
Treći članak: O oporukama 69
§ 1. O nasljedstvu baštine 69
§ 2. O posljednim voljama 70
§ 3. O oporukama 71
Treće pitanje: O obostranom ugovoru s izvjesnim učinkom 72
Prvi članak: Odložba (ugovor o čuvanju) 72
Drugi članak: O posudbi (posudnoj pogodbi)-commodatum 73
Treći članak: O punomoći (mandatu) 73
Četvrti članak: O pogodbi uzajmljivanja (mutuum) . . 74
§ 1. O naravi zajmovne pogodbe 74
§ 2. O dozvoljenosti dobiti (lucrum ex mutuo) . . 74
§ 3. O ugovorima dobiti s novcem 75
§ 4. O dobiti i kamatama 76
§ 5. O zabrani lihve 77
Peti članak: O kupnji i prodaji 77
§ 1. O kupnji i prodaji općenito 77
§ 2. O dužnosti prodavaoca i kupca 78
§ 3. O pravednoj cijeni 78
§ 4. O nekim posebnim kupoprodajama 80
Šesti članak: O upotrebnom ugovoru (najam-zakup) . . 81
§ 1. O unajmljivanju stvari (locatio serum) . . . 82
§ 2. O unajmljivanju radne snage (locatio laboris) 82
§ 3. Ugovor o izvršenju posla (locatio operae) . 83

Sedmi članak: O ugovoru o zajednici (društveni ugovor) 83
Osmi članak: O izmjeni novca (carubium) 84
Četvrto pitanje: O pogodbama na sreću (contractus aleatorii) 84
Prvi članak: O nakladi (sponsio) 84
Drugi članak: O igri 85
Treći članak: O lutriji 85
Četvrti članak: O osiguranju 86
Peti članak: O burzovnim spekulacijama 87

SEDMA KNJIGA

O OSMOJ ZAPOVIJEDI DEKALOGA 89

Prvo pitanje: O istinorijeku i vjernosti 89
Drugo pitanje: O povredi istine (o laži) 90
Prvi članak: O laži 90
Drugi članak: O skrivanju istine 91
Treće pitanje: O povredi dobra glasa 93
Prvi članak: O pravu na čast i dobar glas 93
Drugi članak: O ocrnjivanju i kleveti 94
Treći članak: Kada je dozvoljeno otkriti tuđi zločin 96
Četvrti članak: O onomu koji sluša ozloglašivanje ili klevetu 97
Peti članak: O ispravljanju povrede dobra glasa . . 98
Četvrto pitanje: O povredi časti 99
Prvi članak: O lakomislenom ili nepromišljenom sudu 99
Drugi članak: O uvredi časti (contumelia) 1oo
Peto pitanje: O povredi tajne 1o2

T R E Ć I D I O: CRKVENE ZAPOVIJEDI

PRVA KNJIGA

O ZAKONU POSTA I NEMRSA 1o5
Prvo pitanje: O zakonu posta 1o5
Drugo pitanje: O zakonu nemrsa 1o6
Prvi članak: O samom zakonu 1o6
Drugi članak: O uzrocima koji ispričavaju 1o7
Treće pitanje: O zapovijedi posta 1o7
Prvi članak: O materiji ili tvari zapovijedi . . . 1o7
Drugi članak: O jednom obroku 1o7
Treći članak: O uzrocimaa, koji ispričavaju od posta 1o8
Četvrti članak: O oprostu od posta i nemrsa . . . 1o8

DRUGA KNJIGA

O GODIŠNJOJ ISPOVIJEDI I USKRSNOJ PRIČESTI 1o9
Prvo pitanje: O godišnjoj ispovijedi 1o9
Drugo pitanje: O uskrsnoj pričesti 1o9

TREĆA KNJIGA

O ZABRANI KNJIGA 11o
Prvo pitanje: O zabrani knjiga općenito 11o
Drugo pitanje: O pret pregledu knjiga (cenzura) . . . 11o
Prvi članak: O predmetu cenzure 11o
Drugi članak: Kako se obavlja cenzura 111

Treće pitanje: O zabrani knjiga 112
Prvi članak: O kompetentnoj vlasti zabranjivanja . 112
Drugi članak: O prijavljivanju knjiga 112
Treći članak: O učinku zabrane knjiga 112
Četvrti članak: O zabranjenim knjigama, napose . . 113
§ 1. O knjigama zabranjenim samim zakonom . . . 113
§ 2. Knjige napose zabranjene posebnim dekretima 113
Peti članak: Tko se može služiti zabranjenim knjigama 114

ČETVRTA KNJIGA

UZDRŽAVANJE DUHOVNIH PASTIRA I SPALJIVANJE MRTVACA 115
Prvo pitanje: O zapovijedi uzdržavanja pastira . . . 115
Drugo pitanje: O zabrani spaljivanja tjelesa mrtvaca. 115

Č E T V R T I D I O: O POJEDINIM ZAPOVIJEDIMA

PRVA KNJIGA: O staležu svjetovnjaka
Prvo pitanje: O sucu i suđenju 116
Drugo pitanje: O onome, koji podiže tužbu i optužuje. 116
Treće pitanje: O krivcu 118
Četvrto pitanje: O branitelju 119
Peto pitanje: O svjedocima 120
Šesto pitanje: O liječnicima 121

DRUGA KNJIGA . . . . .

O ZVANJU ZA KLERIČKI STALEŽ 122
Prvo pitanje: O zvanju za klerički stalež 122
Drugo pitanje: O obavezi Časoslova 123
Prvi članak: O božanskom oficiju 123
Drugi članak: O obavezi recitiranja 123
Treći članak: O obredu (formi) Oficija 124
Četvrti članak: O načinu recitiranja Oficija . . . 125
Peti članak: O razlozima, koji ispričavaju od recitiranja 127
Treće pitanje: O dužnosti dijeljenja suvišnih dobara. 128
D o d a t a k 128

...oooOooo...

P r e d g o v o r

Ove bilješke iznose gradivo IV.sveska ili četvrtog semestra. U njemu se nalazi gradivo VII-X. zapovijedi, odnosno zabrane. Tko prolista tekst Noldina lako će uvidjeti, da je gradivo, koje je ovdje sažeto, preobilno. U tekstu Noldina ono obuhvaća preko 350 stranica.

Ovako skraćeni ili sažeti oblik predstavlja neki "repetitorij". Varao bi se, tko bi mislio, da je ovaj repetitorij po sebi dovoljan. On je dovoljan za onoga, koji je ili slušao predavanja i usvojio tumačenja, ili čitao tekst Noldina ili kojeg drugog auktora. Potrebno je naime izvoditi nauku i zaključke iz općih načela trudom, zaključivanjem, primjenom, uspoređivanjem i drugim operacijama umnog rada, da spoznajne tekovine postanu doista svojina subjekta, koji uči.

Varao bi se također tko bi mislio, da je citiranje Sume sv. Tome dovoljno, da se upozna, procijeni, uzljubi te iskoristi tekst sv.Tome. Poznato je naime, da je Pijo X. ("Doctoris Angelici" od 29.VI.1914.) naredio, da se tekst Sume upotrebljava u visokim teološkim školama, kojima je dano ovlaštenje "academicos gradus conferendi". Kasnije je upućen upit, da li tekst Sume mora služiti kao knjiga za savjetovanje ili za prelekcije, te je odgovoreno 7.III.1916. od sv. Kongregacije de Seminariis et Stud.Univ., da tekst mora biti kao knjiga prelekcija, što se tiče skolastičke diobe pitanja, tako, da uz tekst Sume bude i koji tekst za pozitivnu stranu pojedinih pitanja. Kako se može zamisliti, da netko želi polučiti čast doktora u teologiji, a da se na Sumu sv.Tome možda jedva nazreo?

Gradivo je ovog sveska prevažno, da bi se moglo zadovoljiti s ovako skraćenim "repetitorijem". Dovoljno je na pr. uočiti, da se iz VII. zapovijedi Dekaloga izdvaja jedan predmet "Kat.društvena nauka", koja za sebe predstavlja tako opsežno gradivo, da bi tražilo kudikamo duže vrijeme, da se uzmogne prikladno obraditi. Potrebno je u pitanju VII. kao i u pitanju ostalih zapovijedi Dekaloga neprestano držati pred očima pameti pitanja, koja nam nameće povjesni razvoj, svakidašnjica, jer u nauci se kršćanske moralke nalaze načela za sva pitanja, ali ih treba ispravno primijeniti.

Zapovijedi je Božje sv.Toma usvojio i pokazao u svom životu na herojski način tako, da "non est magis doctrina quam virtute et sanctitate magnus" (Lav XIII.). Što drugo ostaje nego moliti Svevišnjega: "Da nobis, quaesumus, et quae docuit intellectu conspicere, et quae egit imitatione complere"(Oratio in festo s.Thomae).

Zagreb 1957. Dr. Jordan Kunčić O.P.

ŠESTA KNJIGA

SEDMA i DESETA ZAPOVIJED DEKALOGA

"Ne kradi!
Ne želi kuće bližnjega svoga...
niti ičega, što je njegovo."
II.Mojs. 2o. 15 i 17.

Sedma dakle zapovijed neposredno zabranjuje nepravedan zahvat u tuđe vlasništvo, zabranjuje krađu izvanjskih dobara bližnjega. Deseta pak zabranjuje i zlu želju za posjedom tuđih dobara. Formalizmu ili legalizmu je bilo na srcu, da se ni zla želja za tuđim posjedom ne pojavi, da se ne poremeti društveni red, dakle i opet se naglasuje obzir na vanjštinu.

Možemo reći, da sedma zapovijed ili zabrana zabranjuje sve vrsti otimačine, grabeža, klevete, sva zlobna oštećenja. Prema tome na tu zabranu možemo svesti svu nauku o ugovorima, jer se svi prekršaji ugovora svode na krađu i otimačinu (I-II.1oo.11; II-II.122.6 ad 2; 61.3).- Na desetu pak zabranu možemo svesti sve zle želje, misli i nakane (I-II.1oo.11).

Krist nije ukinuo zabranu krađe, ali je nadodao novo stanovište prema zemaljskim dobrima. On ih podređuje dobrima duše (Mt 16,26). Krist zove svoje sljedbenike, da ostave sve i da ga slijede (Lk 14,33). U svrhu cijene prvenstva duhovnih dobara treba biti spreman dati i kabanicu, a ne samo košulju (Mt 5,4o). Krist nije zabranjivao zlu želju samo radi pogibli da ne dovede do zla djela već i zato, što je i sama zla želja u sebi grijeh iste naravi kao i zlo djelo, kako smo vidjeli u VI.zabrani. Kristova pravednost je u najradikalnijoj protivnosti s pravednosti književnika i farizeja, jer je ova bila samo spoljašnja, a Krist traži pravednost u srcu, u želji, u nakani (Mt 5.2o; 23.27). Ova borba Kristova proti legalizma i formalizma zakonskog slova označuje jednu od osnovnih značajka Kristova djela.

I ovdje dakle dolazimo do istog zaključka, da formulacija ovih zabrana ne iscrpljuje sadržaj ni smisao novozavjetne formulacije kojoj moramo dati prvenstvo, jer smo sinovi N.Zavjeta a ne Staroga, koji je prošao.

PRVO POGLAVLJE: O VLASNIŠTVU ili POSJEDU

Prvo pitanje: o vlasništvu ili posjedu općenito

Prvi članak: što je vlasništvo (imovina, posjed)

Počimajući ovo pitanje uočimo nestajanje smisla za poštivanjem tuđe imovine, učestale krađe, pljačke, nemoral u trgovanju, nemire, svađe, ratove i t.d.

Ovomu suprotstavimo čvrstu točku, naime: opstoji naravno ili prirodno pravo, prije i neovisno od svakog pozitivnog zakona, prema tome opstoji objektivno, nepromjenljivo pravo, koje čovjeku pripada tako, da ga nijedna stvorena vlast ne može toga prava lišiti.

Time zabacujemo četiri glavne zablude u pitanju prava: 1) materijalizam, koji svodi pravo na fizičku silu, na oštricu mačeva, kako bi rekao Bren, galski vojskovođa, koji je rekao rimskim poslanicima: "Pravo nam je na oštricama naših mačeva, i jačemu pripada svijet". Za nas je naime pravo moralna, ne fizička vrednota; 2)pozitivizam, u duhu starih grčkih sofista Trazimaha, Aristipa, modernih Spinoze, Hobbesa, Rousseau-a i drugih, prema kojima se izvor prava nalazi jedino u državnim ili pozitivnim zakonima; 3) kantizam ili autonomizam, prema kojemu čovjek može reći, da je on izvor prava, autonomni zakonodavac; 4) racionalizam Fichtea, Hegela i Kanta, koji pravo i moral smatraju kao dva različita svijeta, moral za unutarnjost, a pravo za izvanjski svijet. Država određuje prava i dužnosti, i ona je kod Hegela neko apsolutno biće. Isp.Merkelbach "Theol. mor." II.str.16o.

Neopisiva su zla slijedila iz načela Huga Grotiusa, koji je emancipirao pravo od religije i od morala. Adam Smith je emancipirao ekonomiju i od morala i od prava (Weiss: Apolog. vol.IV.13.4). Ekonomska i sva društvena djelatnost podložne su moralu, jer čovjek, bio on ekonomist ili intelektualac, uvijek je svjesno-voljno biće, koje odgovara za svoja djela pred savješću i pred Bogom.

Kada se sjetimo krađa, prijevara, spekulacija i svih zlih nereda, tada najbolje vidimo važnost kreposti pravednosti i visoku cijenu, u kojoj su je držali i poganski veleumi. Ni zvijezda Večernjica ni Zornica nijesu tako sjajne, rekao bi Aristotel, kako je sjajna ova krepost (II-II.58.12), osobito zakonska.

355) Što je vlasništvo ili posjed?

Vlast, koja subjektu ili nosiocu daje pravo da se služi, raspolaže te iskorištuje stvar ili predmet kao svoj. Isporedi pojam prava iz II.sveska br.269 i dalje.

Sa strane porijekla razlikuj B o ž j e vlasništvo na temelju stvorenja svih stvari; i č o v j e č j e, koje pristaje čovjeku kao sudioniku u vlasti primljenoj od Boga.

Sa strane osobe razlikuj v r h o v n i č k o vlasništvo, koje pripada civilnoj vlasti u vidu općeg dobra na pr. otvoriti put preko Petrova polja; i p o d l o ž n i č k o vlasništvo, koje pripada privatnoj osobi obzirom na dobra, koja posjeduje. Vrhovničko vlasništvo u stvari nije nego vlast upravljanja ili potestas iurisdictionis, a ne pravo vlasništva.

356) Koje su granice civilne vlasti u pitanju privatnog vlasništva?

Potreba ili korist za zajedničko dobro stavljaju granice ingerenciji civilne vlasti u pitanju privatnog vlasništva. Detaljniji se izvodi iz ovih načela iznose u kat.dr.nauci, koja se predaje kao poseban predmet.

Razlikuj civilne zakone koji a) o d r e đ u j u v l a s n i š t v o kao na pr. kada se nađe predmet a ne pojavljuje se vlasnik, - od civilnih zakona, koji samo b)p r o p i s u j u n e k e p r a v n e f o r m a l n o s t i bilo uzgred-

ne, na pr. da se neka molba dostavlja na državnom formularu; bilo bitne, na pr. manjak vlastoručnog potpisa na oporuci kao uvjet nevaljanosti oporuke.

Prvo načelo: civilni zakoni, koji određuju ili č i n e v l a s n i k o m obvezuju u savjesti prije sudskog pravorijeka i tou ime zamjenične pravednosti, jer se to osniva na vrhovničkom pravu (dominium altum), a pitanje posjeda spada na zamjeničnu pravednost.

Drugo načelo: civilni zakoni, koji samo p r o p i s u j u f o r m a l n o s t i ili svečanosti čina u ugovorima vjerojatno ne obvezuju u savjesti prije sudskog pravorijeka, jer nije jasno da li civilna vlast uopće želi zasijecati u područje savjesti, a, uostalom, teolozi se u tome ne slažu, prema tome, u toj neizvjesnosti ne smije se urgirati obvezatnost u savjesti već samo civilno ili juridički.- Poslije sudskog pravorijeka čin se mora smatrati i u savjesti valjanim ili nevaljanim, jer se društveni red ne bi mogao odvijati, ako se ne bi pitanje završilo.

Treće načelo: svaki zakon uključuje obaveznu snagu, a neki civilni zakoni obvezuju i u savjesti, kako je rečeno u sv. I.br.161-164.

Bilješke: 1)Bolesnik pri smrti na riječ odredi da se izvjesna svota novca dade nekoj osobi, izvršitelj oporuke nije dužan tu svotu u savjesti dati, i, ako je netko dade, može je sudski tražiti natrag, jer se može poslužiti pravom opsluživanja oporučne forme; onaj pak koji je svotu primio nije dužan tu svotu dati, dok izvršitelj oporuke sudski ne stekne pravo tu svotu tražiti, jer, vjerojatno po naravnom zakonu i oporuka na riječ vrijedi.

2) "Iako znamo da namjera modernih zakonodavaca općenito ne ide za tim da podložnike veže u savjesti, ne ćemo se odalečiti od smisla kan.1529. ako naglasimo kao načelo pastoralne razboritosti, da vjernicima treba preporučiti SAVJESNO obdržavanje ugovora uvijek i svagdje, osim gdje to zakonodavac nije izrično ustanovio ili pravni čin označio podvrgnutim ništavosti" (Živković II.str.231).

3) Možemo općenito reći, da obvezuju u savjesti oni zakoni, koji se odnose na moralno vladanje i oni koji određuju vlasništvo izvanjskih dobara, jer u tom slučaju ti zakoni samo određuju naravni zakon na pr. zakoni koji određuju zakoniti dio u nasljedstvu. Čisto pak penalni zakoni (I.sv.br.164-169) i ništavni zakoni obvezuju samo na to, da se primi nametnuta kazna, odnosno, da se poslije sudskog pravorijeka čin smatra ništavim.

357) Kako definiramo vlasništvo (podložničko, privatno) ili posjed?

Stvarno pravo potpuno upotrebljavati i raspolagati s nekom stvari kao svojom, u vlastitu korist, u bilo koju zakonitu svrhu. Ako bi vlasnik ne samo upotrebio već i zloupotrebio na pr. rasipno, povrijedio bi razum, sagriješio bi, ali ne bi izgubio pravo. Izraz dakle "abuti" ne smije se shvatiti u poganskom smislu (Denz.2255) već uvijek po diktatu razuma, kako

traži kreposno djelovanje. Ako naime promatramo čovjeka u njegovim specifičnim oznakama "omnes actus virtutum sunt de lege naturali: dicat enim hoc naturaliter unicuique ratio ut virtuose agat" (I-II.94.3).

358) Koja su glavna pravna načela u pitanju vlasništva ili posjeda?

a) "Res clamat ad dominum" t.j. svaka stvar nastoji ponovno doći svome gospodaru, te za njim nekako viče. Gospodar je može, gdjegod je nađe, uzeti, jer je s njim nekako vezana, a, čija nije, mora je gospodaru što prije vratiti.

b) "Res fructificat domino" t.j. stvar donosi plodove za svoga gospodara, tako plodovi stabla, razmnoženje životinje i t.d. Uporaba i uživanje stvari spada na vlasnika. Isporedi niže br.362.

c) "Res naturaliter perit domino" t.j. ako stvar nestane po naravi, bez krivnje onoga kod kojega se nalazi, propada gospodaru. Izuzetak je, ako stvar ostaje "in aequivalenti" na pr. u dobivenom novcu, jer tada ta novčana vrijednost stvari spada na gospodara.

d) "Nemini ex re aliena ditescere licet" t.j. nitko se ne smije obogaćivati iz same tuđe stvari ili iz svega onoga, što po naravi iz nje izvire. Izuzetak je dakle, ako netko prigodice ili "occasione rei alienae" vlastitim radom zaradi više, na pr. lupež ukrade 10.000 i s tim novcem trguje te zaradi 100.000, dužan je vratiti samo ukradenu svotu i zakonsku dobit, ali ne svotu od 100.000, jer je ta dobit plod njegova rada.

e) "Nemo ex re aliena in bona fide possessa debet detrimentum pati" t.j. nitko ne smije biti na gubitku ako drži tuđu stvar u dobroj nakani, ne znajući da je tuđa stvar. Dok traje ta dobra nakana ili temeljita vjera nije dužan niti na nadoknadu za eventualno oštećenje stvari.

f) "Accessorium sequitur principale" t.j. tko posjeduje glavni predmet ima pravo i na ono, što je s predmetom kao drugotno spojeno na pr. tko kupuje kuću, kupuje i vrata i ostale povlastice kuće; tko kupuje prsten, kupuje i dragulj u njemu.

359) Kako dijelimo vlasništvo ili posjed?

Sa stanovišta punine vlasništva ili njegove potpunosti razlikujemo: p o t p u n o vlasništvo, kada posjednik ima pravo raspolagati i sa stvari i njenim plodovima, te n e p o t p u n o, kada vlasnik može raspolagati ili sa samom stvari ili njenim plodovima (dizjunktivno). Na pr. potpuno je vlasništvo onoga, tko može svoju kuću i prodati; nepotpuno je pak, ako ima pravo u njoj stanovati, ali nema je prava prodati; ili ako je i može prodati, ali ako ne smije iz nje istjerati osobu, koja ima pravo doživotnog boravka.

Ovo nepotpuno vlasništvo dijelimo opet na d i r e k t n o ili izravno, kada naime vlasnik neposredno može raspolagati sa stvari u sebi, te i n d i r e k t n o ili n e i z r a v n o, kada može raspolagati samo s plodovima stvari ili njenim prihodima, ali ne može sa samom stvari.

Direktno je dakle vlasništvo nekako korjensko ili golo, jer posjednik raspolaže samo s golom stvari, indirektno pak je više vlasništvo korisnosti.

Condominium ili suvlasništvo je posjedovanje jedne stvari u sebi nedjeljive od više vlasnika.

360) Što je uporaba i korištovanje? (usus - usus fructus)

U p o r a b a je pravo upotrebljavanja tuđe stvari u vlastitu korist, ali da bitnost ili sama stvar ostane vlasnikova. Tko daje zove se uporabodavac, tko prima zove se uporabopримac, a plata za uporabu zove se uporabnina (Vuković OGZ § 1102). Tako se daje kuća za stanovanje, šuma za sakupljanje drva, posuđuju se razni predmeti na pr. konj, odijelo i sl.

K o r i š t e n j e ili pravo korištenja je pravo upotrebljavati i služiti se tuđom stvari, ali ne dirajući samu stvar, na pr. pravo korištenja plodova nekog polja. Dok uporaba daje pravo samo na korištenje koliko je potrebito, ovo pravo korištenja (usus fructus) daje pravo na plodove bez osvrta da li su plodovi potrebni ili ne korisniku (OGZ § 509).

361) Što je služnost (pravo služnosti)?

Služnost je kao neki teret nametnut stvari u korist onoga, koji nije njezin vlasnik ili posjednik, na pr. ako netko ima pravo prolaziti preko tuđega polja to se pravo zove pravo služnosti prolaza.

Razlikuj služnosti po porijeklu prema tome da li nastaju na bazi naravi, na temelju zakona ili na temelju ugovora. - Po načinu ih razlikuj na trajne na pr. vodovod, netrajne na pr. prolaz preko polja, vidljive na pr. vrata ili prozor, nevidljive na pr. zabrana, da se kuća ili zid gradi više te kuće ili toga zida.

Građanski Zakonik razlikuje razne vrsti služnosti kao stvarnu, osobnu, zemljišnu, kućnu i t.d. (OGZ § 472-509).

362) Što su to "plodovi"?

Sve ono, što je korisno, te proizlazi iz posjedovanog predmeta, na pr. trava, gljive, živinski okot i t.d.

a) Sa stanovišta porijekla razlikujemo p r i r o d n e t.j. one, koji proizlaze bez čovječjeg rada po prirodi na pr. mlijeko ovaca, trava na polju, ili slijede po prirodi kontrakta na pr. cijena za najam kuće; r a d n e t.j. plodove rada i umijeća na pr. djela umjetnika, dobit radi vještine preprodavača; m j e š o v i t e t.j. dijelom od prirode dijelom od rada na pr. vino, ulje i slično.

b) Sa stanovišta sticanja plodova razlikuj plodove: n e o d i j e l j e n e, t.j. one, koji se još nalaze uz stvar na pr. jabuke na stablu, tele u kravi; o d i j e l j e n e a l i n e u b r a n e ili neuzete, iako ih je gospodar mogao uzeti, ali nije radi nemarnosti, prevare i sl.; o d i j e l j e n e i u z e t e, t.j. koje je vlasnik uzeo i možda potrošio ili još drži.

Prema gornjim razlikama i načelima iznesenim pod br.358. razumijevamo na pr. § 4o6 OGZ, koji glasi: Vlasnik živinčeta, oplođenog po tuđem živinčetu, nije dužan dati vlasniku posljednjega nagrade, ako nije bila ugovorena.

Drugi članak: o posjedovanju (possessio)

363) Što je posjedovanje?

Zadržavanje stvari s nakanom, da će se prisvojiti. Prema tome treba stvar stvarno, fizički ili moralno uzeti i to s nakanom prisvojenja (OGZ § 3o9; 312).

364) Kako ga dijelimo?

Prema temelju posjedovanja razlikuj z a k o n i t o posjedovanje, na pr. na temelju dara, kupnje i sl., te n e z a k o n i t o, koje nema temelja za prisvajanje, na pr. ukradeni predmet.

Prema raspoloženju subjekta razlikuj: p o š t e n o g posjednika, koji naime smatra da je stvar njegova na temelju priznatih razloga; n e p o š t e n o g, ako naime posjednik zna, da stvar nije njegova; s u m n j i v o g, ako se naime posjedniku na početku ili u toku posjedovanja pojavi sumnja, da li je doista stvar njegova.

365) Koji su učinci faktičnog posjedovanja?

Pravo predmjeva, da onaj koji drži stvar, da je doista i njezin vlasnik. Ova je predmjeva potrebita za normalno funkcioniranje društvenih odnosa, za dovršavanje prepiraka i kao opomena posjednicima, da paze na svojinu.

Načela: a)Faktično se stanje smatra pravilnim, dok se ne dokaže protivno.

b)U dvojbi se uzima da je posjed pošten, i posjednik ima prvenstvo (OGZ § 323-328).

c)Pošten posjed rađa dosjelost, ali ne prenosi vlasništvo nego preko dosjelosti, za što se traži i zakonom određeno vrijeme, kako obično određuju civilni zakoni za civilne i crkveni za crkvene stvari (OGZ § 146o). Isporedi niže br.399 i slijed.

Ovo su klasična pravna načela, koja su baština vjekova, naime: Nemo sine iniuria potest spoliari re, quam possidet; in pari causa vel dubio melior est conditio possidentis; possessio bonae fidei parit praescriptionem; factum possessionis fundat praesumptionem iuris i t.d.

Treći članak: o predmetu posjeda ili vlasništva

Pitanje je naime o tome, što može postati vlasništvom, na što se može imati pravo kao na svoje i to u sebi, u odnosu prema drugim ljudima i prema vanjskim dobrima. OGZ jednostavno veli, da se može doći u posjed svih stvari, koje su predmet pravnog prometa (§ 311).

366) Koja su unutarnja ili imanentna dobra?

Obzirom na svoj život, udove i moći čovjek ima pravo korištenja t.j. služiti se njima i dobro njima upravljati, ali nema izravno i potpuno vlasništvo svoga života niti svojih udova. Bog je naime sebi to potpuno pravo rezervirao (Sap 16.13; Deuter. 32.39).- Kako bi i mogao čovjek sebe smatrati potpunim gospodarom svoga života, kada ne može biti viši od samoga sebe?- Biti potpunim gospodarom stvari znači stvar usmjeriti prema sebi kao bližnjoj svrsi. Kako može čovjek samoga sebe prema samome sebi usmjeriti, a da se to ne zove protuslovljem?

Iz ovih se načela izvode svi zaključci izneseni u III.svesku u raspravi o V.zapovijedi o čuvanju života, zdravlja, integriteta i t.d.

Na plodove uma (rukopisi, knjige, slike, prohalasci i t. d.) čovjek ima potpuno vlasništvo doklegod ih nije objelodanio, jer su to plodovi slobodne upotrebe djelatnih moći svoga "ja". Poslije nego ih je objelodanio ili predao javnosti nekako postaju svojinom javnosti i onda se treba držati civilnih propisa, jer naravni zakon nije odredio te detalje.

367) Koja su mješovita dobra?

Dobar glas i čast su takva dobra, da na njih čovjek ima potpuno pravo vlasništva, jer su ta dobra stečena vlastitim kreposnim životom ili od roditelja nasljeđena. Osim toga ta dobra se mogu cijeniti i novcem, jer i trgovac na dobru glasu bolje uspijeva. Zato piše sv.Toma: "Inter res temporales videtur fama esse pretiosior, per cujus defectum impeditur homo a multis bene agendis" (II-II.73.2).

368) Koja su izvanjska dobra?

Ona što se nalaze izvan čovjeka, stvorena za uporabu čovjeku te imaju imovinsku vrijednost.

Neka su dobra vlasništvo svih ljudi te ne mogu postati osobnim vlasništvom na pr. zrak, svijetlo.- Neka su izvan prometa kao groblja, putevi, mostovi.- Neka su opet u prometu, t. j. predmetom su kupnje i prodaje.

Prometna dobra razlikujemo: pokretna (robu, životinje) i nepokretna (kuće, šume); zamjenljiva za novac (vino, žito i sl.) i nezamjenljiva na pr. kod posudbe konja ili odijela traži se natrag konj ili odijelo; odmah utrošljiva kao vino, i polagano utrošljiva, kao oruđe.

Četvrti članak: o subjektu ili nosiocu vlasništva

369) Tko može biti nosilac ili subjekt vlasništva?

Po naravnom pravu samo čovjek može biti fizički subjekt vlasništva, jer samo čovjek može biti nosilac prava i dužnosti.

Juridičke (moralne) osobe mogu biti također vlasnikom, jer se ti organizmi sastoje od ljudi sposobnih da budu subjekti ili nosioci prava i dužnosti t.j. moralnih sposobnosti kao što je

vlasništvo, koje uključuje sposobnost u granicama morala raspolagati sa stvari kao svojom (gore br.357). Tako Crkva, država, udruženja.

Djeca prije doba razuma i luđaci sposobni su za sticanje vlasništva bilo kao potpunog posjedovanja bilo kao korištenja, ali se upravljanje tim vlasništvom povjerava drugomu. Začeto dijete postaje apsolutnim subjektom prava, tako "Sl.List FNRJ" od 11.V.1955.br.2o. donosi: "Dijete već začeto u času otvaranja nasljedstva smatra se kao rođeno, ako se rodi živo". Neki civilni zakoni to ne dozvoljavaju.

DRUGO PITANJE: VLASNIŠTVO VANJSKIH DOBARA

Prvi članak: o naravi vlasništva tvarnih dobara (II-II.66. 1 i 2)

37o) Otkud izvire pravo posjedovanja vanjskih tvarnih dobara?

Ne izvire iz samog međunarodnog ili civilnog prava, kako bi htjeli Grotius, Pufendorf i drugi. Opstoji naime i naravno ili prirodno pravo, po kojemu je nešto srazmjerno drugomu po samoj naravi ili prirodi neovisno od civilnih zakona (II-II. 77.2).

Niti iz samog božanskog prava na temelju zabrane VII. zabrane Dekaloga, jer razum uviđa da su neki čini dobri, drugi zli neovisno o bilo čijoj volji (sv.I.br.112;br.34).

Izvire iz naravnog zakona, ili kako bi rekao Lav XIII.: "Possidere res privatim ut suas, ius est homini a natura datum" (Denz.1938a).

Ne izvire iz prvotnog ili primarnog zakona naravi, jer na niječnom predmetu nije označeno komu pripada niti da nekomu mora pripadati individualno.

Izvire iz drugotnog prava naravi, rekli bi stari "iure gentium", jer razum čovječji, uočivši stanje egoistične naravi, stupanj civilizacije ili zamršenost društvenih odnosa prosuđuje, da je u interesu mira, reda, napretka i potrebito, da ljuđi posjeduju stvari posebnički (II-II.57.3; 66. 1 i 2).

Ne izgleda odviše oprezno rečeno u Noldinu, da je posjednuće ili osvajanje izvor vlasništva, jer to protivnici privatne svojine rado iskorišćuju u nakani da reku, kako je svako vlasništvo krađa, već je bolje reći, da je izvor vlasništva uviđanje naravnog razuma, koji je uvidio tu potrebu te je bilo zaposjednućem, bilo dogovorom, bilo radom prisvojio predmete.

371) Koje su obaveze privatnog vlasništva?

Sv.Toma odgovara, da je dozvoljeno i potrebno da čovjek posjeduje tvarne predmete kao svoje što se tiče rada, upravljanja i raspolaganja, ali što se tiče crpljenja koristi od tih dobara "non debet homo habere res exteriores ut proprias, sed ut communes, ut scilicet de facili aliquis eas communicet in necessitate aliorum" (II-II.66.2).

Prvi se dio ovog odgovora osniva na Sv.Pismu, na nauci Crkve, na razumu, kako se dokazuje u posebnom predmetu, naime

u kat.dr.nauci, a drugi dio označuje granice privatnog vlasništva. Te granice se nameću:

a) u slučaju skrajne nužde stvari moraju poslužiti njihovom prvotnom određenju od Boga, naime, da posluže za uzdržavanje čovjeka; b) ako je u interesu zajedničkog dobra može vrhovna civilna vlast to pravo jasnije odrediti, ograničiti i sl., ali nikada tako, da to pravo primljeno od naravi ostane prazno slovo; c) ljubav i ostale društvene kreposti također stavljaju granice, ali o tome u kat.dr.nauci.

Drugi članak: vlasništvo sinova

372) Što znači sin, dijete?

Kanonsko pravo razlikuje predrazumsko doba, u kojem se dijete zove infans, puer, parvulus te se predpostavlja da nema razuma, i to je do navršene sedme godine; od navršene sedme godine smatra se da je razumno i samoodredivo, sposobno griješiti; ženska od 12.godine, muški od 14.smatraju se zrelima, ali još uvijek maloljetnima; od navršene 21.godine smatraju se punoljetnima. Isporedi kan.88 (OG uvodi razlike, vidi § 21).

Razlikujemo o b i t e l j s k a dobra, koja su posjed roditelja, bila pokretna ili nepokretna; p r i d o š l a bez dječjeg rada na pr. nasljedstvom, darovštinama, nalaskom i sl.; r a đ n a ili stečena dobra radom sinova.

373) Koje pravo imaju djeca na obiteljska dobra?

Nemaju prava vlasništva na ta dobra dok su roditelji živi, ali imaju pravo tražiti, da ih roditelji dolično uzdržavaju, dok sami ne postanu sposobni sebe uzdržavati. Ako su pak emancipirani t.j. izašli ispod očinske vlasti, nemaju prava, barem dok su roditelji živi, na ta dobra.

Kada roditelji umru djeca imaju pravo naslijediti dobra barem neka, jer niti naravni niti pozitivni zakoni određuju, da djeca naslijede sva dobra roditelja. Uvijek se ostavlja roditeljima neki dio za slobodno raspolaganje.- Ovo se pravo djece osniva na naravi, koja nastoji da se veza i trajnost obitelji uzdrži. Osim toga to odgovara želji i dužnosti roditelja, da naime i poslije svoje smrti ostave djeci nešto kao njihovu privatnu svojinu.

Za praksu: 1)Djeca, koja nedozvoljeno uzimaju od obiteljskih dobara počinjaju tešku krađu, ako ukradu barem dvostruko veću količinu od one, koja se zahtjeva za obične teške krađe.

2) Ako su dobra koja djeca primaju od roditelja odmah potrošljiva na pr. slatkiši i sl., razumijeva se, da su im dana apsolutno tako, da djeca mogu slobodno s njima raspolagati.

3) Ono što djeca prime od roditelja bez ijednog uvjeta, na pr. mjesečnu količinu novca za njihove sitne potrebe, to postaje vlasništvo djece, i ona mogu s tim raspolagati po volji.

4) Što djeca prime u određene svrhe na pr. za školske potrebe, to im nije dozvoljeno upotrebljavati u druge svrhe, i

griješe proti posluha i proti ljubavi prema roditeljima, ako tu svotu upotrebe u druge svrhe na pr. za pohađanje igara, filma i t.d.

374) Koje_pravo_imaju_djeca_na osobnu_zaradu?_

a) Ako djeca zarađuju izvan očinske kuće, odjelito i samostalno od roditelja, zarada njima pripada kao potpuna osobna vlasnost, jer ako neovisno žive i zarađuju, imaju pravo i na neovisno vlasništvo zarade.

Bilješke: 1) Ako stanuju kod roditelja te se kod njih i hrane to moraju namiriti iz zarade.- 2)Ako je sin maloljetan i stanuje kod roditelja upravljanje zaradom pripada na oca.- 3) Ako takav proti znanja očeva sebi zadrži dio zarade, radi nedozvoljeno, jer uzurpira pravo upravljanja, dapače, ako zadržava ono, što bi bilo potrebno za njegovo uzdržavanje, griješi i proti pravednosti.- 4) Opravdava se, ako sebi nešto zadrže, u dvostrukom slučaju, naime: ako roditelji njegovu zaradu troše ludo, i ako mu roditelji ne davaju, što je potrebito i prikladno.

b) Ako djeca rade u roditeljskoj kući, s roditeljima, u njihovo ime ili s njihovim dobrima ili sredstvima tada:

nemaju prava na svu zaradu, jer zarada nije plod samo njihova rada, dapače, roditelji su glavni uzrok zarade i njima prvotno ide zarada;

ipak, djeca bila maloljetna ili punoljetna, imaju pravo na platu prema koristi, koju su svojim radom pribavili, jer svatko ima pravo na platu za rad, koji nije dužan izvršiti. Predpostavimo naime, da ima i druge djece u kući, koja ne zarađuju, dakle ona koja zarađuju imaju pravo kao i ona koja zarađuju izvan roditeljske kuće;

razumije se, da od zarade treba uvijek odbiti, što je potrebno za uzdržavanje te djece, koja zarađuju u roditeljskoj kući.

Bilješke: 1) Može li se zastupati mišljenje onih, koji drže, da maloljetnici u kući moraju raditi kao podložnici očinske vlasti? Može se reći, da su to dužni iz posluha i ljubavi prema roditeljima, ali ipak, ako ne namjeravaju raditi gratis, kako se obično događa u obiteljima u kojima vlada duh zajednice, sloge i ljubavi, imaju pravo na neku nagradu, koliko bi naime zaradili da su radili izvan obitelji i koliko je obitelj uštedila, što nije našla radnike, koje bi morala plaćati. U svakom slučaju treba odbiti troškove uzdržavanja i stanovanja, odnosno prehrane.

2) Praktično govoreći redovit se rad djece smatra dovoljno nagrađenim hranom, odijevanjem, stanovanjem i t.d. te redovito nije potrebno tražiti platu, ali ako je rad izvanredan, vanredno težak, onda se smatra, da takav rad nadilazi mjeru prikladna uzdržavanja i takav rad zahtijeva neku platu.

3) Oba su mišljenja vjerojatna, t.j. mišljenje da djeca imaju pravo i da nemaju pravo, prema tome ne smije se načelno savjetovati da djeca mogu za eventualni rad potajno svoj rad kompensirati, ali ako su djeca, osobito za vanredan rad i uzeli ne-

što ili se tajno kompensirali "non de facili ad restitutionem sunt cogendi, cum in dubio melior sit conditio possidentis". (Fanfani II.str.262).

4) Između oca i sina nema strogih odnosa pravednosti, jer to nijesu dva posve neovisna i tuđa bića, i zato "non est proprie justitia patris ad filium" (II-II.57.4 in corp. i ad 1). Potrebito je dakle da djeca ne budu u obitelji kao plaćenici i najamnici, a s druge strane neka roditelji darovima, ostavštinom i sl. priznaju rad uložen od djece, dok su ova još pod očinskim krovom.

5) Ako je sin bez znanja očeva trgovao očinskim dobrima i zaradio, smije li tu zaradu zadržati za sebe? Treba odovoriti s distinkcijama: ako je radio u ime očevo, zarada ide ocu, a sebi može zadržati nagradu za rad, koju bi tražio drugi, da je vlasniku tako zaradio; ako je radio u svoje ime, sagriješio je nedozvoljenim manipuliranjem, ali dobit je njegova (razumije se, ocu mora nadoknaditi štetu, koja je možda nastala tim manipuliranjem); ako je pak trgovao smatrajući sebe i oca kao sutrgovce ili suradnike i to radio barem predmnijevano dozvolom, onda ima pravo na polovicu zarade; ako je pak to činio proti očeve volje sagriješio je, ali ipak, u ovom trećem slučaju polovica zarade ide sinu, jer je to plod njegova rada (isp.Lehmkuhl I. br.565; Fanfani str.262).

375) Koje pravo imaju djeca na darovana ili bez rada stečena dobra?

a) Budući su djeca neovisno od roditelja sposobna posjedovati dobra kao svoja vlastita mogu ih i steći na pr. jer su im darovana, jer su ih naslijedili.

b) Zakonito je i razborito da upravljanje s ovim dobrima bude posao roditelja, odnosno oca, dokle su djeca maloljetna.

c) Roditelji mogu uzeti plodove tih dobara na pr. kamate pologa kao sredstvo za uzdržavanje te djece, jer otac nije dužan hraniti dijete iz obiteljskih dobara, ako dijete ima svoja. Otac ne smije sebi tu dobit, t.j. plodove, pridržati ako je uz taj dar vezana pogodba, da je to pravo roditelja isključeno, ili ako ta dobit dolazi iz ostavštine, od koje su roditelji isključeni kao nedostojni.

Za praksu: Ako dakle otac raspe plodove ili dobiti tih dobara svoje djece vjerojatno ne bi bio dužan na restituciju, ali ako bi rasuo i samu glavnicu izvjesno je, da bi sagriješio proti pravednosti te da bi bio dužan na restituciju.

Bilješka: Dok se pitanja između roditelja i djece rješavaju na bazi sloge i ljubavi dovoljno je gledati iznesena načela naravnog prava, odnosno morala, ali ako dođe do sudske prepirke ili se netko poziva na civilno pravo, ovomu se mora priznati kompetencija. "Roditeljsko pravo prestaje punoljetnošću djeteta, t.j. kada dijete navrši 18.godina, kao i kada dijete prije navršene punoljetnosti stupi u brak. Stupanjem u brak maloljetna osoba stječe potpunu poslovnu sposobnost" (OGZ § 12-13).

Treći članak: vlasništvo supruga

376) Kako razlikujemo dobra bračnih drugova ili supruga?

a) Zajednička ili obiteljska dobra, t.j. ona, koja bilo po dogovoru bilo po zakonu bilo iz obostrane zarade služe za podmirivanje obiteljskih potreba.

b) Muževljeva dobra, t.j. ona, koja je on po nasljedstvu ili vlastitim radom stekao i zakonito posjeduje.

c) Ženina dobra, t.j. koja spadaju na ženu osim ili poviše onih zajedničkih te mogu biti: mirazna dobra, t.j. ona, koja donese sa sobom kao miraz (pokućtvo, zemlja, novac) te stavi u zajednicu da posluže za zajedničko uzdržavanje; druga su pak vanmirazna (paraphernalia) t.j. ona, koja nije donijela kao miraz niti su zajednička, već ih je ona stekla radom, primila na dar, zaštedila i t.d.

Bilješka: Dotalni je dakle sistem ovaj, po kojemu žena donese kao miraz neka dobra za zajedničko uzdržavanje, a da muž ne mora odrediti sa svoje strane svoj dio u istu svrhu.- Sistem pak odjeljenosti dobra jest onda, kada se ne odrede ni zajednička ni dotalna dobra već svaki od bračnih drugova sačuva svoja dobra, a plodove stave u zajednicu, da služe za potrebe ženidbenog života.

377) Koja su načela u vezi sa zajedničkim dobrima?

Svaki član bračne zajednice nedjeljivo posjeduje potpuno vlasništvo i pravo uporabe tih dobara bilo da su stečena zajedničkim radom, bilo da su posebno ugovorena, bilo da su kao takva zakonitim običajem priznata.

Muž s njima upravlja, jer se predpostavlja da je za to sposobniji, a u svakom društvu treba da netko nastupa kao glavni.

Zaključci: 1) Dakle žena ne smije bez znanja muževljeva znatna dobra uzeti, jer je uprava kod muža, i ako samoniklo postupi, griješi proti ljubavi i proti posluha, ali ne griješi proti pravednosti, jer je i ona vlasnik. Dapače, ne griješi uopće, ako ima važan i težak razlog da uzme bez znanja muževljeva na pr. jer je muž škrt ili jer muž ne bi mogao tu potrebu shvatiti.

2) Ako bi muž ta zajednička dobra potpuno rasuo sagriješio bi proti ljubavi i proti međusobnog poštovanja i odanosti, ali ne bi sagriješio proti pravednosti, osim ako muž i žena smatraju taj zajednički posjed kao dionički posjed ili društveni ugovor, jer tada polovica tih dobara spada na ženu, i muž bi povrijedio njeno pravo. Ne bi sagriješio proti pravednosti, jer su tada muž i žena "in solidum" gospodari.

378) Koja su načela u vezi s dotalnim ili miraznim dobrima?

a) Žena zadržava korjensko vlasništvo, plodovi i upravljanje spadaju na muža, jer su ta dobra dana mužu, da on, kao pametniji i pozvaniji, s njima raspolaže.

b) Nije potrebito da žena bude lišena korjenskog vlasništva, jer to nije potrebito za zajedničko dobro obitelji. Osim toga i običaji i pozitivni zakoni priznavaju ženi ovo radikalno ili korjensko pravo vlasništva.

Zaključak: Ako dakle muž bez znanja ženina otuđi glavnicu tih dobara povrijedio je strogu pravednost, ako pak samo ludo utroši plodove ili rente tih dobara ne griješi proti pravednosti već proti ljubavi i odanosti prema ženi i djeci. Razlog za prvi dio ovog zaključka je u tome, što je glavnica u korjenskom vlasništvu žene, plodovi i uživanje te upravljanje s njima kod muža.

Bilješke: 1) Žena može i sakriti štogod od muževljevih i od zajedničkih dobara ako je muž rasipan, jer i žena ima pravo na prikladno uzdržavanje i sebe i svoje obitelji za sadašnjost i za budućnost.

2) Također žena ne griješi ako uzme tajno nešto iz zajedničkih, miraznih ili obiteljskih dobara, ili muževljevih ako joj je to potrebito za uzdržavanje oca, majke ili sinova iz prošlog braka, ako im je potreba, žena pak svojih dobara nema, a muž ne pristaje da dade, što je potrebito za njihovo dolično uzdržavanje. Razlog je očit, jer je naime muž uzeo ženu sa svim pravima i obavezama. Ima ih koji tvrde, da žena može uzeti od muževljevih i zajedničkih dobara i zato, da pomogne u teškoj ili velikoj nuždi braći i sestrama muževljevim.

Opaska: Budući civilni zakoni u ovim pitanjima obvezuju u savjesti, jer se radi o određivanju vlasništva, u praksi treba se osvrtati i na pozitivne zakone. Prema OGZ § 1217 opstoji zakon od 22.maja 1950. o imovinskim odnosima bračnih drugova.

378) Koja su načela u vezi s muževljevim ili vanmiraznim dobrima?

Muž posjeduje svoja dobra i žena vanmirazna kao potpuno vlasništvo i potpunu vlast upravljanja, jer time što su stupili u brak nijesu izgubili pravo posjedovanja i upravljanja.

Ako nemaju zajedničkih, obiteljskih niti miraznih dobara svaki je dužan dati svoj dio pa i potpuno, ako to traže potrebe obitelji, a osobito je to dužan muž, jer je on glava obitelji, ako nema muža, dužna je to učiniti i žena.

Izvod: žena ne griješi proti pravednosti ako i uzme štogod od muževljevih dobara za uzdržavanje sebe ili obitelji, jer ona ima pravo na to prikladno uzdržavanje, koje traži stan, hranu, pristojnu zabavu, odmor i sl. Ako pak ima opravdan razlog da to uzme onda uopće ne griješi niti proti ljubavi, kako je rečeno gore pod br. 377.

Za praksu: nije uputno insistirati na pravima žene, jer ona bi lako ta prava proširila. Bolje je insistirati na ljubav, složno upravljanje i posluh mužu.

Četvrti članak: auktorsko pravo

379) Koja su prava auktora i pronalazača na polju znanja i umijeća?

Isporedi gore br. 366. Svakako naravno pravo ne određuje koliko i kako auktor poslije nego je djelo publicirao može zadržati svoje pravo. Treba gledati na civilne zakone. Isporedi OGZ § 1393 i zakon od 23.V.1946.

Za praksu: 1)Tko ukrade rukopis ili patent i objelodani ga bez znanja auktora griješi proti pravednosti i dužan je na restituciju.- 2)Mnogi moderni civilni zakoni smatraju, da pismo upućeno drugoj osobi već samim tim postaje vlasništvom njezinim te ga ona može (servatis servandis) i objelodaniti.- 3)Poslije nego je djelo objelodanjeno nije dozvoljeno izdavati ga ni širiti bez dozvole auktora, i ta zabrana obvezuje u savjesti, koliko je određena pozitivnim zakonima, jer se radi o određivanju prava vlasništva. Nije dakle dozvoljeno, dok traje vrijeme auktorskog prava, bez dozvole pisca ponovno tiskati djelo niti ga prevesti na tuđi jezik.- 4)Predavanja i propovijedi nije dozvoljeno bez dozvole auktora objelodaniti, ali se mogu prepisati za vlastitu uporabu.

Peti članak: o vlasništvu osoba svjetovnog klera

380) Kako razlikujemo dobra duhovnih osoba svjetov. klera?

a) O č i n s k a d o b r a su ona, koja posjeduju neovisno od svoje službe, na pr. koja su stekli nasljedstvom, na dar, profanom radinošću, općenito na svaki način, na koji slična dobra stiču laici.

b) S l u ž b e n i č k a dobra, t.j. koja steknu s naslova duhovne službe, radom svoje službe kao što su "jura stolae" (kan.463), stipendiji Misa, nagrade za propovijedi i t.d. To su dakle dobra bez veze s nadarbinama. Ovamo spada plaća kapelana, duhovnika, vjeroučitelja, profesora, nagrade.

c) D o b r a u š t e d e su ona, koja duhovne osobe svjetov. klera štede i sakupljaju, a mogli su ih potrošiti, zato se i zovu dobra uštede.

Načelo: Na sva ova dobra spomenute osobe imaju potpuno pravo vlasništva, i to: a)obzirom na očinska dobra, jer na ređenju nijesu izgubili to pravo posjedovanja; nijesu položili zavjet siromaštva; nije se nužno odreći tih dobara, da se može posvetiti apostolatu; Crkva ne zabranjuje takvo vlasništvo, iako, kako piše sv.Toma, mogu sagriješiti u upravljanju s tim dobrima radi neurednog osjećaja, radi nedostojnog raspolaganja (II-II.185.6); b)obzirom na službenička dobra ili dobra iz službene zarade, jer to nijesu cijena za duhovne stvari već priznanje za izvanjski rad i trud, na koji ta osoba nije dužna; osim toga često su to dobrovoljni prinosi vjernika bez obaveze; c)obzirom na dobra uštede također, jer to su plodovi štednje, nešto posve osobno, slično očinskim dobrima.

381) Koje pravo vlasništva imaju obzirom na nadarbinska dobra?

Nadarbinska ili čisto crkvena dobra su prihodi, koje osobe svjetovnog klera stiču od plodova crkvene nadarbine ili beneficija, određenih za uzdržavanje nadarbenika.

Kapital ili glavnica ne dolazi u obzir, jer ona spada na crkvu, kako govori kan.1499 § 2., glavnica nije prihod. Ovamo se ubrajaju pensije ili kongrue t.j. državne novčane pomoći, koje dobivaju osobe kleričkog staleža od lajičkih vlasti kao nadoknadu za oteta crkvena imanja. Također amo spadaju lukna ili doprinosa župljana u naravi, također novčani prihodi, što ih ubiru župljani ili vlast za župnika.

Prvo načelo: Nadarbinski prihodi, potrebni za pristojno uzdržavanje nadarbenika, ulaze u potpuno njihovo vlasništvo (kan.1473), jer se duhovne osobe ne smiju smatrati nižim u radu od ostalih radnika, koji zarađuju za pristojnu egzistenciju. Pa makar dakle oni imali odakle će živjeti, ipak im ti prihodi ili plodovi pripadaju titulo rada.- Pristojno pak uzdržavanje uključuje potrebno za uzdržavanje sluge, za gostoprimstvo, za davanje zasluženih nagrada, za pristojnu razonodu i sl.

Drugo načelo: Što preostane od potrebnoga za pristojno uzdržavanje dužni su pod težak grijeh iz ljubavi te iz zapovijedi Crkve upotrebiti u pobožne svrhe ili dati siromasima. Tako na pr. traži kan.1473.- Pobožne su svrhe i dobrotvorne svrhe. Siromasi su pak i oni koji ne prose, ali koji trebaju za uzdržavanje u svom staležu. Također među siromahe treba ubrojiti i rođake, ali razborito opominje Živković, da je bolje ovu stvar manje preporučivati, jer je nepotizam klera za vjernike često izvor sablazni (II.str.209).

Treće načelo: Vjerojatnije je mišljenje, da duhovne osobe, o kojima govorimo, nijesu dužne razdijeliti spomenuti suvišak po strogoj pravednosti. To se razabire iz činjenice, da su oni spomenutih suvišaka doista vlasnici, stoga, ako ih ne razdijele siromasima griješe, ali nijesu dužni na restituciju. Ovo je mišljenje sv.Tome (Quodlib. 6.q.7.art.12 ad 3;II-II 185.7) općenito prevagnulo i postalo u praksi posve prihvatljivo.

Za praksu: 1)Duhovne osobe treba opominjati, da su dužni spomenute viškove sub gravi razdijeliti u pobožne svrhe ili razdijeliti siromasima, jer je manje važno da li će se netko osuditi što je prekršio zapovijed ljubavi ili zapovijed pravednosti.

2) Ni duhovne osobe, koje su zlo upotrebile viškove niti oni koji su te viškove naslijedili ne mogu biti prisiljeni da vrate ili nadoknade, ali je uputno da barem za pokoru nešto razdijele.

3) Poslije smrti duhovne osobe, osobito ako naglo umre, ti viškovi spadaju u pobožne svrhe i siromahe a ne u nasljedstvo rođaka. jer se predpostavlja, da je pokojnik htio s njima raspolagati prema zapovijedi Crkve i prema dužnosti ljubavi, a nitko se ne predpostavlja da je zao, ako se to ne dokaže.

4) Ako duhovne osobe hotice ostave te viškove svojim rođacima, makar i ne bili siromasi, ovi ne griješe ako ih prime, jer obaveza ljubavi i posluha, koja je vezivala pokojne duhovne osobe ne prelazi na baštinike.

5) Budući nije određeno kada, u koje pobožne svrhe moraju te suviške razdijeliti dozvoljeno je sakupljati te viškove za neki rad u budućnosti na pr. za gradnju crkve i sl.

6) Gornje je pitanje dosta teoretsko, jer se u praksi teško nađu tako bogati prihodi, da akumuliraju kapital. Ipak nije isključena mogućnost, zato gornja načela imaju svoju vrijednost.

Opaska: Redovničke osobe ne ulaze u obzir, jer se zavjetom siromaštva odriču vlasništva, ali i te osobe zadržavaju svoju osobnost pred drugim ljudima, zato imaju pravo na pr. na čast, dobar glas, a dogodi se, da se i u njihovim redovima u tome sagriješi, kao da su se te osobe odrekle tih prava, na koja imaju prirodno i neotuđivo pravo.

TREĆE PITANJE: O STICANJU VLASNIŠTVA

382) Što je to način sticanja vlasništva?

Radi se o naslovu ili titulusu na temelju kojega stvar dolazi u vlasništvo. Da neko dobro postane nečija svojina mora opstojati neka činjenica zakonskog značaja, koja daje pravo na sticanje vlasništva.

Danas su u stvarnosti svi načini sticanja vlasništva izvedeni, jer danas nema mjesta izvornim načinima sticanja vlasništva, budući je zemlja i njena dobra većinom razdijeljena.

Mi nabrajamo de facto šest načina sticanja vlasništva, naime: posjednuće, nalazak, prirast ili priraštaj, rad, preskripciju (zastaru i dosjelost) i ugovor (pogodbu). Nasljeđe se svodi na ugovor. Da li je ovo nabrajanje iscrpno i idejno opravdano to nije važno za praksu, a ne predstavlja ni idejno odveć važan problem.

Prvi članak: o posjednuću (II-II.62.5; 66.5 ad 2)

383) Što je posjednuće?

Uzimanje stvari, koja nije ničija, s odlukom držati je kao svoju. Radi se dakle o načinu neposrednog sticanja vlasništva.

"Svaki član države može prisvojenjem steći stvari koje nijesu ničije, ako to pravo nije ograničeno po političkim zakonima, ili ako nekojim članovima ne pristoji preče pravo prisvojiti ih" (OGZ § 382).

Da je to zakonit način sticanja vlasništva razabire se: a)iz činjenice, da su ljudi na početku povijesti tako sticali vlasništvo; b)da tako čine i danas; c)da pozitivni zakoni to dozvoljavaju.

Zato vrijedi opće načelo: "res nullius est primi occupantis", ili kako nosi rimsko Pravo: "Quod nullius est, id naturali ratione primo occupanti conceditur".

384) Kako razlikujemo vrste životinja u pitanju prisvajanja?

a) Pitome ili domaće, koje služe u kući, navikle na društvo s ljudima na pr. ovce, krave, kokoši, pse i t.d.; b) pripitomljene, t.j. koje iako su po naravi divlje ipak ih čovjek pripitomi na pr. divlje golubove u golubinjaku, ribe u akvariju, pčele u pčelinjaku i t.d.; c)divlje, koje po naravi bježe od čovjeka na pr. orlove, lavove, ptice u zraku, ribe u moru i t.d.

385) Koja načela vrijede za pitome životinje?

Pitome životinje ostaju uvijek vlasništvo gospodara i to one i njihov prirast, bilo da se izgube i odlutaju ili ostaju uz gospodara, pa i kad uginu treba ih vratiti gospodaru. Tko ih spasi, spasio ih je gospodaru, ako nanesu štetu njihov je vlasnik dužan tu štetu nadoknaditi.

386) Koja za pripitomljene?

Ostaju vlasništvo onoga koji ih je pripitomio doklegod ne pobjegnu, odnosno dok ne izgube naviku vraćanja. Ako pobjegnu i više se ne vrate, smatraju se onoga, koji ih prvi prisvoji. Onaj koji ih je pripitomio na njih ima pravo, jer je prvi, te jer ih je dresirao i držao.

387) Koja za divlje i podivljale?

Po sebi su ničije, zato postaju vlasništvo onoga, koji ih prvi uhvati. Ako pobjegnu tako, da ih prvi gospodar više ne može uhvatiti, postaju onoga, koji ih sada uhvati.

OGZ određuje neka opća načela o lovu (§ 383-384). Posebni su zakoni izdani o lovu uopće, na pr. za FNRJ od 3.XII. 1947., o slatkovodnom ribarstvu za Hrvatsku 8.V.1951; o ribolovu plave ribe 8.II.1954. i t.d. Isp. OGZ § 311.

388) Kako obvezuju civilni zakoni o lovu?

Ima ih, za koje je lako ustvrditi da obvezuju u savjesti, jer na pr. radi neovlaštenog lova nepozvanih, ostaju bez posla ovlašteni; osim toga, jer krivolovci po zvanju uništuju i životinje i oštećuju zemljište; konačno zato, što lov danas u mnogim zemljama predstavlja važnu granu općeg privrednog blagostanja. Svakako treba gledati na svrhu zakona, da li je na pr. samo sportska ili privredna, na pogibelj štete po vrst životinja ili po vlasnike na čijem se zemljištu lovi i t.d.

Bilješke: 1)Ako vlasnik čuva životinje u svom akvariju ili u fizički zatvorenom prostoru, da ih može lako uloviti griješi i dužan je na restituciju onaj, koji ih kao krivolovac ili kao de facto lupež uhvati.

2) Ako vlasnik zabranjuje loviti na svom zemljištu ili lovištu, ali to lovište nije tako označeno ili ograđeno da životinje ne čuvaju svoju potpunu slobodu tada krivolovac griješi uporabom tuđeg zemljišta ili lovom proti civilnog zakona, ali uhvaćene životinje postaju njegova svojina.

3) Ranjene životinje spadaju na lovca, ako ne mogu više bježati; ako mogu bježati ili ih lovac napusti postaju vlasništvo prvog prisvajača, jer se tada smatraju ponovno slobodne, odnosno ničije.

4) Ubijena je dakle životinja lovčeva, ali mora platiti odštetu za eventualne nanesene štete gaženjem usjeva ili rušenjem međaša i sl.

Drugi članak: o nalasku (nahođenju, našašću)

389) Što je to "blago"?

Sakriveno, dragocjena stvar ili predmet, za koji nitko ne može dokazati, da je njegovo vlasništvo.

Nalaznik je onaj, koji predmet otkrije, učini vidljivim, a nije potreba da fizički stvar uzme.

390) Čije je blago?

Budući se smatra bez vlasnika, po naravnom zakonu potpuno pripada nalazniku (OGZ § 399-401).

Rudno i mineralno blago sačinjavaju na pr. podzemne žile ili naslage, koje otkrivaju nalazišta ruda, kao željezo, bakar, zlato, živu i t.d., te minerala kao sumpora, ugljena, soli i sl. Ako uzmemo u obzir razvoj veleobrta te važnost tih artikala za opće dobro a pogibelj da to ostane vlasništvo pojedinaca, onda je opravdano reći, da državi pripada prvenstveno pravo na raspolaganje s tim blagom.

Bilješka: isporedi OGZ § 287 br. 3, 8 i t.d. Što se tiče državnih zakona u pitanju rudnog i mineralnog blaga "cum sint determinativae iuris proprietatis, etiam in conscientia, iuxta superius dicta, standum est" (Fanfani II.str.282). Propise o nalasku vidi OGZ § 388-389.

391) Čije su stvari bez vlasnika?

Po naravnom pravu bile bi prvog nalazača, odnosno onoga, koji ih prvi otkrije, ali civilni zakoni određuju detalje i često na vrlo različite načine, a, budući se radi o određivanju prava vlasništva, obvezuju u savjesti.

Dobra koja nemaju nasljednika (ab intestato) poslije smrti vlasnika bila bi kao res nulllius, ali civilni zakoni obično određuju drukčije, naime da ostavština ide državi (OGZ § 760).

392) Čije su napuštene ili ostavljene stvari?

Ako ima temelja smatrati da ih je vlasnik dragovoljno napustio one postaju prvog nalazača. Jasno je na pr. da se

takvima ne smiju smatrati stvari ostale iza brodoloma, poslije avionske nesreće, poplave i sl.

393) Kako prosuđujemo izgubljene stvari?

a) Kad se pojavi njihov vlasnik moraju mu se predati, ali ako se ovaj, poslije pažljivog traženja, ne javi, stvari postaju nalazačeve.- Stari su mislili, da u slučaju kad se vlasnik ne nađe, stvari treba dati u pobožne svrhe, i u prilog je tog mišljenja i Rimski Katekizam i sv.Toma II-II.62.5; mnogi pak moralisti smatraju, da se u praksi može slijediti mišljenje, da je u tom slučaju stvar nalazača, međutim neki civilni zakoni određuju suglasnije s mišljenjem starih, na pr. OGZ § 389 pod br. 13 donosi:"Nalazač izgubljene stvari ima pravo na nagradu u visini od 15% od vrijednosti stvari", ostalo postaje opće državnom imovinom (OGZ isto mj.br.12).

b) Ako ima nade da će se vlasnik naći nalazač je dužan tražiti vlasnika, jer u protivnom slučaju nalazač postaje nepošteni zadržavalac. Obaveza traženja vlasnika i obdržavanja propisa je i civilnim zakonom sankcionirana na pr. OGZ § 393. Ti propisi obvezuju i u savjesti.

Za praksu: 1) Tko otkrije izgubljenu stvar nije dužan po pravednosti stvar uzeti i za nju se brinuti.

2) Tko je uzme čini kao neki kontrakt, te je po pravednosti dužan stvar vratiti vlasniku, tražiti ga, čuvati je.

3) Tko griješno zanemaruje tražiti vlasnika ili stvar sakrije postaje nepošten zadržavalac i mora stvar razdijeliti u pobožne, dobrotvorne svrhe ili dati siromasima.

4) Ako je pošteno tražio vlasnika, ali se ovaj nije našao, nalaznik bi mogao po naravnom pravu stvar prisvojiti, dapače, ako se poslije isteklog roka za preskripciju vlasnik i nađe mogao bi je nalaznik zadržati, ako civilni zakoni ne određuju drukčije na pr. OGZ § 389 br.4.

5) Iz ljubavi je ipak nalazač dužan uzeti stvar osobito ako predviđa, da bi je drugi ukrao ili oštetio, jer smo dužni odvratiti štetu od bližnjega, ako to možemo bez teške smetnje. Tko je stvar dakle uzeo iz ljubavi prima na sebe obaveze po pravednosti kako je rečeno malo prije.

6) Po naravnom zakonu nalazač nema pravo tražiti nagradu, ali može po civilnom zakonu.

Treći članak: o prirastu ili priraštaju

394) Što je prirast i kako se dijeli?

To je način ili naslov sticanja vlasništva, po kojemu vlasnik pokretne ili nepokretne stvari zakonito stiče sve štogod iz stvari izlazi ili stvari pridolazi (OGZ § 4o4).

Prirast se može ostvariti: a)po naravi ili prirodi, kada naime iz stvari izlazi ili njoj pridolazi nova stvar bez čovječjeg truda, na pr. kada se životinja koti, biljka raste i plodi, voda naplavljuje i donosi šljunak; b)umjetno ili radom,

kada čovječjim radom pridolaze nove stvari na pr. kada netko gradi na svome tuđim materijalom ili na tuđemu svojim; kada na tuđem predmetu dolazi nova vrijednost kao slika na tuđem platnu ili kip na tuđem mramoru; iz tuđeg materijala nastaje nova vrst stvari kao od drva krevet; kada se spoje stvari različitih vlasnika kao kada se smiješa žito Petrovo i Pavlovo; c) kada dijelom po naravi a dijelom radom nastaje nešto novo na pr. kada raste nasad na tuđem zemljištu ili nikne sjeme na tuđoj njivi.

Što se tiče naravnog priraštaja po naravnom zakonu se mogu primijeniti poznata načela: "res naturaliter fructificat domino", ili "partus sequitur ventrem", ili "accessorium sequitur principale". Međutim detalje obično određuju civilni zakoni, isp. OGZ § 4o4-414.

395) Kako prosuđujemo umjetni prirast?

a) Štogod se proizvodi ili spaja postaje vlasništvom onoga, kojemu pripada glavni dio, po načelu: "accessorium sequitur principale";

b) vlasnik je ipak dužan naknaditi tuđe troškove, koje je drugi za to pretrpio ili za sporedni dio, koji nije njegov, prema načelu: "nullus potest ditescere ex re aliena" (isporedi OGZ § 414-42o).

396) Kako prosuđujemo mješovit prirast?

Općenito govoreći sve spada u vlasništvo onoga koji sudjeluje prirodno ili naravno, ali mora naknaditi rad drugoga. Razlog je u tome, što se smatra da onaj koji po naravi sudjeluje ima glavniji udio. Ovo osobito vrijedi u pitanjima sijanja i zasađivanja na tuđem zemljištu, što se ravna po klasičnim stihovima: Quidquid plantatur, seritur vel inaedificatur, - Omne solo cedit, radices si tamen egit.

Razumije se, da treba uzeti u obzir, dali je po srijedi zabuna ili zla nakana. Pravedno je da čovjek, koji je nehotice posijao ili zasadio na tuđem zemljištu, dobije odštetu za sjeme ili za svoj trud, jer bi se drugi inače obogatio tuđom stvari (OGZ § 42o-423).

Četvrti članak: o radu

397) Da li je rad jedini način sticanja vlasništva?

Pretjeruje Locke, engleski pozitivist (1632-17o7), koji tvrdi, da je rad jedini naslov vlasništva, a da ni posjednuće nije naslov sticanja vlasništva nego preko rada. Po njemu zemlja vrijedi toliko, koliko je radom obrađena i zato je onoga, koji je zasadio ili posijao. Rad određuje i granice posjeda.

U društvenoj se nauci uči, kako je kontrakt rada u sebi pošten i dozvoljen, jer se u sadanjem ekonomskom stanju procjenjuje po ekonomskoj koristi, koju donosi, te se može procijeniti. Čovjek naime može raspolagati u poštene svrhe sa svojom djelatnošću.

Rad također koji put po naravnom zakonu postaje potrebitim, naime, kada postaje jedinim sredstvom za uzdržavanje sebe i svojih.

398) Kako dakle ocjenjujemo rad kao naslov sticanja vlasništva?

Zakonit je način sticanja vlasništva, kako rekosmo, jer čovjek ima vlast da po volji upotrijebi moći svoje duše i svoga tijela u poštene svrhe.

Nije jedini način sticanja vlasništva, jer postoje od svih ljudi priznati i drugi načini na pr. prirast, darovanje, ostavština i t.d.

Nije prvotni, jer rad predpostavlja vlasništvo onoga na čijem se zemljištu ili predmetu rad obavlja.

Najčasniji je, jer je afirmacija samoga sebe, odraz sebe, jer je rad zapovijed Božja, potreba ljudske zajednice i t.d. Isporedi RN br. 7,2o i t.d. Također i druge socijalne enciklike Pija XI. i Pija XII. govore o radu.

Opaska: treba dakle razlikovati ugovor o radu, pri čemu poslodavac plaća radnu snagu, te društveni rad, t.j. kada se ugovara o plodovima zajedničkog rada (contractus locationis - i contractus societatis).

Peti članak: o preskripciji

399) Što je preskripcija?

Način stjecanja vlasništva bilo stjecanja samog prava posjedovanja bilo oslobađanja od tereta ili obaveze, dakle: preskripcijom netko može tražiti direktno pravo na neko polje, ili se osloboditi obaveze da dozvoljava da Ticij prolazi preko njegova polja.

Glavni dakle temelj ovoga naslova stjecanja vlasništva jest stvarno posjedovanje ili držanje predmeta, ili pozivanje na opstojeća prava na taj predmet. Razumije se u granicama zakona.

Možemo je dakle definirati: stjecanje vlasništva, odnosno oslobođenje od obaveze, posjedovanjem ili pozivanjem na pravo kroz propisano vrijeme i na zakonom određeni način.

4oo) Kako je dijelimo?

a) Sa strane objekta razlikujemo: s t j e c a j n u (acquisitiva, usucapio ili dosjelost), kojom se stječe neko novo pravo; r a s t e r e ć a j n u (liberativa, zastara), kojom netko sebe ili svoju stvar rasterećuje ili oslobađa od neke obaveze ili tereta na pr. duga.

b) Sa strane porijekla razlikuj oduvijek ili vremenitu prema tome da li se ljudi sjećaju ili ne sjećaju njenog početka.

c) Obzirom na vrijeme razlikuj: vrlo dugotrajnu, t.j. trideset i preko trideset godina; dugotrajnu, t.j. barem deset godina; kratkotrajnu, t.j. pet-šest godina; vrlo kratku, t.j. ispod pet godina.

4o1) Je_li preskripcija_zakonit_način_stjecanja_vlasništva?_

Jest, jer civilna vlast ima vrhovničko pravo na dobra podanika pa može, uz dužne uvjete, odrediti da posjed pređe u nečije vlasništvo, da se time promakne zajedničko dobro ili spriječe svađe i nemiri.

Također i Kanonsko Pravo dozvoljava preskripciju kao način stjecanja vlasništva (kan.1508-1512).

Obvezuje u savjesti, dakako, ako je pravedna te se ne protivi zakonima Božjim ili Crkvenim. Uvijek se traže zakonski uvjeti.

Budući je preskripcija neko pravo u prilog onoga koji se poziva na preskripciju, slijedi, da, kako se svatko može odreći svoga prava, tako se može odreći i prava preskripcije, osim ako bi to bilo na štetu treće osobe.

§ 1. o stjecajnoj preskripciji ili dosjelosti

4o2) Prvi_uvjet: sposobna_stvar_

t.j. takva, da može postati privatnim vlasništvom, Prema tome se ne mogu preskribirati Božja ili naravna prava (kan. 1509, br.1), osim vlasništva; ne mogu se preskribirati svete ili posvećene stvari (kan.1509, br.3) od lajika, osim ako mogu stjeći i pravo vlasništva na pr. lajici mogu steći pravo ukopa na određenom mjestu grobišta (1509, § 3). Pojedine pak crkvene zajednice mogu preskribirati prema drugim crkvenim zajednicama, kako iznosi kan. 1510, § 2.

4o3) Drugi uvjet:_Dobra vjera ili poštenje_

t.j. uvjerenje kojim netko razborito i iskreno smatra da je stvar, koju posjeduje doista njegova, jer ako zna da nije njegova, jednostavno je lupež, koji se ne smije obogaćivati tuđom stvari već je mora što prije vratiti.

Ta dobra vjera ili dobronamjernost mora: a)imati temelja i to na početku posjedovanja se mora oslanjati na pozitivnom temelju t.j. pozitivnom naslovu, da je stvar njegova; u slijedu pak posjedovanja je dovoljno da ne nastupi zla vjera, nepoštena nakana ili zlonamjernost, jer mirno posjedovanje po sebi predstavlja dovoljan naslov za dobronamjernost; b) ne smije se simulirati, već ta dobra vjera mora biti prava, iskrena; c) mora biti trajna t.j. ne smije se pojaviti temeljita sumnja da je stvar tuđa, jer bi tada postao posjednik malae fidei (kan.1512).

Bilješka: Ako, poslije razborite istrage nasljednik ne zna da li je njegov predšasnik posjedovao stvar zlonamjerno ili zlobno može slobodno preskribirati, jer "in dubio melior est conditio possidentis", i nitko se ne predpostavlja da je

zao prije nego se to dokaže. Ako je nasljednik siguran za zlu vjeru predšasnika, ali je za nju doznao poslije nego je prošlo dovoljno vrijeme za preskripciju, može stvar preskribirati, jer je bio posjednik bonae fidei za propisno vrijeme; ako pak dozna za tu zlu vjeru svoga predšasnika prije istoka propisnog vremena, za preskripciju više ne može preskribirati.

4o4) Treći uvjet: naslov ili temelj

t.j. razlog, radi kojega posjednik smatra da je stvar njegova na pr. jer misli da je kupio, primio na dar, baštinio i sl.

P r a v i je naslov doista stvaran naslov na pr. kupnja; p r e t p o s t a v l j e n naslov doista ne postoji, ali netko misli da postoji na pr. dječak donese predmet kao kupljen očevim novcem, ali je dječak predmet ukrao, što otac ne zna; n e d o v o l j a n ili neispravan na pr. dar iznuđen nanošenjem teškog straha; p r e d m n i j e v a n, kada niti jest niti je bilo stvarnog naslova, ali zakon predmnijeva da opstoji radi dugogodišnjeg posjedovanja stvari, dakle niti je isključeno da nije opstojao niti je dokazano da je opstojao dovoljan razlog; p r i v i d a n ili prividno pravilan, kada mu s formalne strane nema prigovora, ali u stvari je manjkav na pr. kada netko propisno kupi stvar, ali ova je ukradena.

Načela: nije nužno potrebit pravi naslov, jer ovaj prenosi vlasništvo neovisno od preskripcije.- Dovoljni su: prividan, predmnijevan i pretpostavljen, jer s takvim naslovima može stati bona fides, a osim toga dugotrajan i miran posjed se predpostavlja da je počeo uz zakoniti naslov.- Nedovoljan ili neispravan nije dovoljan, jer dokazuje da nema bona fides.

4o5) Četvrti uvjet: posjedovanje

t.j. držanje stvari u posjedu, uživanje stvari ili služenje nekim pravom. Ovo posjedovanje mora biti: a) u duhu vlasništva a ne kao primljene stvari u pohranu; b)u vlastito ime; c) mirno ili nesmetano; d)trajno; e)javno i poznato; f) nedvoumno ustanovljeno. Isporedi OGZ § 146o-1465.

4o6) Peti uvjet: propisno vrijeme

t.j. rok vremena određen od zakona da preskripcija bude valjana. Svakako vrijeme mora biti trajno i potpuno isteklo sve do zadnjeg sata određenog dana.

Ako se radi o crkvenim stvarima obvezuju u savjesti Crkveni zakoni; ako se radi o civilnim stvarima također obvezuju u savjesti zakoni, ali civilni.

Po Crkvenom zakonu za stvari sv.Stolice traži se vrijeme od loo godina; za stvari drugih juridičkih crkvenih osoba traži se 3o godina. Izuzetak čine nadarbine, ako su u posjedu bonae fidei, bez simonije, nesmetano pa i za tri godine (kan.1446). Isporedi kan.1511 § 1 i 2.

Civilni zakon traži redovito tri godine, ali ima mnogo iznimaka i dopuna, isporedi OGZ § 1466-1478.

§ 2. O preskripciji koja oslobađa (zastara)

4o7) Što je zastara i da li je zakonita?

Zastara je gubitak nekog prava, koje se nije u zakonski određenom roku izvršivalo (OGZ § 1451).

Za zastaru se ne traži posjedovanje u pravom smislu već se traži neizvršivanje tuđega prava. Ne traži se ni naslov već se ide upravo za ukidanjem naslova, što ga drugi ima.

Traži se ipak: a)dobra vjera t.j. uvjerenje da na pr. dug ne postoji, ili uvjerenje da se drugi ima brinuti da dođe do svoje tražbine. Sam pak dužnik ne smije ništa nedozvoljeno poduzimati; b)vrijeme zakonom propisano. Ispored OGZ § 1478 - 1498.

Bilješke: 1) Dakle u zastari se ne traži uvijek nužno bona fides, dovoljno je da onaj koji želi preskribirati ne poduzima ništa pozitivna proti toga, da drugi dođe do svoje potraživanje.

2) Tko je svijestan učinjenog duga, dužan je što prije dug vratiti, ako ne vrati a može, postaje lupež, te je dužan vratiti i stvar i eventualne štete radi toga nadoknaditi.

3) Ako se radi o dugu koji potražival ac ili vjerovnik po zakonu ili zakonitom običaju sam potražuje, dužnik može čekati potraživača te, ako se ovaj ne pojavi kroz propisano vrijeme, može se poslužiti pravom preskripcije.

4) Ako civilni zakoni davaju pravo preskripciji za oslobođenje od duga u vrlo dugom roku na pr. od 3o godina, sigurno obvezuju u savjesti, jer se radi o kompetenciji državne vlasti za prijenos vlasništva. Ako se radi o kraćem roku izgleda, da takvi zakoni ne umiruju savjest.

§ 3. O preskripciji u Kanonskom Pravu

4o8) Što traži Kanonsko pravo?

U kan. 15o8. načelno prihvaća preskripciju, pa i prema civilnim zakonima, osim iznimaka.

U kan.15o9. izuzima od preskripcije stvari Božjeg i naravnog prava; stvari koje se mogu postići samo privilegijem sv.Stolice; duhovna dobra za lajike; granice crkvenih zajednica; milostinju Misa; crkvenu nadarbinu bez naslova; poslušnost; katedratski prinos.

U kan.151o. određuje što mogu civilne osobe obzirom na svete predmete, koji su u njihovu posjedu, te dozvoljava preskripciju, ali uporabu ograničuje samo u svete svrhe.

U kan.1511. određuje se vrijeme preskripcije, kako je rečeno gore pod br.4o6.

DRUGO POGLAVLJE: o POVREDI VLASNIŠTVA

Prvo pitanje: o nepravdi općenito (II-II.59)

4o9) Što je i kako se dijeli nepravda?

Nepravednost, kao oprečna pravednosti, jest neko raspoloženje volje, da krši tuđa prava. Nepravdu shvaćamo kao čin, kojim se tuđe pravo gazi, dakle nepravda je kao čin nepravednosti. Uvreda pak je samo neko nanošenje neugodnosti drugomu. Dakle nepravednost je habitus malus, nepravda je actus malus nepravednosti, uvreda pak je actus malus ali ne nepravednosti već radije mržnje.

a) Razlikuj p o z i t i v n u nepravdu, koja se nanosi činom, koji se ne smije činiti na pr. krađom; n e g a t i v n u, koja nastaje izostavljanjem čina, koji se morao učiniti na pr. ne-vraćanjem duga.

b) Dobro uoči materijalnu i formalnu nepravdu. M a t e r i j a l n a je ona, koju netko počinja bez zle nakane, nehotice; f o r m a l n a pak je sa zlom nakanom, bilo direktno, kada se zlo ili šteta bližnjega ima na umu, ili indirektno, kada se predviđa šteta ili zlo bližnjega, ali se ne odustaje od čina, a moglo bi se i moralo odustati.

c) Nepravda s d o b i t i počinitelju donosi neku korist na pr. krađa; nepravda b e z d o b i t i ili nepravedno oštećenje počinitelju ne donosi neku korist na pr. ubojstvo čovjeka, hotimični palež.

d) T e š k a je, ako nanosi veliku štetu, veliku žalost ili znatno reagiranje kod razborita čovjeka; l a k je, ako prouzrokuje neznatnu štetu ili neznatno reagiranje (II-II.59. 4; 73.3).

e) U strogom smislu nepravda je samo ona, što vrijeđa izmjeničnu, ne u strogom smislu je ona, što vrijeđa razdiobnu i zakonsku pravednost.

41o) Kako ocjenjujemo zloću nepravde?

Nepravda je težak grijeh po svojoj naravi, dakle "ex genere suo", ali ne "ex genere toto" (jer se ne odnosi neposredno na svrhu već sredstva), te zato ostaje mogućnost "parvitatis materiae".

a) Tako govori razum, jer gdje nema pravednosti nema sloge, reda ni mira; b)tako uči Sv.Pismo na pr. Mt 19.18, gdje se lupežima uskraćuje ulaz u nebo; c)tako govori i zajedničko dobro, jer se nepravdama zajednica upropašćuje.

Kako ćemo prosuditi težinu? Treba se osvrnuti prvotno na dva momenta, naime: prvo, da li je šteta nanesena doista teška ili velika; drugo: da li je šteta ili pogibelj za zajednicu velika ili malena (II-II.73.3).

Na koliko se načina može nanijeti nepravda, odgovara nam razlikovanje raznih dobara, koja se mogu nepravedno oštetiti. Proti dobara ili vrijednosti tijela počinja se ubojstvom; proti dobara duše počinja se nepravda grijesima proti osme zapovi-

di; proti izvanjskih dobara se počinja nepravda grijesima proti sedme i desete zapovijedi Dekaloga.

411) Što znači: onomu koji zna i pristaje ne nanosi se nepravda?

Doista: scienti et consentienti non fit iniuria, ako je taj znao te se htio i mogao odreći svoga prava. Kratko je rekao sv. Toma ovako: formalno nepravdu može učiniti samo onaj koji namjerava ili hoće, a biti subjekt ili objekt nepravde može samo onaj, koji ne će (II-II.59.3), naime ne pristaje da mu se učini.

"Ako je znao" t.j. ako je svijesno pripustio nepravdu. Naprotiv, ako nije znao ili je prevaren, ne smatra se da pristaje na nepravdu, prema tome se ne odriče svoga prava, na pr. Petar se odriče predmeta, jer mu ne zna vrijednost, ali ako ti znaš vrijednost i uzimaš predmet, ne možeš se pozvati na gornje načelo.

"Ako je htio" ustupiti pravo. Ako lupež navali na poštenoga i ovaj pod prijetnjom pristane da lupežu dade novac, razumije se, da se lupež ne može pozvati na gornje načelo.

"Ako je mogao" ustupiti svoje pravo, na pr. osoba kleričkog staleža ne može dopustiti klevete, jer je imunitet "in privilegium status", t.j. to je pravo staleža.

412) Što znači: sama nepravedna nakana ne nanosi nepravdu?

Načelo: "sola intentio iniusta non constituit iniuriam" razumijeva se ovako: i unutarnji čin može biti nepravedan, na pr. iudicium temerarium, jer i sam sud vrijeđa tuđe pravo, ali takva nepravda ne obvezuje na vraćanje, jer nije počinjena stvarna, izvanjska nepravda, već je dovoljno, da se počinitelj pokaje i odloži nepravedni sud.

Što znači: "Domino irrationabiliter invito non fit iniuria", t.j. ne nanosi se nepravda, ako subjekt nema opravdana razloga da se protivi. Ako je naime taj subjekt po pravednosti dužan ustupiti pravo, ne nanosi mu se nepravda, ako mu se oduzme predmet na pr. in extrema necessitate. Ako pak subjekt nije dužan ex stricta iustitia ustupiti svoje pravo nego na pr. iz zahvalnosti ili ljubavi i sl., nanosi mu se nepravda, ako se uzima, što je njegovo, jer se vrijeđa ius strictum alterius.

DRUGO PITANJE: NEPRAVEDNO UZIMANJE TUĐE STVARI

413) Kako razlikujemo krađu od otimačine?

Krađa u otsustvu ili mimo znanja vlasnika uzima njegovu stvar: otimačina u prisustvu i uz protivljenje vlasnika nasilno ga lišava njegova vlasništva.

Prvi članak: o bitnosti krađe (II-II.66)

414) Što je krađa?

Latinski "furtum" kao da dolazi od "furvo", a "furvus" znači crn, taman, jer se krađa redovito počinja u tami. Možemo pak stvarno definirati krađu: uzimanje (zadržavanje) tuđe stvari, čemu je vlasnik opravdano protivan (II-II.66.3).

Krađa je po svojoj naravi, ex genere suo, težak grijeh, jer nas to uči sv. Pismo, na pr. u petoj zapovijedi i drugdje (I Kor 6.lo); a razum nam također govori, da krađa vrijeđa pravednost, ljubav, mir, slogu, život zajednice (II-II.66.6).

Moguća je malenkost materije, dakle nije "ex toto genere mortale", jer se predmet krađe može dijeliti, t.j. biti manji ili veći. Za krađu se dakle traže uvjeti teškog grijeha sa strane subjekta i određena količina sa strane objekta.

415) Kako se određuje težina predmeta krađe?

Težina se mjeri prvotno ne po ukradenom predmetu već po šteti, koju krađa nanosi okradenomu, na pr. ukrasti loo dinara siromahu, koji se time imao danas prehraniti teška je šteta, a ukrasti loo dinara bogatašu nije mu teška ili velika šteta (II-II.73.3).

Opstoji dakle predmet potpuno neznatan, na pr. dinar; opstoji pak relativno znatan predmet, na pr. onaj, koji je potrebit okradenomu za dnevno uzdržavanje, na pr. igla krojaču, koji bez nje danas ne može ništa raditi.

416) Opstoji li apsolutno, po sebi teška tvar?

To znači, da li opstoji tvar, materija, koja će uvijek biti težak grijeh krađe, od bilo koga je netko uzeo i bilo kakvu štetu nanio drugomu?

Potrebito je odrediti tu tvar, jer u krađi se treba osvrtati i na dobro zajednice, naime mir i sigurnost u posjedovanju. Ona dakle, koju svi i posvuda smatraju znatnom vrijednošću bila bi na pr. ukrasti bilo komu lo.ooo dinara može se bez sumnje smatrati apsolutno teškom materijom ili tvari, ili svotu potrebnu za prehranu obitelji sedmicu dana za srednji društveni stalež. Matematički dakle nije moguće stvar odrediti, ali preko rečene svote sigurno možemo govoriti o apsolutno teškoj tvari, t.j. tvari za teški grijeh. Ako bi se sve prepustilo relativnoj tvari rasla bi pohlepa lupeža i slijedila bi nesigurnost posjedovanja. Neki dakle predlažu, da se relativno teškom tvari smatra ona, koja je potrebita za jednodnevno uzdržavanje, apsolutno teškom pak onu, koja je potrebita za jednosedmično uzdržavanje. Neovisno dakle o osobi, kojoj se ukrade i o šteti, koja se nanese spomenuta svota je težak grijeh.

Opaska: Svaki zločin krađe, t.j. krađe u vrlo znatnoj tvari kažnjen od civilnog suda nosi kazne za vjernike po kan. 2354, § 1, a za osobu kleričkog staleža kazna se ima odmjeriti po kan. 2354, § 2.

Drugi članak: o nekim posebnim krađama

417) Kako prosuđujemo kućne krađe?

Dakle unutar obitelji ili kuće može se dogoditi krađa, jer unutar obitelji mogu biti razni nosioci vlasništva. Prema tome žena, djeca, pogotovo sluge mogu biti krivci teškog grijeha krađe, ako ukradu ono, čemu se gospodar, muž ili otac opravdano protivi, da se uzme. Općenito govoreći unutar obitelji više se osuđuje način uzimanja nego samo uzimanje stvari, zato se smatra, da se traži dvostruko veća tvar za tešku krađu od one, koja se traži izvan kruga obitelji.

Ako služinčad ukrade stvari da pojede ili se napije ili odjene smatra se kao član obitelji i prosuđuje kako je rečeno pod br.373; ako pak služinčad ukrade skrivene stvari na pr. novac i slično, prosuđuje se kao i za vanjske osobe, dapače teže, jer je u slučaju abusus fiduciae.

Redovnici prema dobrima samostana uspoređuju se sinovima prema očevim dobrima.

418) Kako prosuđujemo krađu izloženih stvari?

Negdje se vlasnici ne protive, ako prolaznici ukradu malo grožđa ili voća (ako ne nanose štetu), ali općenito se mora smatrati, da se i na tom području može dogoditi smrtni grijeh, osobito ako vlasnici strože postupaju radi obrane vlasništva, koji se sistematski ruši.

Kupiti drva po šumi otpala ili suha samo u domaće svrhe a bez štete po vlasnika ne bi se, općenito govoreći, smatralo teškim grijehom, ali postaje težak grijeh netom je "dominus rationabiliter invitus".

419) Što o sitnim krađama?

Sitne krađe sa strane tvari ne predstavljaju težak grijeh, ali ako se m n o ž e i u j e d i n e rastu u težak grijeh, jer ili pojedinoj osobi nanesu tešku štetu, ili, ako se počinjaju prema raznim osobama, mogu zajednici nanijeti veliku pogibelj. Ipak se traži veća količina nego li ako se ujedno i odjednom ukrade stvar velike vrijednosti, jer u sitnim, opetovanim krađama se pretpostavlja, da se vlasnika manje oštećuje.

420) Kako se ujedine namjerom ili nakanom?

Ako kradljivac namjerava doći do znatne količine; tako griješi teško trgovac koji se služi krivim mjerama i oštećuje svakog kupca makar po nešto. "Ex affectu" je dakle odmah težak grijeh, ali "ex effectu" samo onda, kada ukradena dosegne tešku tvar. Nekana je jedna, zato i vjerojatno sve su te sitne krađe jedan grijeh. Kada se sjeti i opozove, pa opet počne krasti, smatra se "ex affectu" opet novi grijeh, ali u praksi za povratu je važno znati koliko je ukrao ili se obogatio.

421) Kako se sitne krađe ujedine sudjelovanjem ili konspiracijom?

Kada se više njih složi ili dogovori, da ukradu znatnu količinu, na pr. ako bi se sinovi složili, da ukradu ocu znatnu količinu vrijednosti. Nije dakle dovoljno da jedan za drugoga zna, već se traži da se dogovore ili slože, t.j. da bude "communi consilio vel concursu".

422) Kako sitne krađe donarastu zbrajanjem ili gomilanjem?

Ako se sitne krađe ponavljaju u kraćem vremenskom razdoblju pa i bez nakane popeti se do znatne količine, a ukradena se stvar čuva. Težak grijeh nastaje u času, kada se dođe znatice do znatne ili teške količine.

Tko odmah na početku ukrade skoro tešku ili znatnu količinu proteže se mogućnost kumuliranja i do dva mjeseca.- Tko ukrade običnu, ne baš znatnu količinu ova mu naraste, ako doukrade kroz mjesec dana.- Tko ukrade ili krade vrlo neznatnu tvar (govorimo bez nakane doći do znatne) ili te sitne krađe se vjerojatno ne kumuliraju, a sigurno se ne kumuliraju ako ponovno ukrade poslije sedmice dana.

Tko ne opazi da je došao do znatne količine taj ne počinja smrtni grijeh, jer nema dovoljne svijesti o grijehu. Netom se postane svijesnim teškog grijeha mora se odlučiti na povratu (vraćanje). Želja povrate ne znači stvarnu povratu.

423) Kako prosuđujemo krađu stvari raznih vlasnika?

Tko svijesno i voljno krade ili zadržava sitne predmete raznih vlasnika, koji predmeti predstavljaju zajedno znatnu vrijednosnu količinu, griješi teško. To je naime znatna količina, znatno nepravedno obogaćivanje, znatan nered u zajednici.

Treći članak: kada je opravdano posizanje u tuđe vlasništvo

§ 1. Skrajna nužda

424) Koje je pravo potrebnoga?

Razlikuj s k r a j n u nuždu, kada je u pitanju život; t e š k u nuždu, kada je u pitanju zdravlje ili društveni položaj; o b i č n u nuždu, u kojoj se obično nalaze siromasi.

U teškoj i običnoj nuždi nije dozvoljeno uzimati tuđe, jer bi život bio nemoguć, kada bi to bilo dozvoljeno. Zato je osuđena rečenica, da je dozvoljeno krasti u teškoj nuždi (Denz. 1186).

U skrajnoj ili skoro skrajnoj nuždi (smrtna bolest, smrtni glad, pasti u robstvo, poplava, grom, brodolom, požar, pogibelj izgubiti glavne udove na pr. oči i sl.) svatko može uzeti toliko, koliko je potrebno, da se riješi skrajne nužde, ako se i drugi ne nalazi u isto tako skrajnoj nuždi. U skrajnoj je nuždi sve zajedničko, jer su dobra ovoga svijeta dana za uzdržavanje ljudi. Osim toga svatko je dužan čuvati život. Prema tome može se uzeti toliko, koliko traži skrajna nužda,

ali uvijek pri pameti, da je "melior conditio possidentis", dakle nije opravdano sebe izbaviti iz takve nužde, ako bi time vlasnik u nju upao.

425) Koje su dužnosti potrebnika i imaoca?

Potrebnik: ako može pitati, mora ipak pitati uime uljudnosti i ljubavi.- Kad se je izbavio iz skrajne nužde te predmet još opstoji, mora ga vratiti posjedniku, jer ni skrajna nužda ne daje pravo nego u granicama nužde.- Ako je stvar potrošena, na pr. kruh, potrebnik nije dužan na povratu.- Razumije se, da, ako je potrebnik uzeo predmet te se njime okoristio više nego je tražilo uklanjanje iz skrajne nužde, da je dužan na povratu.- Što je potrebnik mogao za sebe, to svatko može uzeti, da drugog oslobodi iz skrajne nužde. Dapače ljubav može na to koji put i prisiliti, na pr. ljubav prema roditeljima ili djeci (II-II.66.7 ad 3).

Imalac ili posjednik ne smije silom spriječiti potrebnika, da dođe do onoga, što mu je potrebno za oslobođenje iz skrajne nužde, stoga bi bio dužan na naknadu štete, koja bi uslijedila, jer bi tim sprječavanjem povrijedio pravo potrebnika.- Imalac ipak sam izgleda nije dužan uime pravednosti spontano priskočiti potrebniku već uime ljubavi.

Bilješka: Građanski zakonik načelno ne priznaje prava skrajne nužde, ali daje smjernice za prosuđivanje eventualne štete posjedniku. Isp. OGZ § 1306, 1307, 1312.

§ 2. Potajna naknada

426) Što je i da li je dozvoljena?

Kompensacija ili naknada općenito je čin, kojim se povrijeđeno pravo nadoknađuje ne povratom već drukčije. Ako se ova naknada učini zakonski (compensatio legalis) na pr. zadržavam looo dinara koju mi duguje za looo koju ja njemu dugujem)? nema poteškoće, jer je priznata u civilnom zakonu, te joj se određuju uvjeti (OGZ § 1438 i slijed. zove je "preboj" kao od "prebiti" obavezu).

Vanzakonska ili tajna naknada jest čin pravednosti, kojim vjerovnik uzima od dužnikovih dobara, što mu pripada, bez znanja dužnika ili vlasnika. Da li je ova naknada dozvoljena? Je li to krađa? Odgovor je: Potajna je naknada po sebi nedozvoljena, jer se mimoilazi pravni red, a još više, jer bi se otvorio put prepirkama, svađama, krađama i t.d.- Može ipak biti dozvoljena, jer povrijeđeno pravo treba naknaditi, ali se treba držati načina, stoga postaje dozvoljenom samo uz neke uvjete.

427) Koji su uvjeti za potajnu naknadu?

Odjednom se traže ovi uvjeti: P r v i, da je dug stroge pravednosti a ne na pr. obećanja ili zahvalnosti; d r u g i uvjet: da dug doista opstoji i da pod izvjesno nije vraćen, jer onaj od koga se misliš kompensirati je posjednik, a "melior est conditio possidentis"; t r e ć i uvjet:

da od dužnika ne možeš drugim putem polučiti naknadu ili povratu duga, ili barem da ne možeš sine gravi incommodo, na pr. a da ne potrošiš mnogo ili da ne izgubiš njegovo prijateljstvo i sl.; č e t v r t i uvjet: da se isključi šteta dužnika ili treće osobe (osim povrate duga dužnikova), Prema tome ne smije se uzeti više; mora se paziti, da dužnik ne vrati dvaput; mora se uzeti prekaucija, da se ne porodi sumnja krađe i sl., da se bližnjega ne sablazni.

428) Je li dozvoljena naknada pomoćnicima, radnicima, činovnicima i sl.?

Nije dozvoljena, ako je slobodnim pristankom ugovorena plata ili nadnica, jer "scienti et consentienti non fit iniuria". Zato je osuđena rečenica, koja bi to dozvoljavala (Denz. 1187).

Niti je dozvoljena, ako je poslodavac primio radnika iz milosrđa, a da mu nije bila od njega potreba. Također nije dozvoljena, ako je radnik posve svojevoljno uradio nešto poviše ugovora, da na pr. stekne simpatije ili naklonost poslodavca, jer je radni ugovor obostran, zato ne može strogo obvezivati osim uz pristanak obje stranke.

Bila bi dozvoljena, ako je rad izvršen na izričnu ili mnijevani zahtjev gospodara a poviše ugovora. Također bi bila dozvoljena, ako je posloprimac prisiljen na nadnicu manju od pravedne. Također bi bila dozvoljena, ako poslodavci opterećuju radnike pretjeranim, teškim, neugovorenim radovima.

Potajno se može dakle naknaditi i onaj, koji je sudski osuđen na krivom temelju. Mogli bi se potajno naknaditi i trgovci, ako su prisiljeni prodavati robu ispod pravedne cijene, ali se ne smiju naknaditi, ako su sami pogriješili, ili jer im je potrebito, da isplate dugove prošlosti. Mogu se također trgovci naknaditi, ako su pogrešno ispod najniže cijene prodali. Ipak trgovcima ni drugima nije dozvoljeno lagati. Osim toga trgovci se mogu naknaditi samo od onih, koji su imali koristi od njihovih pogrešaka, a ne od onih, koji su kao kupci pravedno platili i pravedno primili.

TREĆE PITANJE: O ZLOBNOM OŠTEĆIVANJU

429) Što je zlobno oštećivanje? (II-II.62.4)

"Iniusta damnificatio" je čin, kojim počinitelj nanosi drugomu štetu, bilo uništavajući, što je njegovo, bilo sprječavajući drugoga, da ovaj do svog ne dođe, a da pri tome počinitelj nema vlastite koristi.

M a t e r i j a l n o se može drugoga oštetiti, ako se šteta nanese nehotice, na pr. zadržati ili uništiti tuđu stvar, misleći da je onoga koji je uništuje.- F o r m a l n o se pak oštećuje drugoga, ako se s nakanom čini zlo, svijesno i hotice, ili ako se ne sprječava šteta, koja bi se mogla i mo-

rala spriječiti, na pr. ako netko hotice zapali kuću bližnjega ili iz nepažnje, koju je mogao i morao otkloniti učini nekomu štetu.

Zlobno oštećivanje je po svojoj naravi smrtni grijeh, jer krši tuđe pravo, ali može biti i malenkost tvari.- Odgovornost i težina grijeha u savjesti se mjeri prema šteti, što je počinitelj, barem in confuso, predvidio. Tko je htio zapaliti naslagu slame, ne znajući da je gospodar slučajno ispod nje odložio dragocjeno blago, odgovoran je u savjesti samo za slamu.

43o) Da li je zlobni damnificator onaj, koji spriječi drugoga od postizavanja nekog dobra?

Tko onemogući drugoga, da ovaj dođe do dobra, na koje ima strogo pravo, griješi proti pravednosti i dužan je na povratu, na pr. tko nagovori oca, da ne ostavi sinu dio, koji mu pripada, ili gospodara odvrati, da ne plati radnicima ugovorenu nadnicu i sl.

Tko nepravednim sredstvima (prevarom, laži i sl.) drugoga spriječi od postizavanja dobra, na pr. službe ili nadarbine, na koje ovaj drugi doista nema strogo pravo, griješi kao "iniustus damnificator" i dužan je na povratu, jer svatko ima pravo, da se prema njemu ne postupa nepravedno, a osim toga svatko ima pravo primiti od drugoga znakove darežljivosti, u slučaju službu ili nadarbinu ili dar. Tako bi sagriješio radnik, koji bi klevetama spriječio, da drugi radnik ne nađe uposlenje.

Tko se posluži sredstvima u granicama pravednosti na pr. molbama, uvjeravanjem i sl., da spriječi davanje drugomu onoga, na što ovaj nema strogo pravo, ne griješi proti pravednosti, ali može sagriješiti proti ljubavi, na pr. ako to čini iz mržnje ili osvete, recimo, tko nagovori starog Luku, da ne ostavi u oporuci ništa malom unuku, koji i nema pravo na tu ostavštinu, već ga nagovori da ostavi u neke druge svrhe.

Tko spriječi drugoga od postizavanja dobra, kojega je nedostojan, ne griješi proti pravednosti niti je dužan na povratu (II-II.62. 2 ad 4). Može se dakle spriječiti, da za biskupa ne dođe, za koga se zna, da je doista nedostojan.

Tko spriječi drugoga da ovaj ne učini dobro bližnjemu, na pr. da ne ugasi požar u kući bližnjega, povrijedio je pravednost i dužan je na povratu.

Bilješka: Malo je pitanja u moralci, u kojima ima toliko razmimoilaženja kako ih ima u pitanju o težini predmeta za krađu. Nije uputno javno propovijedati o detaljima pitanja, jer se može povrijediti tankoćutnost savjesti dobrih, a dati povoda laksizmu zlima. U propovijedima neka se ograniči na prikazivanju zloće krađe, ljepote poštivanja tuđe imovine, a detalji neka se uzmu u obzir u pojedinim slučajevima.

TREĆE POGLAVLJE: O ISPRAVKU POVRIJEĐENOG VLASNIŠTVA

Prvo pitanje: o vraćanju ili povrati općenito

431) Što je povrata? (II-II.62)

Čin izmjenične pravednosti, kojim se tuđa stvar vraća ili se zlobno nanesena šteta naknađuje (ispravlja).

Stroga dužnost povrate nastaje po naravi samo iz povrede izmjenične ili uzajamne pravednosti, a ne iz povrede razdiobne ili zakonske pravednosti kao takvih. Dužnost je dakle povrate bilo da se povrijedi tuđe pravo "in re" bilo "ad rem". Naprotiv dolično je, da viša vlast dijeli časti dostojnijima a terete proporcionalno, ali se ne može na to prisiliti niti pozvati na povratu.

432) Korijeni povrate ili: tko je dužan na povratu?

Dva su korijena: nepravedno posjedovanje tuđe stvari i nepravedno oštećivanje. To jest: dužan je na povratu onaj, koji je postao bogatiji time, što je uzeo tuđe, i onaj, koji je drugoga oštetio, iako sam time nije postao bogatiji.

433) Je li povrata naređena pod težak grijeh?

Opstoji zapovijed povrate i po naravnom i po Božjem zakonu tako, da: "non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, si restitui potest". Tko ne može povratiti odmah mora barem imati želju, nakanu ili odluku, da će povratiti netom bude mogao. Tko nije tako raspoložen, ne može primiti odrješenje u sakramentu sv.pokajanja (II-II.62.). Isp.Exod. 22.5; Tob.2.21; Rimlj. 13.7 i t.d.

434) Opstoji li obaveza povrate raznovrsnog dobra?

Pitanje je: Petar je Pavla ozloglasio ili ranio, da li je dužan dati novčanu naknadu, ako ne može drukčije nadoknaditi štetu?

Jasno je, da starješina ili ispovjednik može narediti koje dobro u korist oštećenoga "per modum poenae". Također je očito, da oštećeni ima pravo tužbe, priziva na više.

Noldin donosi sv.Alfonsa pro negativa, sv.Tomu pro affirmativa sententia. Stvar izgleda jednostavna, naime: ako je šteta višega reda takva, da uključuje i štetu nižega reda ili nižih, vremenitih, materijalnih ili ekonomskih dobara, onda je očita dužnost naknade, ali ako se šteta odvija samo u sferi viših dobara jasno je, da je naknada nemoguća. Sv.Toma ima pred očima povredu uzajamne ili izmjenične pravednosti i zastupa mišljenje, da se nešto barem mora vratiti. Primjer: tko je deflorirao djevicu ne može joj nadoknaditi taj gubitak djevičanstva, ali ako ta deflorirana osoba radi toga trpi vremenitu štetu, na pr. ostaje bez sigurne udaje ili slično, ovaj je dužan na naknadu. Isp. II-II.62.2.

435) Koja je težina obaveze povrate?

Zapovijed povrate obvezuje pod težak grijeh u teškoj stvari, pod laki u lakoj, jer se obaveza povrate temelji na za-

brani nanošenja nepravde, a ova podnosi i malenkost tvari. Prema tome povreda nijedne druge kreposti osim zamjenične pravednosti ne donosi obavezu povrate, osim koliko je u tim povredama uključena povreda uzajamne ili izmjenične pravednosti. Tko dakle posjeduje tuđu stvar u teškoj naravi ili tvari, dužan je povratiti sub gravi; tko u lakoj tvari, dužan je sub levi.

436) Kako mjerimo stupanj težine u obavezi povrate?

Rekli smo, da je teška obaveza, ako se radi o tome, da se naknadi apsolutno ili relativno teška šteta, kako je rečeno o težini krađe. Drukčije obaveza ostaje laka.

Osim toga se traži formalna nepravda ili teološka krivnja, što se tiče suda savjesti ili ispovjednika, a, što se tiče vanjskog suda, osuda na bazi same juridičke krivnje traži povratu.

Zlobno oštećenje ne uključuje dužnost povrate, osim ako je ta actio damnificativa povrijedila strogo pravo na temelju povrede zamjenične pravednosti, nadalje ako je čin zbilja bio efikasan ili djelotvoran, te ako je taj čin ili actio damnificativa bio doista svijestan i voljan, t.j. ako je po srijedi culpa theologica.

Ako je šteta bila doista i efikasno nepravedna i teološka krivnja teška, onda je i obaveza povrate teška.

Ako je krivnja bila laka, radi malenkosti tvari, i obaveza povrate je laka, jer laka krivnja - laka tvar - laka obaveza.

Ako je lakom krivnjom (na pr. iz pogrješne savjesti misli da je tuđa stvar neznatne vrijednosti a velike je vrijednosti i on je uništi; ili iz neznatne nepažnje prouzroči veliku štetu) prouzročena velika šteta, dužan je na naknadu čitave štete, ali sub levi.- Ovo mišljenje se podudara i s OGZ,jer u § 1306. dozvoljava, da nema naknade štete, koja je učinjena nehotice ili bez krivnje, ali § 1297 posve ispravno tvrdi, da treba ispitati odgovornost za nepažnju.

Noldinovo mišljenje: "Si culpa levis fuit ex imperfectione actus, ante sententiam iudicis ad nihil tenetur sive in materia gravi sive in materia levi", salva reverentia zaslužuje osudu savjesti, jer malo računa na savjest, na stvarnost štete, na civilne zakone (Isp.Prummer II.br.97).

DRUGO PITANJE: POVRATA TUĐE STVARI

Prvi članak: o povrati na koju je dužan pošteni posjednik

437) Što je "possessor bonae fidei"?

To je onaj, koji nesvijesno, dobronamjerno, pošteno posjeduje tuđu stvar, a misli da je njegova. On je posjeduje "bona fide". Općenito se njegov odnos prema toj stvari prosuđuje po načelima iznesenim pod br. 358. Pravo se pak njegovo prosuđuje po načelima: u boljem je položaju onaj, koji stvar posjeduje; tko je "in bona fide" ne zaslužuje da pretrpi štetu; takav posjednik može tražiti naknadu.

438) Koja je njegova dužnost, ako stvar još opstoji?

Mora samu stvar ili njenu ekvivalentnost što prije, netom otkrije čija je, vratiti gospodaru, jer stvar više za svojim gospodarom. Povratit je onakvu, kakva je: ako opstoji djelomično, povratit će dio koji opstoji; ako je poboljšana, može tražiti naknadu za poboljšanje; ako je u gorem stanju bez vlastite koristi, vratit će je onakvu, kakva je; ako je u gorem stanju, a time se on okoristio, vratit će dobit; ako je prodana, vratit je ekvivalentno u novcu; ako je zakonski prešla u preskripciju, može je zadržati; ako se gospodar ne može naći, može je zadržati; ako je ne vrati a mogao je, i time oštetio pravog vlasnika, dužan je nadoknaditi vlasniku štetu, odkad je znao da je stvar tuđa. Ako je posjednik "bonae fidei" kupio tuđu stvar mora je vratiti gospodaru, ali od prodavača tražiti povratu novca; ako pak ne može dobiti natrag novac, ipak stvar mora vratiti gospodaru.

439) Koja je njegova dužnost, ako je stvar propala?

Nije na ništa dužan, jer niti stvar opstoji, niti je njegova formalna krivnja, da je propala. Ako je pak on tim nestankom obogaćen, mora vratiti gospodaru dobit. Razlog je prvog odgovora u tome, što je on tu stvar smatrao svojom i gospodaru je propala kao da je bila kod istog gospodara. Ako je obogaćen, taj višak je kao ekvivalent stvari, pa ga mora dati pravom vlasniku.

Ako je tuđu stvar darovao ili potrošio, a time svoju stvar uštedio, dužan je povratiti, koliko je sebi uštedio. Ako od svoga ništa nije uštedio, na ništa nije dužan.

Ako je tuđu stvar, sebi danu na dar, prodao, dužan je svu dobit dati gospodaru, ako ovaj ne može drukčije zadobiti svoje pravo; kupcu pak, ako je kupac već stvar vratio gospodaru.

Ako je tuđu stvar bona fide kupio i ponovno prodao bez dobiti, na ništa nije dužan, jer je zadnji kupac dužan vratiti. Ako je od toga postao bogatiji, dužan je vratiti dobit, osim ako je ta dobit plod njegova osobnog rada.

44o) Koja je njegova dužnost ako se stvar nalazi kod drugoga?

Bilo da je stvar prešla u drugoga darom ili prodajom, rečeno je u prošlom broju.

441) Koja je njegova dužnost u vezi s plodovima?

Razlike plodova vidi gore pod br. 362. Odgovor je mnogostruk:

Čisto radne plodove, plod njegova znanja i zalaganja, može takav posjednik zadržati, jer su oni njegovo djelo a ne plod stvari na pr.: tko je prodao tuđu pšenicu i bio na dobiti, dovoljno je da vrati pšenicu.

Čisto prirodne plodove mora vratiti gospodaru, jer se stvar oploduje za gospodara, na pr. ako posjednik "bonae fidei" drugomu unajmi vola dužan je gospodaru vratiti dobit, makar da gospodar tu dobit i ne bi bio dobio, da je vol bio kod njega. Ako je pak svoju njivu uzorao nije dužan dati gospodaru dobit, jer ta je dobit čisto ili samo radna.

Mješovite plodove dijelom mora vratiti, dijelom zadržati, jer su dijelom plod njegova rada, dijelom plod gospodareva vlasništva, na pr. tko trgujući s tuđim novcem mnogo zaradi, dovoljno je da, otkrivši pogrešku, vrati novac s prometnom ili trgovačkom dobiti, a zadrži za sebe sve ostale plodove, koji su plod osobnog rada.

442) Koja je njegova dužnost u vezi s troškovima?

Razlikuj najprije n u ž n e troškove, bez kojih bi stvar ili bila propala ili postala gorom, na pr. popravak zgrade, koja bi se srušila; k o r i s n e, koje poboljšavaju stvar i umnažaju joj vrijednost na pr. sađenje stabala na polju; l u k s u z n e, koje ukrasuju stvar ili posjed, a ne umnažaju vrijednost, na pr. ukrasna slika i slično.

Nužne ili korisne troškove može posjednik "bonae fidei" zadržati, jer bi gospodar postao bogatijim tuđim radom, na pr. ako je za popravak kuće potrošio neku svotu, nju može tražiti od vlasnika.

Luksuzne troškove po pravednosti ne može tražiti od gospodara; ti izdaci ne povećavaju vrijednost stvari u korist gospodara.

Bilješke: 1) Tko je ukradenu stvar "bona fide" kupio, a gospodar se javi, dužan je stvar odmah dati gospodaru pa i uz svoju štetu, ali ima pravo tražiti od lupeža svoje. Ako pak nema gospodara, ima pravo vratiti stvar lupežu i tražiti novac, jer ima pravo dokinuti kontrakt, koji je početka nevaljan.

2) Ako je tuđa stvar "bona fide" prešla od jednoga na drugoga kao dar, zadnji, kod koga je, dužan je stvar predati gospodaru. Ako je pak stvar prešla iz ruke u ruku uz neki kontrakt na pr. prodajom-kupnjom, zadnji, kod kojega se nalazi mora je dati gospodaru, a od predzadnjega tražiti naknadu; ako pak više nema stvari, tada je prvi prodavalac dužan dati gospodaru cijenu, koliko je postao bogatiji tom stvari.

3) OGZ raspravlja o poštenom i nepoštenom posjedniku u § 326 i sl.

Drugi članak: o nepoštenom posjedniku

443) Što je posjednik "malae fidei"?

Onaj koji zadržava tuđu stvar, a zna da nije njegova, ili iz okolnosti mora znati, da nije njegova. Općenito vrijede načela o posjedu kao gore, ali prava nema kao posjednik u dobroj vjeri ili namjeri.

444) Što je dužan, ako stvar još opstoji?

Vratiti je u potpunosti što prije gospodaru ili vlasniku, jer stvar viče za svojim gospodarom. Ako stvar ne postoji mora dati protuvrijednost.

445) Što je dužan, ako bi stvar kod gospodara bila nestala?

Ako ovaj posjednik potroši stvar, koja bi istovremeno bila i kod gospodara nestala, nije dužan na ništa, jer stvar, koja bi sigurno bila i kod gospodara nestala, ne predstavlja za ovoga vrijednost. Ako pak takav posjednik, poslije minule pogibli, drži stvar pa je potroši, dužan je gospodaru dati ekvivalent.

446) Što je dužan, ako je stvar za vrijeme nepoš. posjedovanja izmijenila vrijednost?

Ako vrijednost naraste za vrijeme nepoštena posjedovanja mora ovaj posjednik dati maksimum vrijednosti gospodaru; ako pak njena vrijednost naraste poslije nego je nepošteni posjednik potrošio, mora vratiti uz cijenu, koju je imala kad je potrošio.

447) Što je dužan u vezi s plodovima?

Sve je plodove dužan vratiti, osim čiste plodove svoga rada. Dužan je vratiti i plodove, koje bi pravi posjednik bio dobio, jer u tom slučaju ovaj nepošteni zadržavalac krivac je za izgubljenu dobit i za nastalu štetu za pravog gospodara.

448) Je li dužan naknaditi nastalu štetu ili izgubljeni dobitak?

Ako bi na pr. pravi vlasnik bio ukradenu pšenicu posijao, a radi krađe uopće nije sijao, kradljivac je dužan vratiti pšenicu i nadoknaditi svu nastalu štetu vlasniku. Razumije se, prema većoj ili manjoj sigurnosti dobiti, koju bi gospodar bio imao, te prema, barem in confuso, predviđenoj šteti.

449) Što je dužan u vezi s troškovima?

Nužne i korisne može tražiti da mu se naknade, ali luksuzne ne može, jer ih niti posjednik u dobroj nakani ne može tražiti po strogoj pravdi.

Bilješke: 1) Ako za vrijeme nepoštena posjedovanja stvar izgubi na vrijednosti, što se kod gospodara ne bi bilo dogodilo, zadržavalac je dužan naknaditi nastali gubitak.

2) Ako se "mala fide" zadržava tuđi novac, mora se vratiti s kamatama pa makar da bi kod gospodara novac bio ostao bez dobiti, jer danas se korist novca smatra kao skoro prirodan plod novca.

Treći članak: o posjedniku u sumnji

450) Što je posjednik u sumnji?

Onaj koji iz opravdana i vjerojatna razloga sumnja, da li je doista stvar, koju posjeduje, njegova.

451) Što je dužan, ako je sumnja nastala poslije nego je stvar kod njega?

Dužan je marljivo ispitivati o istini, da odloži sumnju, što više, ako je stvar dragocjena. Kroz to vrijeme stvar mora čuvati.

Ako pođ izvjesno dozna za pravog gospodara, mora mu je vratiti, pođ uvjetima, kako je rečeno gore o posjedniku "bonae fidei", jer je bila, kako se predpostavlja, dobra namjera.

Ako i poslije traženja ostaje sumnja, može stvar zadržati, jer uvijek je posjednik u boljem položaju.

452) Što je dužan, ako je sumnja nastala prije uzimanja stvari?

Ako drugi posjeduje stvar, a on sumnja da je ta stvar njegova, ne smije ga smetati, po općem načelu o boljem položaju posjednika (OGZ § 339).

Tko dođe u posjed stvari, za koju opravdano sumnja da je tuđa, dužan je tražiti pravog vlasnika. Ako poslije traženja još ostaje sumnja, dužan je vratiti vjerojatnom gospodaru ili siromasima, ako je gospodar uopće nepoznat. Nitko naime ne smije uzeti stvar u sumnji niti je zadržavati.- Isto tako onaj koji nađe stvar dužan je uvjetno stvar uzeti, t.j. dok potraži gospodara.

Onaj koji zanemari tražiti gospodara poslije nego je sumnja nastala ne može zadržavati svu stvar, ako je više nemoguće tražiti gospodara, već je mora, barem koliko se odnosi na sumnju, razdijeliti siromasima.

Tko zna da se je udužio, a sumnja da li je dug vratio, dužan je dug vratiti, jer se vjerovnik ne smije lišiti stalnog posjeda nestalnim vraćanjem.- Ako se sumnja da li je i dug učinjen, dužan je vratiti "pro rata dubii" t.j. koliko podnosi sumnja, jer je tada i posjed vjerovnika nestalan.

TREĆE PITANJE: NAKNADA RADI ZLOBNA OŠTEĆENJA

453) Kako shvaćamo zlobno oštećenje?

Kada počinitelj oštećuje drugoga, a da pri tome sam nema probitka ili koristi, na pr. pozitivnim činom, ako uništuje tuđu stvar, ili negativno: ako ga spriječava od postizavanja dobra ili ne čuva dobra, koja je po kontraktu ili po službi dužan čuvati.

Prvi članak: o uvjetima zlobnog oštećenja

454) Koji se uvjeti traže, da zlobno oštećenje uključi dužnost naknade?

Uvijek se i zajedno traže tri uvjeta: da čin doista povrijedi strogo pravo druge osobe; da čin bude efikasno uzrokom štete; da bude teološki grešan, t.j. svijestan i voljan.

§ 1. Čin doista mora povrijediti strogo pravo

Dužnost naime naknade obvezuje samo uslijed povrede zamjenične pravednosti, kod koje se gleda jednakost "rei ad rem". Nije dakle dužan na povratu, tko je povrijedio ljubav ili dru-

gu krepost, na pr. ako nije pokupio izgubljenu ili prosutu dragocjenu stvar, da ne mora tražiti vlasnika. Niti je dužan na naknadu štete, tko je drugog oštetio služeći se svojim pravom, na pr. tko baca cijenu robi, uslijed čega drugi trgovci slabo prodavaju taj artikl.

455) Opstoji li dužnost naknade za nepodijeljenu crkvenu nadarbinu?

Ako je natječaj samo općenit, starješina nije dužan dati časnijemu, ali ako je natječaj za određenu nadarbinu ili službu te se traže određeni uvjeti, starješina bi bio dužan dati onomu, koji ima više uvjeta; ali ipak, izgleda, starješina nije dužan na naknadu onomu, koji nije primljen.

§ 2. Čin mora biti doista efikasan

456) Što isključuje taj drugi uvjet?

Treba da je "štetočin" doista bio efikasan, t.j. da je šteta uslijedila iz čina zlobnog oštećenja kao iz vlastita uzroka, pravog uzroka. Ako šteta nije uslijedila, kako se može naknadom ustanoviti jednakost? Ako pak nije uslijedila iz čina pravog, djelotvornog uzroka, ne može se tom činu ni pripisati, time ga se ne smije ni teretiti.

457) Prema tome, kada se uvjet ne ostvaruje?

Ako je netko bio samo prigoda, na pr. primjerom, da drugi nanese štetu, pa makar i predvidio štetu, jer primjer nije djelotvorni uzrok već samo povod, prigoda.

Niti se uvjet ostvaruje, ako je čin bio samo "uvjet bez kojega" netko ne bi počinio štetu, na pr. Petar vrati Pavlu njegov nož, a Pavao se posluži, da ubije Ivana. Zašto bi Petar bio prisiljen na naknadu štete, kad je vršio svoju dužnost, da vrati Pavlu, što je njegovo?

Niti se uvjet ostvaruje, prema tome ne može se siliti na naknadu, ako čin posve "per accidens" izazove štetu, na pr. Petar je počinio neko zlodjelo, i bez njegove krivnje sumnja je pala na Pavla, koji je zato pretrpio štetu. Zašto teretiti dužnošću naknade Petra, kada između njegova zlodjela i štete Pavlove nema uzročne veze?!

Dosljedno se uvjet ne ostvaruje pri samoj želji štete, na pr. tko opali hitac, da ubije čovjeka, ali ga ne ubije, sagriješio je grijehom ubojstva u duši, ali nije dužan na naknadu, jer nije prouzročio štete. Nikada dakle sami unutarnji grijesi kao takovi ne obvezuju na naknadu.

§ 3. Čin mora biti u savjesti grješan

458) Što je teološka, što pak juridička krivnja?

Teološka je ona, koja je formalno ubrojiva u savjesti, jer je počinitelj učinio djelo svijesno i hotice, zato se savjest i opterećuje. Prema tome se traži, da je počinitelj predvidio

štetu barem in confuso te da je mogao i morao spriječiti. Za ovakve je dakle čine počinitelj odgovoran u savjesti, pred Bogom, u ispovijedi.- Juridička pak krivnja je ona, koja se "in foro externo" na pr. od suda ili od civilnih vlasti ubraja neovisno od toga je li čin bio voljan. Tako na pr. sud može dosuditi Petru, da nadoknadi štetu Pavlu, koju mu je prouzročio pad Petrova zida, a za to Petar nije bio kriv u savjesti.

Teološka se i juridička krivnja spajaju, ako je zakonu morala pridružena kazna od pozitivnog zakona, na pr. kazna proti javnog pijanstva.

Pažnja ima razne stupnjeve, na pr. vanredna je pažnja, ako netko zatvori i zaključa vrata te pretražuje da li netko vreba, da može ući; dosljedno počinja najlakšu juridičku krivnju, tko propusti tu mjeru opreza.- Ako zatvori, a ne zaključa vrata noću, to je laka krivnja, jer to običavaju samo pažljiviji, razboritiji ljudi.- Ako niti zatvori niti zaključa, počinja krivnju, jer ljudi to obično čine, dakle nije udovoljio običnoj pažnji, na koju je svatko dužan.

459) Kada se ne ostvaruje ovaj treći uvjet?

Na naknadu se u savjesti mora obvezati samo onda, ako je počinitelj štetu učinio svijesno, znatice i hotice.- Ako je pak počinio štetu nesvijesno, nehotice, dužan će biti na naknadu samo poslije sudskog pravorijeka. Ne prije, jer nije kriv u savjesti, ali poslije da, jer civilni zakoni insistiraju na tome u vidu zajedničkog dobra.

Ne opterećuje dakle dužnost naknade, ako je šteta počinjena posve neopazice, uslijed nesavladiva neznanja, u stanju "bonae fidei". Prema tome ni savjetnici, ni ispovjednici, ni župnici, ni suci, ni liječnici, redovito govoreći, ne odgovaraju za štete posve nesvijesno počinjene, jer tko bi prihvaćao te službe, kad bi znao, da mora odgovarati za štete počinjene manjkom izvanredne pažnje?

Bilješka: Prema tome dužan je na naknadu štete onaj, koji je grješno postavio uzrok štete, koja je i uslijedila, iako je on u namjeri retraktirao svoju zlu namjeru. Također je dužan na naknadu onaj, koji je neodgovorno postavio uzrok štete, ali ga odgovorno (kad je mogao i morao) nije htio ukloniti.

Pitanje: Da li je dužan na naknadu štete onaj, koji je lako-grješno postavio uzrok štete? Ako je taj laki grijeh radi malenkosti tvari, dužan je sub levi; ako je pak laki grijeh radi nesavršenosti ljudskog čina, jer naime nije bila puna svijesnost i voljnost, ne može se, praktički, teretiti naknadom, pa makar šteta bila velika, jer teolozi velikoga glasa zastupaju negativno mišljenje (Fanfani II.str.467), iako svi potiču, da se počinitelja savjetuje, da, koliko može, naknadi štetu. Idejno ili teoretski rekli smo sud gore pod br. 436.

Drugi članak: o šteti iz sumnje ili pogreške

460) Može li se opteretiti dužnošću naknade za štetu počinjenu sumnjivo?

a) Ako opstoji sumnja da li je uopće nastala šteta ili da li je ta šteta zbilja proti stroga prava oštećenoga, nema obaveze, jer poslije pomljive istrage vrijedi načelo, da se činjenica mora dokazati, a s druge pak strane, da je bolji položaj onoga, koji je u posjedu, a taj je u ovom slučaju onaj neopterećeni.

b) Ako se sumnja u to, da li je čin bio zbilja "štetočin", t.j. da li je stvarno izveo štetu, izgleda, da se ni tada ne može opteretiti dužnošću naknade, jer nedostaje moralna sigurnost, koja je mjerodavna. Ako se između dva preljubnika ne zna čije je dijete, izgleda, da teret uzdržavanja djeteta potpuno tereti majku (Fanfani II.str.468).--- Iznimka je, ako je sumnja nastala zato, što su mnogi ili nekolicina konspirativno, svijesno uzroci te neizvjesnosti, jer su tada dužni na naknadu "pro rata parte" i "in sollidum", kako ćemo vidjeti u raspravi o sudjelovanju u zlu. "Pro rata parte" znači prema udjelu; "in sollidum" znači svaki cjelovito.

461) Na što je dužan tko sumnja, da li je vratio dug?

Ako izvjesno zna da je dug učinio, ali sumnja da li je vratio, mora vratiti, jer se vjerovnika ne smije lišiti sigurna posjeda, nesigurnom povratom duga. Ako doista sumnja da li je dug učinio, dužan je vratiti "pro rata dubii".

Noldinovo mišljenje, da uopće nije dužan ništa vratiti smatramo nedovoljnim, iako se u praksi po načelima probabilizma može slijediti. Razlog, koji navodi, nije uvjerljiv, jer netom je razborita sumnja da je dug učinjen, ali ne vraćen, vjerovnik se nalazi u težem stanju, u vjerojatnosti, da je dao od svoga, a da nije primio natrag. Dosljedno nastalu nejednakost treba ispraviti barem "pro rata dubii" (isp.Merkel.II. str.114; Fanfani II.str.461).

462) Što o šteti nastaloj iz zablude ili pogreške?

Tko počini štetu iz nesavladiva neznanja o vrijednosti stvari toliko je dužan naknaditi koliko je predvidio da može biti štetno. Čin se naime ocjenjuje prema svijesti ili znanju, koje se ima ili se mora imati barem in confuso, na pr. tko ukrade sat misleći da je od srebra te ga uništi, a kasnije dozna, da je od zlata, dužan je naknaditi zlatni sat, jer se redovito to mora predvidjeti, a vlasniku je šteta zlatnoga sata stvarna. Ako je pak nesavladivo neznanje posve izvjesno, naknada tereti samo dio neznanja, na pr. tko baci u more prsten, misleći da je od proste kovine, a kasnije dozna da je od zlata, dužan je na naknadu kao od proste kovine.

463) Kaj namjerava zapaliti kuću Ticija a zapali Sempronija, na što je dužan?

Predpostavlja se, da nije nikako namjeravao zapaliti Sempronijevu kuću. Budući su mišljenja različita, u praksi ispo-

vjednik ne može obvezati na naknadu, osim poslije sudskog pravorijeka, ali može savjetovati na naknadu (Fanfani II. str. 466). Noldin ipak zove mišljenje, što smatra, da trebą obvezati na naknadu, da je "communior", što je na pr. teško shvatiti u svijetlu njegovih probabilističkih načela, kao i u svijetlu rješenja slučaja o vraćanju duga, pod br. 461.

Treći članak: o nekim oštećenjima napose

§ 1. Nanošenje štete u duhov.dobrima

464) Opstoji li obaveza naknade štete?

Pod izrazom "duhovna dobra" razumijevamo: znanje, krepost, zvanje, milost, slobodna uporaba razuma, čin samoodređenja, umijeće i t.d.

Tko je dužan po službi, plaći, ugovoru, da ne učini štetu, mora naknaditi, ako opstoje svi uvjeti oštećenja, o kojima smo govorili do sada. Dakle bio bi dužan na naknadu onaj svećenik, koji bi riješio pokajnika od dužnosti naknade, jer, vi officii dužan je u tome ispravno suditi. Dakako, bio bi dužan "pro viribus".

Tko drugoga nepravednim sredstvima spriječava u duhovnim dobrima mora ta sredstva (laž, prisilu, prevaru i sl.) ukloniti; ako ih ne uspijeva ukloniti, mora naknaditi eventualno nastalu štetu, ako može, jer duhovna se dobra kao takva ne mogu naknaditi materijalnim dobrima. Dužan je dakle na naknadu u istom redu, na pr. ako je dao kriv savjet, mora opozvati onaj krivi, a dati ispravan.

Onaj koji nanese štetu zlim primjerom, dužan je naknaditi samo s naslova ljubavi a ne pravednosti, jer drugi je mogao i ne slijediti primjer.

§ 2. Naknada štete radi ubojstva

465) Što razumijevamo pod "ubojstvo" čovjeka?

Nasilno, neovlašteno oduzimanje tuđega života. Proširujući pak pogled promatramo čovjeka u vezi s obitelju, rodbinom, nasljednicima, jer je svaki čovjek, više manje, s tima vezan. Osim toga, što govorimo o ubojstvu, vrijedi, servata proportione, i za ranjenje, sakaćenje.

466) Opstoji li obaveza naknade?

Tko ubije, osakati ili rani dužan je naknaditi sve štete, koje su iz tog ubojstva, sakaćenja ili ranjenja nastale. Prema tome dužan je naknaditi nastali gubitak, troškove liječenja i sl. Isto tako mora naknaditi, prema stupnju obaveze oštećenoga, i njegovim nužnim nasljednicima, t.j. roditeljima, ženi, djeci. Razumije se, ako su ti nužni nasljednici doista imali podloge, da će od unesrećenoga nešto primiti. Spomenuti naime nasljednici imaju strogo pravo na dobra od oštećenoga.

Daljnim rođacima i prijateljima te siromasima oštećenoga nije s naslova stroge pravednosti dužan ništa naknaditi.

467) A vjerovnicima unesrećenoga?

Ne, jer njihovoj šteti nije pravi uzrok već samo prigoda. Drugim riječima oštećeni nije vezan s dužnicima nužnim vezama života.

468) Opstoji li dužnost naknade za štetu u dvoboju ili rvanju?

Ako su slobodno pristali na takmičenje nema obaveze naknade za štete, ali opstoji obaveza na onomu, koji se poslužio nepoštenim sredstvima, da, recimo, drugoga namami na to natjecanje.

Bilješke: 1) Obaveza naknade je stvarna, jer je povreda stvarnog prava, zato dužnost naknade prelazi na baštinike štetočinitelja.

2) Tko, napadnut, pređe mjere "inculpatae tutelae" bio bi dužan na naknadu štete napadaču, ali u praksi napadnuti malo je svijestan mjere u obrani sama sebe.

§ 3. O šteti pri silovanju i vanbračnom prilegu

469) Na što je dužan onaj koji siluje žensku?

Dužan je sam nadoknaditi sve nastale štete ženskoj i njenim roditeljima, jer služeći se nepoštenim sredstvom, silom, sam je na sebe svalio svu odgovornost. To ne vrijedi samo ako silovanje izvede nad ženskom u budnom, pijanom, pospanom stanju već i onda, kada se služi zastrašivanjem, zloupotrebom svoga položaja i t.d. Ako je ženska pristala na spolni čin u vidu obećanja ženidbe, bio bi dužan s naslova pravednosti žensku ženiti. Ovo posljednje mišljenje treba držati proti Noldina, jer se ne gleda na ugovor već na nanesenu štetu (Fanfani II.str.475). U prilog tog rješenja dolazi praksa sv.Kongregacije Concilii, kako navodi isti Fanfani iz AAS v.l. str. 341; vol.III.str.3o4).

47o) Što je dužan onaj koji siluje žensku prema djetetu ili djeci?

Dužan je djecu priznati, ženidbom legitimirati, ali to ne s naslova pravednosti. S naslova pravednosti dužan je sam snositi sve troškove oko uzdržavanja i odgajanja djece.

471) Koje su dužnosti u slučaju vanbračnog prilega?

Razumijeva se, da ženska pristaje, prema tome vanbračni priležnik nije po samom tom činu na ništa dužan, jer joj nije nanio nepravdu.

Dužan je, zajedno s majkom, sam i pro rata parte voditi brigu oko uzdržavanja i odgoja djeteta. "In solidum", što znači, ako jedan od njih ne može ili ne će, drugi je dužan voditi brigu u cjelosti.

Bilješka: Obaveza prestaje za zavoditelja, ako ga je ženska prevarila, ili ako je ženska mogla uvidjeti prevaru muškarca, ili ako je ženska pristala na spolni čin i bez obećanja ženidbe. Prema tome ne tereti obaveza naknade: ako se ženska prikazala djevicom, a to nije, jer se tada prevara nadoknađuje prevarom; ako je ženska znala, da do ženidbe između njih ne može doći, jer je na pr. on plemić, a ona iz niska roda; ako je ženidba obećana ali kao prosto obećanje, a ne u vidu iznuđenja spolnog čina.

§ 4. O šteti radi preljuba

472) Tko je dužan nadoknaditi štetu?

Ako nema poroda, preljubnici nijesu na ništa dužni s naslova pravednosti.- Ako ima poroda, a žena je prisiljena, sve troškove snosi sam preljubnik.- Ako je preljub učinjen uz pristanak žene, oboje su dužni "in solidum" snositi svu štetu.- Ako zakoniti muž pristane na preljub svoje žene, preljubnik nije dužan na naknadu.- Ako žena sumnja, da li je dijete zakonitog muža ili preljubnika, pretpostavlja se, da je zakonitog muža, jer "pater est, quem nuptiae demonstrant".- Ako je žena imala više preljubnika te se ne zna čije je dijete, nijedan nije dužan na naknadu.

473) Što se mora nadoknaditi?

Ako je moguće, neka se vanbračno dijete odijeli te odgoji izvan obitelji.- Ako je to nemoguće, preljubnik mora zakonitom mužu nadoknaditi troškove poroda i odgoja; štete, što ih trpe ostali članovi obitelji na pr. uskrate ili nasljedstvo i sl.- Što vanbračno dijete primi na dar ili kao ostavštinu, jer ga smatraju bračnim, preljubnik nije dužan nadoknaditi, jer ta šteta slijedi iz preljuba per accidens.- Dijete nije dužno majci vjerovati, da je vanbračno.- Kada bi bio uvjeren, ne bi smio ništa primiti kao bračno dijete.

474) Kako se naknada ima izvršiti?

Žena nije dužna očitovati preljub ni mužu ni djetetu. Očitovanje se ispričava vrlo teškim posljedicama, naime mržnjom, žalošću muža, neslogama, rastavom, zlim glasom i t.d. Uostalom, dijete nije dužno vjerovati majci, da je vanbračno, jer nitko nije dužan vjerovati jednom svjedoku, pa bio i vrlo vjerodostojan; tako naime pozitivno pravo postupa u praksi, za zaštitu općeg dobra, reda i mira.- Žena mora ipak naknaditi štetu na drugi način, na pr. štednjom, posebnim radom, uzimanjem iz vlastitih dobara.- Preljubnik također može biti ispričan od naknade, na pr. radi pogibli života, štete na dobru glasu, nesloge među obiteljima i sl.

§ 5. Šteta radi uskrate vojne službe

475) Opstoji li obaveza naknade?

Rečeno je dovoljno prigodom V. zapovijedi, a nalazi se u sv. III. br. 318-321.

§ 6. Šteta zbog povrede poreske dužnosti

476) Opstoji li obaveza?

Što se tiče pojedinaca teško je utvrditi dužnost naknade za uskratu poreza kao teret savjesti, iako su pojedinci dužni u savjesti, da plaćaju porez (Fanfani II.str.482 i slijed,). Oni pak koji moraju tražiti porez, oni koji podmite poreske činovnike za utaju, oni koji se silom odupiru poreskim činovnicima i sl. bili bi dužni na nadoknadu, jer vrijeđaju odnose pravednosti. Isp.III.sv.br.313-318.

ČETVRTO PITANJE: O POVRATI RADI NEPRAVEDNA UDJELA

Prvi članak: o nepravednom sudjelovanju općenito

477) Što je sudjelovanje?

Sudjelovanje ovdje znači "s drugim djelovanje" u nepravednom nanošenju štete drugoj osobi.

478) Uključuje li dužnost naknade?

Bez sumnje, jer zaslužuju smrt, piše sv.Pavao, ne samo oni koji zlo čine, nego i oni "koji odobravaju onima, koji to čine" (Rim 1,32).- Razum to potvrđuje, jer sudionici su barem nekako uzročnici štete.- Konačno, jer je osuđena rečenica, koja je to nijekala (Denz. 1189).

Obaveza naknade radi nepoštena sudjelovanja ne obvezuje, osim ako se ujedno ostvaruju tri uvjeta, naime: da sudjelovanje vrijeđa doista strogo pravo oštećenoga, da sudioništvom doista efikasno prouzroči štetu, te da je to sudioništvo doista teološki ubrojivo, kako je rečeno pod br. 454. i dalje.

479) Kako se može ostvariti to sudioništvo?

Negativno: ne govoriti, ne spriječiti, ne očitovati.- Pozitivno: narediti, savjetovati, pristati, hvaliti, zaštititi, pomoći.

Od ovih načina četiri spadaju u psiho-moralne faktore, a to su: narediti, savjetovati, hvaliti, zaštititi; ostalih je pet fizičkog reda.

Drugi članak: o nalagaču ili naredbodavcu

480) Što je nalagač i kada je dužan na naknadu štete?

To je onaj, koji izričito ili mnijevano djeluje na izvršitelja, da ovaj prouzroči štetu. Time nalagač kao prvotni uzrok proizvodi štetu preko izvršitelja kao preko svog oruđa.

Biti će dužan na naknadu štete, ako i koliko je doista djelovao na izvršitelja, te koliko je predvidio ili morao predvidjeti štetu.

481) Koje su dužnosti nalagačeve prema oštećenomu?

Dužan je "in solidum absolute" t.j. sam i potpuno nado-

knaditi sve štete, što ih je izvršitelj po njegovu naređenju učinio. Dakle nije dužan nadoknaditi štetu, ako bi izvršitelj i sam bio štetu učinio; niti je dužan nadoknaditi, ako je efikasno prije izvršenja opozvao naredbu; niti, ako je izvršitelj svijesno i hotice prešao mjeru.

482) Što je dužan prema izvršitelju?

Nalagač je dužan nadoknaditi izvršitelju sve štete, što ih je ovaj pretrpio pri izvršenju štete, ako se poslužio nepoštenim sredstvima, da ga skloni na to zlodjelo (na pr. prijetnjama, prevarom, zastrašivanjem), barem, koliko je te štete izvršitelju predvidio, na pr. ako je izvršitelj uhvaćen te zatvoren u tamnicu, nalagač je dužan dati zatvorenomu i njegovoj obitelji naknadu za sve pretrpljene štete. U tom je naime slučaju nalagač nepošten, grešan, efikasan, pravi uzrok štete.

Ako je izvršitelj posve slobodno pristao, još više, ako je paktirao za plaću, izvršitelj je uzeo na sebe pogibelj izvršenja naredbe.

Treći članak: o savjetodavcu

483) Što je savjetodavac ili savjetnik?

Onaj, koji drugomu prikazuje da je dobro i korisno, što je zlo i štetno. Onaj koji slijedi savjet jednostavno prihvaća sredstva, koja mu savjetnik predlaže i o njima sudi onako, kako mu savjetnik predočuje. Zato piše sv. Toma: "Consilium regit eum qui consilium accipit, et quodammodo ei dominatur" (C.G.III.81).

Razlika je između savjetnika i nalagača u tome, što nalagač naređuje u svoje ime i za sebe, dok onaj koji slijedi savjet, to čini u svoje ime i za sebe.

Razlikuj: a) pros-ti ili doktrinalni savjet, kojim se da je nešto dobro ili zlo, na pr. da je kontrakt dozvoljen, a nije; da treba vratiti ovo ili ono, a ne treba; b) praktični ili kvalificirani, ako naime savjetnik iznosi motive, razloge, koristi.

Razlika se između ove dvije vrsti savjeta sastoji u tome, što se doktrinalni opoziva protivnim sudom te odmah gubi snagu djelovanja na volju drugoga; praktičnim pak savjetom djelovanje je na volju drugoga jače, te se ne opoziva sve dok savjetnik ne iznese druge, barem isto tako jake dokaze ili motive.

484) Koja je dužnost savjetnika u vezi sa savjetom?

Odmah ga opozvati, jer ne smije biti uzročnikom tuđega zla.- Ako ga ne može opozvati mora opomenuti provoditelja u djelo, da odustane od djela. Ova je dužnost u slučaju praktičnog savjeta s naslova pravednosti, a u slučaju teoretskog ili doktrinalnog samo s naslova ljubavi, jer u prvom je slučaju efikasan uzrok zla, u drugom samo prigoda ili occasio.

485) Koja je dužnost savjetnika prema oštećenomu?

Dužan je nadoknaditi svu štetu, koju je provoditelj u djelo proveo ili izveo "vi consilii" t.j. prema savjetu, koliko je naime i kako je "causa moralis efficax" te štete.

486) Da li je dužan savjetnik nadoknaditi za savjetovanje manjeg zla, da odvrati od većega?

Ako se savjet odnosio na istu osobu, tada nije dužan ništa nadoknaditi, jer je toj osobi učinio uslugu, na pr. ako je Ivan odlučio ukrasti Petru deset tisuća dinara, a savjetnik ga nagovori samo na pet tisuća, Petru je učinjena usluga.- Ako se radi o drugoj, odnosno trećoj osobi, bio bi dužan nadoknaditi, jer bi u slučaju postao djelotvornim uzročnikom štete trećoj osobi.(Isp. Denz. 1189).

487) Koja je dužnost savjetnikova prema provoditelju ili izvršitelju?

Po samoj naravi stvari nije dužan nadoknaditi ništa, jer "scienti et volenti non fit iniuria".- Dužan je, ako se poslužio nepoštenim sredstvima, i to i izvršitelju i oštećenomu.- Oni koji su "vi officii" t.j. po svojoj službi, dužni davati savjete, moraju nadoknaditi svu štetu, prouzrokovanu zlim savjetom. Oni su naime tim zlim savjetom oštetili i izvršitelja i eventualno treću osobu, pa su dužni na naknadu jednomu i drugomu. Razumije se, što je savjetovao "vi officii" i iz grješnog neznanja.

488) Koja je dužnost teoretskog ili doktrinalnog savjetnika?

Ako je dao savjet "vi officii" i to grješno, dužan je na naknadu, kako je rečeno pod prošlim brojem.- Ako je pak savjetnik dao zao savjet, ali iz nesavladiva neznanja ili negrješne nemarnosti, dužan je taj savjet opozvati, ako može bez velike smetnje; ako ga pak ne može opozvati, nije dužan na naknadu, jer nema teološke krivnje.

Tko nije dužan dati savjet, nije dužan ni nadoknaditi eventualnu štetu, koja iz provođenja savjeta može uslijediti, osim, ako je svoje znanje zlobno hinio i ako je štetu predvidio.

Četvrti članak: o pristalici

489) Što je pristanak i kako ga razlikujemo?

Pristanak je povlađivanje ili slaganje u odluci nečega, što je zlo. Pristalica pristaje, slaže se, složno djeluje.

Pristanak može biti samo savjetodavan, t.j. kada zadnju, odlučnu riječ ima starješina; ili odlučan, ako naime odluka ovisi o većem broju pristanaka ili glasača-pristalica.

490) Što je dužan pristalica u vezi s pristankom?

Ako je dao odlučan pristanak, a prije provedbe nije opozvao, bilo da je mogao ili ne, dužan je na naknadu štete.-

Ako je "bona fide" ili neodgovorno dao pristanak te opozvao ili ne mogao opozvati, nije dužan na ništa.- Ovo slijedi iz gornjih rješenja o savjetu i naredbi.

491) Što je dužan u vezi s oštećenom trećom osobom?

Pristalice savjetodavnim pristankom dužni su na naknadu kako je rečeno o savjetnicima, jer se starješina njihovim savjetom može potaknuti ili ne na štetu; pristalice pak odlučnim (ili odlučujućim) pristankom dužni su na naknadu, kako je rečeno o nalagaču, jer svaki suradnik dužan je nadoknaditi kadgod i kolikogod svojim pristankom efikasno prouzroči štetu.

Peti članak: o hvalitelju, zaštitniku i učesniku (sudioniku)

492) Što moramo znati o hvalitelju?

"Palpo" označuje onoga, koji hvali ili kudi na pr. ismjehava strpljivost, pretjeruje nepravdu. Dužan je na naknadu koliko je doista, s gore rečenim uvjetima, bio uzročnikom štete.

493) Što o zaštitniku ili onomu koji pruži utočište?

To je onaj, koji ili zločinca zaštićuje, stavlja na sigurno, ili od njega ukradene stvari prima i čuva. Razumije se, ako zločinca prima kao takvog, a ne kao prijatelja; i samo koliko prijateljstvo traži, a ne koliko sudioništvo iziskuje. Prema tome, zaštitnici su dužni na naknadu kako i koliko su odgovorno bili krivi za štetu, da se nanese ili da se nanesena, ne ispravi. Dakle: ako je zaštitnik svojim zaštićivanjem efikasno imao upliv na svu štetu, dužan je svu nadoknaditi; ako samo na dio, dužan je pro rata parte; ako je zaštitnik kao glavni uzrok, dužan je in solidum absolute; ako je glavni, ali jednako glavni uzrok, dužan je pro rata parte.

494) Što o učesniku ili sudioniku u zlodjelu?

Učesnik neposredno ima udjela u štetočinu.- Ako je učesnik u plijenu samo materijalno, dužan je na povratu kao posjednik bonae fidei; ako je učesnik formalno, dužan je kao i posjednik malae fidei, jer doista posjeduje tuđu stvar.- Ako je učesnik u štetočinu formalno, dužan je na naknadu kao svaki drugi nepošteni štetočinilac; ako samo materijalno, nije uopće dužan na naknadu ili povratu.

Šesti članak: o negativnim učesnicima

495) Što su i koliko ih je?

Negativan je učesnik onaj, koji ne spriječi štetu bližnjega, a morao bi spriječiti.

To se može obistiniti na tri načina, kako je rečeno pod br. 479., naime: ako ne govori, a mogao bi opomenuti, vikati i sl.; ako se ne protivi, a mogao bi riječju i djelom odvraćati; ako ne očituje, a mogao bi prijaviti nadležnomu.

496) Koja je obaveza negativnih učesnika u šteti?

Dužni su na nadoknadu štete jedino, ako se obistinjuju ona tri gore rečena uvjeta pod br. 454., a osim toga uz ova dva druga uvjeta, naime: a)da je doista, moraliter loquendo, mogao spriječiti štetu, t.j. bez znatne ili velike štete, odnosno smetnje, jer nitko nije dužan na sebe naprtiti veće zlo, da drugomu spriječi isto ili manje zlo; b) da je s naslova stroge pravednosti bio dužan spriječiti to zlo na pr. po ugovoru, kako se obvezuju neki čuvari.- Razumije se, ova dva uvjeta moraju se obistiniti zajedno, prema tome ako je mogao, ali nije bio dužan iz zamjenične pravednosti, ili je bio dužan, ali nije mogao sine gravi incommodo proprio, nije dužan na naknadu.

497) Da li je ispovjednik dužan na naknadu štete?

Ispovjednik, koji iz krivičnog, teološkog neznanja (ili zle namjere, grješne nemarnosti ili neupućenosti) dade pozitivni krivi savjet na pr. ne povratiti, kad se mora, povratiti, kad se ne mora, mora s naslova pravednosti to opozvati, ili, ako ne može ili ne uspije opozvati, dužan je nadoknaditi štetu onomu, komu je prouzročio.

Ako ispovjednik samo propusti opomenuti dužan je isto opozvati, ali s naslova ljubavi, i to teže ili lakše, prema tvari, u kojoj je propustio opomenuti. Nije međutim u tom slučaju dužan nadoknaditi, osim koliko bi njegova šutnja značila odobravanje, odnosno odvraćanje, jer je ispovjednik dužan s naslova pravednosti spriječiti duhovnu, a ne vremenitu štetu vjernika ili trećih osoba.

Sedmi članak: o naknadi sa strane suučesnika ili sudionika

§ 1. Koliko moraju vratiti ili nadoknaditi

498) Kolikostruka može biti obaveza naknade sa strane sudionika?

"In solidum" t.j. kada je pojedini učesnik dužan naknaditi svu štetu, pa iako su je više njih učinili.

"Pro rata parte", od riječi "reor"-cijeniti, ili također i "reus" krivac, a označuje obavezu naknade pojedincu prema udjelu smatrane ili procijenjene krivnje.

"In solidum absolute" znači, da sam mora svu štetu nadoknaditi, a drugi jedino, ako on ne nadoknadi.

"In solidum conditionate" t.j. čitavu je štetu dužan naknaditi uvjetno samo tada, ako drugi ne nadoknade. To se može reći i "in solidum et pro rata parte" t.j. ako drugi nadoknade on je dužan samo prema udjelu u šteti.

499) U kojoj dakle mjeri moraju učesnici u šteti istu nadoknaditi?

A) Tko je s drugima djelotvorni uzrok i to glavni uzrok čitave štete, dužan je nadoknaditi "in solidum absolute" t.j. sam svu, a drugi jedino, ako on ne nadoknadi. Uzročnik je naime čitave štete, a drugi su radili samo kao pomagači ili oru-

da, na pr. ako Ticij naredi Kaju da ukrade od Alojzija loo dolara, pa 8o zadrži za sebe, a 2o dade Kaju, dužan je vratiti ili nadoknaditi loo dolara. To dakle može kao nalagač ili kao savjetnik u svoju korist, na pr. tko svoje sluge pošalje krasti, ili tko nađe pomoćnike, da mu pomognu ukradenu stvar iznijeti, dužan je in solidum absolute, jer postupa kao "causa principalis".

B) Onaj ili oni koji jednakim udjelom djelotvorno svu štetu proizvedu, dužni su nadoknaditi "in solidum et pro rata parte", na pr. ako trojica nose plijen, jer dvojica ne bi mogla. Smatraju se kao suuzroci. Ako je neki od njih svu štetu nadoknadio, ostali moraju njemu nadoknaditi. Smatraju se, da su djelotvorno uplivali na svu štetu.

C) Onaj, koji je drugotni uzrok štete, dužan je "in solidum" ali uvjetno, t.j. ako to ne čini glavni ili jednako glavni uzrok štete. Drugi, t.j. podređeni uzročnik upliva na svu štetu, ali u ovisnosti od prvog ili glavnog uzročnika. Kada glavni uzročnik nadoknadi, na njima ne leži više nijedna obaveza nadoknade.

D) Svaki učesnik kao djelomični uzročnik štete dužan je na povratu odnosno na naknadu, ali samo "pro rata parte", jer mjera naknade jest mjera udjela. Ako ih je sedam kralo u jednom vinogradu, svaki je dužan vratiti ili nadoknaditi koliko je ukrao.

§ 2. O redu naknade između učesnika

5oo) Kakav red može biti između učesnika?

Ako su svi učesnici u istom stupnju i na isti način nanijeli štetu, na pr. svi su bili nalagači ili savjetnici, dužni su svi na jednak način nadoknaditi, a nije važno kojim redom. Ako su dva nalagača jednako uzročnici krađe u iznosu od lo.ooo dinara, svaki od njih dužan je vratiti 5.ooo, a obaveza je in solidum, t.j. ako drugi ne vrati, on mora i njegov dio nadoknaditi, jer je uzročnik čitave štete, kako se predpostavlja.

Ako su raznoliko sudjelovali, najprije obaveza tišti onoga, koji tuđu stvar posjeduje, jer "res clamat ad dominum"; na drugom mjestu obaveza tereti nalagača, donekle i savjetnika; na trećem mjestu izvršitelja, koji de facto oštećuje; zatim su dužni pozitivni, a konačno negativni sudionici.

5o1) Što iz ovog reda slijedi?

Ako prvi obvezanik nadoknadi ili vrati, drugi nemaju više obaveze; ako je pomoćni uzročnik nadoknadio, njemu mora nadoknaditi glavni uzročnik; ako je jedan od onih, koji su imali jednaki udio u šteti sve nadoknadio, ostali njemu imaju dati svoj dio; ako je vlasnik ili oštećenik oprostio glavnom štetočini, i ostalima je oprostio; ako je pomoćnom uzročniku, ne slijedi, da je glavnomu; ako je jednomu od jednakih uzročnika, ne slijedi da je i drugima, osim ako se predmijeva da vrijedi za sve.

PETO PITANJE: OKOLNOSTI POVRATE (NAKNADE)

Prvi članak: komu treba vratiti

5o2) Ako je vlasnik izvjestan i poznat?

Najprije samom vlasniku, jer stvar najprije za njim viče. Ako je pak predmet, za vrijeme krađe, bio kod drugoga odložen, predan u najam ili u posudbu, treba predmet, općenito govoreći, dati komu od ovih, jer je kod njih predmet stao zakonitim naslovom.

Ako je vlasnik umro, treba stvar predati zakonitim nasljednicima, jer sva stvarna prava pokojnika prelaze po pravednosti na njegove nasljednike. Ako ima više nasljednika, treba poštivati razmjer nasljednog prava. Nije dozvoljeno vrijednost stvari jednostavno dati za dušu pokojnika, osim ako su nasljednici saglasni.

Ako nema nasljednika, a radi se o posjedniku malae fidei, stvar treba dati siromasima, jer posjedniku malae fidei nije nikada dozvoljeno postati bogatijim tuđom stvari. Posjednik pak bonae fidei može stvar i za sebe uzeti, jer se, u slučaju da nema nasljednika, smatra kao res nullius.

5o3) Ako je vlasnik nepoznat ili se do njega ne može doći?

Predpostavlja se, da je onaj koji stvar drži, zakonitim putem došao do stvari, na pr. kupnjom, a kasnije se dozna, da je stvar bila ukradena, prema tome neki odgovaraju, da bi je mogao zadržati kao ostavljenu ili zapuštenu stvar; neki odgovaraju da bi je morao dati siromasima. U praksi se može slijediti prvo mišljenje (Fanfani II.br.198; 362).

U slučaju, da je stvar došla u ruke sadašnjeg posjednika nepoštenim načinom, te je on posjednik "malae fidei" treba vrijednost stvari ili stvar dati siromasima ili u pobožne svrhe, jer tako se korist prenosi na zajednicu. Zar bi itko želio, da njegove stvari svrše u rukama lupeža? Prema tome, takva se predmijeva volja pravog vlasnika.

5o4) Ako je izvjesno tuđa stvar, ali je vlasnik neizvjestan?

Najprije treba marljivo tražiti, da se pravi vlasnik nađe, jer stvar za njim viče.

Pretpostavimo, da se uz sva nastojanja ne može naći vlasnik, a sumnja se da je nekoga od trojice ili četvorice, stvar treba razdijeliti njima.

Uzmimo drugi slučaj, naime da se ne zna pravi vlasnik, ali da se zna, da je vlasnik netko ili dva-tri u jednom gradu, neka se stvar ili vrijednost razdijeli siromasima grada, jer pojedince nije moguće naći, a zajednica će primiti korist.

Konačno: ne zna se pravi vlasnik, ali se zna, da ima mnogo pravih vlasnika, na pr. ti su sigurno između mušterija Ticija, koji svaki dan običavaju kupovati kod njega. Vratiti ili nadoknaditi štetu treba tima, naime za koje se smatra da su nepravedno

oštećeni, na pr. ako je trgovac u tom dućanu falsificirao tezulju sebi u korist, u istom dućanu neka od svoga uskrati u korist vjerojatnih oštećenika.

Drugi članak: o redoslijedu naknade vjerovnicima

§ 1. Redoslijed po civilnom zakonu

505) Koji je to redoslijed?

Najprije se apelira na dogovor, u slučaju nesporazuma "najprije platiti kamate, zatim glavnica, a između više glavnica ona, koja je već bila zaiskana ili kojoj je barem dospio rok isplate, a po tom ona, koja bi dužniku bila najteža, kad bi on nadalje dugovao" (OGZ § 1416).

506) Kako razlikujemo vjerovnike?

Vjerovnik-vlasnik je onaj, čija je stvar; privilegirani vjerovnik je onaj, koji po zakonu ima prednost, na pr. sudski troškovi, lijekovi za zadnju bolest, nagrada služinčadi, isplata prehrane, pogrebnih troškova; vjerovnik-hipotekar dolazi na treće mjesto, jer ima pravo na nepokretnine dužnikove; obični vjerovnici.

§ 2. Redoslijed po prirodnom zakonu

507) Koji je to redoslijed?

Ako dužnik može sve isplatiti, pitanje otpada.- Ako dužnik ne može svima udovoljiti treba se držati sada spomenutag reda, jer vlasnik ima prvu prednost, budući ima pravo "ad rem" i "in re". Privilegirani vjerovnici uživaju drugo mjesto, jer je njihov udjel ili pomoć u zajednici od velike važnosti. Hipotekarac dolazi odmah iza privilegiranih, jer de facto i dužnik je vezan prema njemu i nekretnina je dužnikova vezana uz hipotekarca. Između običnih vjerovnika mogao bi se označiti ovaj redoslijed: vjerovnici s naslova "tituli onerosi" na pr. na temelju kontrakta; izvjesni vjernovnici; siromašni; prvi po vremenu; oni koji prije zatraže isplatu.

508) Koja su prava sluge prema gospodaru, koji ne može isplatiti dugove?

Sluga može ostati i tražiti svoje pravo, t.j. platu. - Pa iako je možda nepotrebit gospodaru, ipak može ostati, osobito, ako bi se našli drugi, koji bi mjesto njega došli.- Sluga naime niti zna niti ima pravo znati planove i stanje svoga gospodara.

Treći članak: o načinu povrate (naknade)

509) Koje je općenito pravilo?

Traži se i dovoljno je, da se povrati onako, kako se povreda pravde opet dovodi u jednakost (detalje vidi OGZ § 1413-1417).

510) Na čiji se trošak vrši povrata ili naknada?

Vlasnik snosi troškove, ako je posjednik stvari bio bonae fidei, a ovaj je dužan samo vlasnika upozoriti, da stvar uzme.- Dužnik pak malae fidei mora sam snositi troškove povrate, osim ako su ovi pretjerani, jer tada bi mogao dati i cijenu za stvar.

511) Ako stvar vlasnikova na putu propadne?

Posjednik bonae fidei nije dužan na ništa, iako ga radi juridičke krivnje sud može kazniti na povratu?

Ni nepošteni posjednik - malae fidei - nije dužan snositi štetu, ako je vlasnik bio saglasan s tim načinom vraćanja; smatra se, da je vlasnik preuzeo stvar, netom je ova s njegovim znanjem krenula na put.

Tko preda stvar ispovjedniku, smatra se da je predao kao vlasniku, ali ako propadne krivnjom ispovjednika, ovaj bi morao vratiti ili nadoknaditi.

512) Kako se vraća zavodima za osiguranje i državi?

Zavodima osiguranja treba odštetu dati izravno, ako bi pak to dovelo do veoma neugodnih posljedica za pronevjeritelja mora isti tražiti način kako će zavod učiniti neoštećenim, a u najgorem slučaju, barem štogod bi štetonoša mogao dati siromasima.

Porezu se može vratiti na više načina, na pr. pomaganjem ustanova, siromaha, onih koji su od države nepravedno oštećeni, poništenjem maraka ili općenito bilo kako, samo da povratu ima državna blagajna.

Razumije se, ove smjernice se tiču samo područja savjesti, a pozitivne propise vidi u državnom zakoniku (OGZ § 1420-1438).

Četvrti članak: kada treba vratiti

513) Koje je načelo?

Načelo je očito: treba vratiti što prije, jer svako je neopravdano odlaganje kao neka trajna krađa.- Odgađanje povrate može biti težak grijeh te obvezati dužnika na drugu naknadu, ako naime radi te neopravdane odgode vlasnik trpi novu štetu.- Razlog odgode može opstojati, na pr. sablazan, velika neugodnost i sl.- Ako se radi o ugovoru, treba se držati ugovorenog vremena (OGZ § 1417).

Za praksu: Ispovjednik ne smije odriješiti onoga, koji odgovorno i bezrazložno i znatno odgađa povratu. Ni onoga, koji povratu odgađa do smrti. Niti onoga, koji hoće vratiti djelomično, iako bi mogao u cjelosti, ako je naime materia gravis.

Bilješka: OGZ ustanovljuje na pr. da onaj koji uplati mjesečnu pretplatu na hranu te umre prije svršetka mjeseca ne može nasljednicima služiti kao poziv, da oni kojima je platio, vrate (OGZ § 1418). Također je opravdan § 1419: "Ako se vjerovnik zatezao primiti isplatu, štetne posljedice padaju na nj".

ŠESTO PITANJE: O UZROCIMA KOJI ISPRIČAVAJU OD POVRATE

514) Kako ih dijelimo?

Ima uzroka, koji opravdavaju odgodu povrate ili naknade na neko vrijeme, a to su: neznanje i nemogućnost dužnika, šteta istog vjerovnika, šteta treće osobe.

Ima ih, koji trajno ispričavaju od povrate, odnosno naknade štete, a to su: nestanak stvari, oprost vjerovnika, naknada, preskripcija, rješenje Pape (izravnanje), skrajna nužda.

Bilješke: 1) Neodgovorno neznanje, bilo facti bilo iuris, t.j. bilo da ne zna, da je stvar tuđa bilo da ne zna, da stvar treba vratiti i poslije smrti vjerovnika (njegovim nasljednicima), ispričava od formalnog grijeha, iako se posjednik nalazi u materijalnom grijehu. Ona dakle ispričava privremeno, dok traje neznanje.

2) Šteta ili pogibelj za vjerovnika ispričava privremeno od povrate, dapače se koji put mora ta povrata odgoditi, ako bi bližnjemu bila štetna, na pr. ne smiješ odmah vratiti ubojito oružje Ticiju, ako znaš, da će se s njim zlo poslužiti (II-II. 62.5).

3) Šteta za treću osobu ispričava privremeno od povrate, na pr. ako ljubav traži, da s tim kao jedinim sredstvom pomogneš bližnjemu, koji se nalazi u teškoj nuždi, tada naime vlasnik ne može biti razumno protivan na odgodu.

4) Kao uzrok, koji definitivno diže dužnost povrate naveli smo nestanak stvari. Ako naime nestane stvar kod posjednika bonae fidei bez njegove krivnje, ili ako bi stvar kod posjednika malae fidei u isto vrijeme nestala i kod vlasnika, nestaje obaveze vraćanja (OGZ § 1447).

5) O potajnoj naknadi rekli smo gore pod br. 426-429. O međusobnoj naknadi ili preboju vidi u OGZ § 1438. O skrajnoj nuždi govorili smo na pr. gore pod br. 371. O preskripciji gore br.4o7.

Prvi članak: o oprostu ili darovanju

515) Koji i kakav mora biti taj oprost?

To je otpust duga učinjen od vjerovnika bilo obzirom na sav dug ili na njegov dio. Oprost može biti izričit, može biti mučke ili mnijevan na pr. ako vjerovnik uništi zadužnicu; a može biti i pretpostavljen na pr. kada sin iz ljubeznog postupanja očeva pravo izvodi, da mu je otac oprostio dug.

Traže se ipak ovi uvjeti u prilog vjerovnika, naime: a) da je oprost bio posve slobodan, bez pogreške, prevare i straha; b)da oprost bude od onoga učinjen, koji de facto stvar posjeduje kao vlasnik te sa stvari upravlja. Prema tome žena ne može oprostiti dugove, koje ima primiti njezin muž ili obitelj; c) da se zakon ne protivi oprostu.

OGZ zove ovaj način brisanja duga "odrečenje", kojim vjerovnik ukida obavezu dužnikovu (§ 1444).

Drugi članak: o nemogućnosti

516) Koja i kada nemogućnost ispričava odgodu povrate?

U prvom redu apsolutna nemogućnost, na pr. koji nema ništa a nalazi se k tome u tamnici, jer nitko nije dužan na nemoguće. Mora pak kod dužnika opstojati nakana, da će vratiti, kad uzmogne. U takvom je stanju dužnik kao u skrajnoj nuždi, pa mora najprije sebe uzdržavati.

Također ispričava odgodu povrate i nemogućnost etičko - moralnog reda ili velika nužda dužnika, ako ne bi u istu nuždu time upao vjerovnik. Opravdava dakle odgodu: velika pogibelj po zdravlje, dobar glas, šteta po svoj društveni položaj, pogibelj mnogo veće štete.

517) Ako dužnik ima ući u samostan?

Kan 524. zabranjuje, da se primi u Red onaj, koga tereti koji dug. Ako je već ušao te se kasnije otkrije njegov dug, time se dug ne ukida već treba raditi dogovorno sa starješinama. U kan. 122. se iznosi t.zv. privilegium competentiae, da dužniku kleričkog staleža treba ostaviti, što je potrebno "ad honestam sustentationem".

Treći članak: o ustupu dobara (dužnikovih)

518) Što je taj ustup i kako ga razlikujemo?

Stečaj ili ustupanje (ustup) znači prepuštanje cjelokupne imovine od strane dužnika na raspolaganje vjerovnicima, da dužnik sačuva svoju slobodu, a vjerovnici da uzmu za sebe prema mjeri dugovanja.

Razlikujemo v o l j n i ustup, koji dužnik čini svojevoljno i koji se od vjerovnika prima; s u d s k i ustup, koji sudac nameće pa i proti volje vjerovnika. Taj ustup može biti odgovoran ili neodgovoran, koliko je naime dužnik s krivnjom ili bez krivnje postao nesposoban da vrati dug.

519) Koja su načela u pitanju?

Hotimični ustup koji put samo odgađa, koji put potpuno ukida obavezu povrate, jer je ustup kao neki kontrakt između dužnika i vjerovnika, zato mu pripadaju učinci prema tekstu ugovora ili nagodbe. Prema tome ako u nagodbi stoji, da se vjerovnici u buduće odriču daljnih potraživanja, obaveza se ukida. Međutim, ako je dužnik svojom krivnjom, prijevarom nastupio kao nesposoban za povratu, ostaje mu i dalje u savjesti obaveza povrate, netom uzmogne.

Sudski ustup, bio hotičan ili prisiljen, ne ukida obavezu već je odgađa dok dužnik ne dođe u bolje stanje, jer nemogućnost ne ukida već samo odgađa povratu. Ako pak civilni zakon u tom slučaju određuje, da dužnik koji sudski čini ustup ili odreknuće imovine bude u buduće oslobođen svake obaveze povrate, izgleda, da takav zakon obvezuje u savjesti. U tom naime slučaju, kad se radi o neodgovornoj nemogućnosti, civil-

na vlast i opće mišljenje stoji na obranu dužnika.

Bilješka: U bilo kakvom ustupu, sudskom ili hotičnom, dužnik može sebi potajno zadržati, što mu je potrebno za pristojno uzdržavanje. Isto tako nužni nasljednici mogu od dobara pokojnog dužnika uzeti, koliko im je potrebito za pristojno uzdržavanje.

Opaska: Među uzroke trajnog ukidanja obaveze ubrojili smo i kompensaciju t.j. naknadu. Pod tim izrazom razumijevamo osim potajne naknade još i javnu naknadu između vjerovnika i dužnika (preboj) ako se dugovi međusobnim potraživanjima gase (OGZ § 1438), ili namirom između vjerovnika, na pr. Pavao duguje looo dinara Petru, Ivan isto toliko Pavlu, Petar traži isplatu od Ivana, i tako se pravednost zadovolji. Razumije se, da za ovakav postupak na sudu mora opstojati razlog, jer prelazeći slobodan dogovor vrijeđa se pravo samoodređenja pojedinca.

Četvrti članak: o izravnanju

520) Što je to izravnanje?

U našem slučaju razumijevamo oprost duga od Sv.Oca Pape, a koji put se dužniku naredi, da dio ustupi u pobožne svrhe.

521) Kako u slučaju neizvjesnih dobara?

Pretpostavimo da sam dužnik ne može naći vlasnika, a sam je siromašan, međutim, želi umirenje savjesti, zato traži od Pape izravnanje.

Dužniku ostaje mogućnost apelirati na sv.Stolicu preko sv. Penitenciarije, kad se radi o tajnim slučajevima. Obično se dobije dozvola, da se dio zadrži, dio razdijeli. Ovlaštenje može i potpuno dug izbrisati. Podrazumijeva se, da vjerovnik prima duhovnu korist iz duhovne blagajne Crkve. Ako se kasnije vlasnik pojavi, vjerojatno se dužnik može smatrati oprošten obaveze (Merkelbach II.br.340).

522) Opstoji li izravnanje za povratu, koja se duguje Crkvi?

a) Najprije treba naglasiti, da sv.Stolica, Crkva, ima prirodno pravo posjedovati i upravljati vremenitim dobrima, potrebnim za postizavanje sebi specifične svrhe na zemlji (can.1945).

b) Crkva može sticati vremenita dobra na svaki način, na koji ih mogu sticati i drugi (can. 1499, § 1).

c) Vlast nad tim dobrima spada na onu osobu, koja ih je na zakoniti način stekla, što vrijedi za t.zv. moralne osobe, t.j. pravne (can. 1499, § 2).

d) Kada nestane spomenute moralne ili juridičke osobe, njena dobra potpadaju pod višu crkvenu vlast, pod kojom je neposredna bila (can. 1501).

e) Tko neovlašteno posegne za crkvenim dobrima pada u razne kazne predviđene od crkvenog Zakonika (can. 2346). Napose to vrijedi za uzurpatore imovine Rimske Crkve (can. 2345).

f) Pojedinci, koji su došli u posjed dobara uzetih Crkvi, mogu tražiti od sv.Stolice izravnanje mjesto povrate. Radi se o dobrima uzetih Crkvi od raznih vlada, na pr. u Italiji u 19. vijeku. To se izravnanje za javne slučajeve traži preko sv.Kongregacije Concilii.

g) Oni koji radi siromaštva ne mogu tražiti izravnanje mogu se odriješiti i od Ordinarija s obavezom, da, ako dođu u bolje stanje, Crkvi nadoknade.

h) Ordinarij može dozvoliti za vrijeme misija ili korizme, da neki ispovjednici, u vidu zadovoljenja Uskrsne dužnosti, odriješe pokajnike, koji ne mogu odmah tražiti izravnanje, ako obećaju, da će u roku od dva mjeseca tražiti od Ordinarija izravnanje.

Napomena: Ove su smjernice dane od sv.Penitenciarije posebno za Italiju, u kojoj je vlada u 19. vijeku bila otela skoro svu imovinu Crkve. Budući nema drugih instrukcija, ova se može primijeniti i na druge države. Za Italiju dana je generalis condonatio za sva crkvena dobra, koja su bila u nezakonitu posjedu dne 11. II. 1929. u t.zv. Lateranskom Konkordatu. Isporedi o ovom pitanju Fahfani II. str.498-499.

ČETVRTO POGLAVLJE: O UGOVORIMA (POGODBAMA

Prvo pitanje: o ugovorima (pogodbama) općenito

Prvi članak: o naravi(bitnosti) ugovora

523) Koja je bitnost ugovora ili pogodbe?

Što je ugovor? Pristanak dvojice ili više njih na istu stvar (mišljenje, plan, posao i sl.), očitovan na vidljivi način s obavezom barem za jednu ugovornu stranku. Kratko se može definirati: pristanak dvojice ili više njih na isti predmet.- Neposredan je učinak ugovora taj, da jedna ugovorna strana prenosi pravo, druga to pravo prima. S tim je pak skopčana obaveza nešto učiniti ili izostaviti. Zato je ugovor jedan od načina sticanja vlasništva.

Koji je izvor ugovora? Izvor se nalazi u društvenoj čovječjoj naravi. Čovjek je oduvijek uviđao, da rad među ljudima mora biti razdijeljen, da se jedan bavi ovim, drugi pak onim poslom. Iz toga je slijedilo i slijedi, da treba sačuvati slo-

bodu rada, ali ujedno spasiti urednu i prikladnu razdiobu dobara. Tako su nastajali i nastaju dogovori, zamjene, kupnje.

Kako dijelimo elemente ili komponente ugovora?

a) Bitni ili sastavni su elementi: pristanak ugovornih stranaka; objekt ili prikladna tvar; osobe sposobne sklapati ugovor.

Noldin u bitne elemente ubraja i uzrok ili motiv, međutim je bolje motiv ugovora staviti izvan bitnih elemenata, jer svrha kontrakta ne spada pod kontrakt, kao što ni svrha zakona ne pada pod zakon. Razumije se, da, ako je motiv ili uzrok stavljen kao uvjet valjanosti kontrakta, da tada motiv kontrakta spada u bitne elemente, jer prelazi u objekt.

b) Po naravi uključeni uvjeti ili vlastitosti, koje se uvijek pretpostavljaju bilo po praksi zakona ili po običaju, na pr. da kupac bude zaštićen od smetnje pri služenju kupljenim predmetom.

c) Sporedni su elementi kontrakta, koji se ne pretpostavljaju niti smatraju da opstoje, ako se izričito ne navedu, na pr. da se mora isplatiti u zlatnoj valuti.

Bilješke: 1) Civilni zakoni obično detaljno određuju uvjete ugovora. Crkva načelno poštuje te propise civilnih zakona, ako se ne protive Božjem pravu, ili ako Crkva posebno ne određuje (can. 1529). Isporedi OGZ § 861, br. 7.

2) Iz ovoga slijedi, da ispovjedniku nije prijeko potrebno detaljno znanje pojedinih ugovora i njihovih uvjeta, jer to spada na sudstvo i pravništvo. Kao što ispovjednik mora u medicinskim pitanjima razborito uputiti na liječnika, tako u pravnim pitanjima na pravnike. Ispovjednik pak mora znati opća načela naravnog prava i moralke osobito u glavnim vrstama kontrakta ili ugovora. Isp. OGZ § 859 i slijed.

3) Sv.Toma ne raspravlja u detalje o pojedinim ugovorima. Raspravlja o prevari i pretjeranim kamatima, a za prekršaje svih vrsti ugovora možemo reći, da se sastaju u krađi ili otimačini, kako piše isti sv.Toma (II-II. 61.3).

4) Opstoji dakle jedno vrhovno načelo, koje ravna svim ugovorima, naime, da je pravednost prije i iznad svih vrsta dogovora, a pravednost se ravna po načelu ekvivalencije između "datum" i "acceptum", onoga što se daje i onoga, što se prima. "Si vel pretium excedat quantitatem valoris rei, vel e converso res excedat pretium, tollitur iustitiae aequitas" (II-II. 77.1). Isporedi Merkelbach II.str.466.

524) Kako razlikujemo ugovore?

a) Sa stanovišta učinka razlikujemo j e d n o s t r a n e, koji obvezuju samo jednu ugovornu stranku, na pr. obećanje, darivanje; d v o s t r a n e ili sinalagmatske, koji obvezuju obostrano, na pr. kupoprodaja, najamnina.

b) Sa stanovišta uzroka ili motiva razlikujemo b e z t e r e t a, kad naime netko prenosi pravo na drugoga bez vlastite koristi i bez tereta po ovoga drugoga, na pr. darivanje, posudba; s t e r e t o m, kada obe stranke primaju neku ko-

rist i trpe neki manjak, na pr. u kupoprodaji; m j e š o v i t e, na pr. ako se ugovori samo polovica cijene za kupca, ili ako darivanje traži ipak neki neznatni teret.

c) Sa stanovišta stvari, koja se ima dati razlikujemo n a s i g u r n o ili neovisno od slučajnog događaja, jer je stvar sigurna i određena na pr. prodajem to, kupujem ovo; n a n e s i g u r n o ili na sreću, jer stvar ili njena količina ovisi o slučaju, na pr. u igri, asikuraciji, lutriji.

d) Sa stanovišta načina razlikujemo: p o p r i s t a n k u, koji vrijede netom je dan pristanak; s t v a r n e, u kojima se daje neka stvar; svečane, koji traže neke formalnosti; p r o s t e, bez zakonskih formalnosti; i z r i č n o ili formalno učinjene, s izričitim učinjenim pristankom; u k l j u č n e, na pr. uzimanjem službe župnika ovaj se obvezuje na dužnosti.

e) Prema nazivu razlikujemo ugovore s i m e n o m, na pr. kupnja; bez imena ili n e i m e n o v a n e, koje dijelimo na četiri, naime: do ut des; do ut facias; facio ut facios; facio ut des.

f) Sa stanovišta sigurnosti ili stabilnosti razlikujemo v a l j a n e, n e v a l j a n e, prema tome, da li trpe od koje bitne greške ili ne; s o p o z i v o m ili rastavljive, kada naime ugovor podliježe mogućnosti proglašenja nevažećim, na pr. prodaja sklopljena od djeteta može se opozvati od roditelja; apsolutne ili b e z u v j e t n e ili u v j e t n e prema tome, da li se stavlja koji uvjet ili ne, na pr. darujem ti knjigu, ako prođeš na ispitu, ili bez toga uvjeta.

Drugi članak: o materiji ili tvari ugovora

525) O čemu se može pogađati (paktirati, ugovarati)?

Općenito govoreći, o svemu, što može biti predmet vlasništva, jer je ugovor nagodba o prenosu prava vlasništva, dakle: predmeti, usluge, izostavljenje. Iz ovoga se izvodi, da za valjanost svaki ugovor mora biti o stvari, koja je: MOGUĆA; koja OPSTOJI barem u NADI; KOJA se MOŽE PROCIJENITI; KOJA SPADA u PROMET; KOJA JE VLASNIŠTVO UGOVORNE STRANKE; ODREĐENA; DOZVOLJENA ili poštena, časna.

Zašto mora biti MOGUĆA? Zato, što se nitko ne može obvezati na ono, što je fizički nemoguće, niti ljudska slabost podnosi ono, što je odveć teško, ako izričito to čovjek ne prihvati. Dakle isključuje se fizička i moralna nemogućnost. Tko vlastitom krivnjom učini, da ugovorena tvar postane nemogućom, kontrakt je nevaljan, ali drugoj strani se moraju nadoknaditi, barem in confuso predviđene štete.

Što znači da tvar mora OPSTOJATI? Razumljivo, da bi bilo iluzorno paktirati o stvari, koja ne opstoji barem u nadi. Može se dakle paktirati o plodovima, razumije se, jer im se nada.

526) Što uključuje zahtjev, da tvar bude VLASNIŠTVO ugovorne stranke?

Da se ne može paktirati o ukradenoj stvari niti o stvari, koja je i onako vlasništvo druge ugovorne stranke po strogoj pravednosti. Nitko ne može dati, što ne posjeduje, stoga ni prenijeti pravo, koje nije njegovo.

POŠTENA (časna, dozvoljena)? Ugovor je naime čin pravednosti, pa razumljivo, da kao takav ne može biti veza opačine. Kako bi se mogao obvezati da ubije Petra, kad je već obvezan po naravi, da ga ne smije ubiti?

PROCJENJIVA? Jest, jer se mora nadoknaditi, dakle mora barem približno biti moguće uzvratiti protuvrijednošću.

527) Može li se dakle paktirati o stvari, koja drugomu pripada?

Rekli smo, da se ne može ugovarati o stvari, koja drugomu pripada po strogoj pravednosti, na pr. sudac ne može ugovarati, da će pravedno suditi niti nalazač, da će stvar vratiti.- Može se valjano i dozvoljeno ugovarati i s trećom osobom za istu stvar, ako drugoj ugovornoj stranci ne škodi, na pr. ugovarati da ću prevesti i Luku u mom autu, s kojim vozim Pavla, ako to Pavlu ne smeta.- Valjan je, ali je nedozvoljen ugovor, koji veže iz pravednosti, na što se dužno iz ljubavi, na pr. da liječnik ugovara, da će liječiti siromaha.- Valjano je i dozvoljeno ugovarati o stvari, koja se mora dati ili učiniti s drugog naslova, na pr. dati novac, da pođe na blagdan k Misi. Cijeni naime odgovara pravo, koje davalac nije prije imao. Tko je pak tako raspoložen, da ne bi pošao k Misi, da nema toga novca, griješi, ali ugovor ostaje na snazi.

Treći članak: o osobama sposobnim ugovarati

528) Koje su osobe sposobne ugovarati, sklopiti ugovore?

Po naravnom pravu sposobni su sklapati ugovore samo osobe, koje su u doba razuma, koje se služe razumom, jer ugovor prenosi vlasništvo i opterećuje dužnostima. Zato su po naravi nesposobni: djeca prije doba razuma, luđaci, potpuno pijani i t.d.

Po pozitivnom pravu neki se proglasuju nesposobnim za ugovore, na pr. po Kanonskom pravu nijesu sposobni u svoje ime sklapati ugovore redovnici položenih svečanih zavjeta siromaštva (can. 579); po civilnim zakonima se obično proglasuju nesposobnima žene, nedorasli, poluludi, proglašeni mrtvima i t.d. (OGZ § 865-869).

529) Mogu li se malodobnici i drugi služiti u savjesti pravima civil. zakona

Malodobnici, žene ili supruge te uopće oni, kojima civilni zakoni omogućuju raskid ugovora, obično imaju ove privilegije, naime: da su njihovi ugovori raskidljivi, te, da stvar, koju su ugovorom primili, kad se ugovor raskine, nijesu dužni vraćati, ako ne opstoji ni u sebi ni u ekvivalentu.

Odgovor je jesan, prema tome otac ne mora priznati ugovor maloljetnika, ali, ako hoće, može prisiliti prodavaoca, da dade ugovorenu robu za malodobnika, ili da primi natrag novac, jer "minoribus aetas in damnis subvenit et in prospere gestis non obest".

Ako se malodobnik poslužio varkom, na pr. fingirao se punoljetnim, te postao djelotvornim uzrokom štete drugoj ugovornoj strani, dužan je bilo sada bilo kasnije na povratu ili na naknadu štete. Postao je naime nepošten i formalni damnificator.- Ako mjesto takvog varalice skrbnik ili otac traže, da se kontrakt raskine, dužni su vratiti stvar, ako opstoji u sebi ili u ekvivalentu, ali nijesu dužni naknaditi štetu ugovornoj stranci, jer se oni samo služe svojim pravom, ali oni nijesu formalni nanositelji štete.

Četvrti članak: o zakonitom pristanku

§ 1. Vlastitosti pristanka

530) Kakav mora biti pristanak?

Za valjanost se ugovora traži, da pristanak bude: prav ili iskren, slobodan, na vanjski način očitovan, međusobno ili uzajamno iskažen.

Što znači PRAVI? Da naime bude unutarnji, ne hinjen, jer mora očitovati promišljenost i volju prenijeti pravo ili primiti obavezu. Volja naime čini pristanak, da ovaj bude doista "duša ugovora". Tko ima nakanu sklopiti ugovor ili obvezati se na ugovor, taj čini, što je bitno, ali kontrakt je valjan, iako netko nema volju ispuniti obećano. Fikciju ipak treba dokazati; ako je pak fikcija uzrokom štete, "fingens" je dužan naknaditi štetu prouzrokovanu svojom fikcijom.

531) Što znači da pristanak mora biti slobodan ili promišljen?

Mora biti plod takve svijesnosti i voljnosti, kakva se traži za potpuni ljudski čin, kako se traži u svim važnim pothvatima života. Može se reći, da se traži stanje sposobno za smrtni grijeh.

532) Što znači, da pristanak bude uzajaman?

Jer to traži definicija ugovora. Ni jednostrani ugovori, na pr. darivanje, ne mogu biti valjani, ako obećanje druga strana ne primi. Prema tome po naravnom bi pravu ugovor mogao biti sklopljen i između otsutnih, pismom, brzojavno, telefonski. Civilni zakoni određuju detalje, vidi OGZ § 861-863.

533) Što znači, da pristanak mora biti vidljivo očitovan?

Misao i nakana moraju biti tako izražene, da drugi može shvatiti tu misao i nakanu. Može se dakle nakana izraziti pokretom, riječju, slovima. Može iz okolnosti i sama šutnja označivati pristanak, kako se događa u darivanjima; ali u obaveznim ugovorima s teretom šutnja ne vrijedi, ako je prigovor nemoguć ili zapitan nije dužan izraziti svoje negodovanje. OGZ predviđa i

postupak kao očitovanje volje, dapače i prešutno zaključivanje ugovora (§ 863).

§ 2. O manama ili pogreškama pristanka

534) Kako mogu nastati?

Iz zablude; kao plod varke; sile; straha.

535) Kako razlikujemo zabludu (slično i prevaru)?

B i t n a j e z a b l u d a, ako se odnosi na bitne elemente ugovora, na pr. ako se odnosi na vrst pogodbe, recimo, da zamijeni prodaju s darom, kupnju s najamninom; ili se zamijeni predmet, na pr. prodavalac mu dade željezo, a tražio je srebro; ili je kriva svrha, na pr. kupac traži Ticianovu sliku, a prodavalac mu podmetne falsifikat.

S p o r e đ n a je zabluda, ako se odnosi na sporednu okolnost, na pr. ako prodavalac nuđa vino kao staro tri godine, a nije nego samo dvije staro, ili kupac isplati u priznatom, tuđem novcu.

P r e t h o d n a je zabluda, ako je pogrešan povod sklapanju ugovora tako, da stranka ne bi bila sklopila ugovora, da je znala.

P o p r a t n a je zabluda, ako nije dala povoda sklapanju ugovora tako, te bi ugovor bio sklopljen i da nije bilo te zablude ili pogreške.

536) Koja su načela u pitanju zablude pri ugovorima?

a) Svaka bitna zabluda čini ugovor nevaljanim, jer u slučaju nema pristanka na istu stvar, što je bitni element ugovora, na pr. ne vrijedi ugovor, ako mjesto zatraženog jabukovca, dobiješ vino.

b) Sporedna zabluda kao takva ne čini ugovor nevaljanim, osim ako uzgredna okolnost pređe u bitnu, na pr. ako netko kupi konja sa zabludom o boji, ugovor je, barem po naravnom zakonu, valjan, ali, ako je kupac tražio bijelca, jer već ima jednog bijelca, ugovor je, barem po naravnom zakonu, nevaljan. Civilni zakon traži, da sporedna okolnost mora biti očitovana, da je kao glavna ili bitna (OGZ § 872).

c) Uzgredna, prethodna zabluda prouzrokovana prevarom po naravnom zakonu ne čini ugovor nevaljanim, jer bitnost ostaje, ali ga čini razvedljivim. Varalac mora nadoknaditi eventualne štete (OGZ § 874).

d) Uzgredna popratna zabluda uopče ne upliva na ugovor, dakle ne razvrgava ugovora, jer u slučaju nema u pravom smislu nepravde za bitnost ugovora; ipak je neka nepravda i zato se može tražiti naknada za štete.

e) Zabluda o osobi, koja sklapa ugovor, po sebi ne čini ugovor nevaljanim, osim ako je pristanak vezan isključivo na tu osobut, na pr. nije po sebi važno da li mi prodaje knjigu Pero

ili Ivo, ali ima ugovora, u kojima je osoba bitni uvjet, na pr. u ženidbi (can. 1083).

537) Kako prosuđujemo ugovore sklopljene pod prisilom, pod strahom?

a) Ako strah potpuno diže razum ili shvaćanje, onemogućuje sklapanje ugovora po naravnom zakonu (o strahu isporedi sv.I. br. 55. i slijed.).

b) Ako je ugovor plod izvanjskog, izravnog i nepošteno zadanog straha, i to teškog straha, ugovor je valjan, jer se spašava voljnost, ali ipak opće je mišljenje, da je takav ugovor raskidljiv. Sud dakle može takav ugovor raskinuti bilo po svojoj službi, bilo na traženje stranke, kojoj je takav strah zadan (can. 103, § 2; 1684-1689). OGZ § 875.

c) Ako je ugovor sklopljen s popratnim strahom ugovor je valjan i čvrst, jer u tom slučaju strah ne prouzrokuje ugovor, na pr. ako napadnuti nepoštenom napadaču, koji mu prijeti smrću, obeća dati znatnu svotu novaca, da se spasi od smrti, ugovor je nevaljan; ali ako putnik obeća pratiocu po nesigurnom putu svotu novca, da ga prati, jer ga je strah prolaziti nekim putem, obećanje vrijedi, ugovor stoji.

d) Ako treća osoba, bez znanja druge ugovorne stranke, nanese strah prvoj ugovornoj stranci, neki smatraju ugovor valjanim, neki nevaljanim, na pr. Ticij radi svojih razloga želi, da Kaj proda polje Senproniju, te u tu svrhu obasipa Kaja teškim prijetnjama, a Senproniju to nije poznato. Oba su mišljenja vjerojatna, piše Fanfani (II. str. 57o). OGZ proglasuje ugovor valjanim, osim ako je druga strana učestvovala u prijetnjama treće osobe, jer tada se primjenjuju načela o zabludi ili prisili.

e) Ako je i samo "reverantialis", ali težak strah, poništuje ugovor kao i fizički strah, na pr. ako je sin obećao ocu, iz strana poštovanja prema ocu, da ne će napustiti rodno mjesto, nije dužan ispuniti to obećanje poslije očeve smrti.

538) Kako prosuđujemo ugovor potaknut nepoštenom svrhom?

a) Nevaljan je ugovor o grešnoj stvari, te osobe koje su taj ugovor sklopile, nijesu ga dužne ispuniti, budući je dozvoljenost ili poštenje jedan od bitnih uvjeta ugovora.

b) Ostaje li obaveza poslije nego je zao čin izvršen? Recimo: Luciji je plaćen čin vanbračnog prilega, smije li tu platu tražiti ili zadržati? U praksi, neka platu zadrži, ali, ako bi sudionik oklijevao platiti, izgleda, da ga se ne bi smjelo siliti u savjesti na isplatu (isp. II-II. 32.7; 82.2; Fanfani II. str. 557).

c) Tko primi dar, koji je udijeljen u svrhu, da od obdarenoga lakše iznudi pristanak na grijeh, može zadržati dar, a na grijeh ne pristati, iako treba savjetovati, da se takvi darovi vrate, jer takvo primanje samo po sebi kao da znači pristanak na grijeh.

Peti članak: o obavezi sklopljenih ugovora

539) Kako te obaveze razlikujemo i ocjenjujemo?

Treba razlikovati: n a r a v n u obavezu, što slijedi iz same pogodbe te veže savjest, ali uvijek ne uključuje obavezu na vanjskom području; g r a đ a n s k o-p r a v n u, što slijedi pred građanskim sudom i ne veže uvijek, barem prije presude, u savjesti; m j e š o v i t u, što veže u savjesti i pred zakonom.

Razlikuj također o s o b n u obavezu, koja izravno veže osobu, na pr. obavezu da ćeš moliti Krunicu, jer si obećao; s t v a r n u, koja izravno obvezuje posjedovanje, a neizravno vlasništvo, na pr. obaveza da se isplati cijena za kupljenu stvar je izravno obaveza prema predmetu a ne prema vlasništvu ili vlasniku.

a) Valjani ugovor, kojigod bio, uvijek obvezuje barem nekako savjest. Ugovor je naime kao privatni zakon. Osim toga sklapanje ugovora znači uzimanje obaveze.

b) Prvotno i po svojoj naravi ugovor obvezuje, da se izvrši, što je ugovoreno, drugotno pak ili pripadno obvezuje i na nadoknadu štete, ako je ova uslijedila radi neispunjenja obaveze. Razlog prvog dijela odgovora je u tome, što je ugovor pristanak na istu stvar; razlog drugog dijela je u tome, što onaj koji krivnjom krši obavezu postaje djelotvornim uzročnikom štete.

c) Obaveza će biti teška ili laka prema težini ili lakoći tvari ili predmeta, jer se nalazimo na području pravednosti, gdje je moguća i malenkost tvari ili predmeta.

d) Obaveza počinje od časa, kada je ugovor sklopljen, a to je, po naravnom zakonu onda, kada je privola očitovana, a po civilnom zakonu se traže razne formalnosti. OGZ § 862.

e) Osobne obaveze ne prelaze na nasljednike ili baštinike, ali stvarne prelaze, jer i poslije smrti gospodareve ostaje posjed, na kojemu se temelji stvarna obaveza.

f) Valjan ugovor ne veže samo na utanačeno već i na sve, što je s tim po naravi vezano, te na naknadu štete, ako se pogodba ne izvrši krivnjom stranaka.

g) Ugovor podvrgnut razvrgnuću stiče stalnost nakon što je istekao ustanovljeni rok, ili ako se druga strana odrekla prava pobijanja.

540) Koja je obaveza zakletve povezane s ugovorom?

a) Ako je ugovor valjan, te mu se pripoji zakletva za veću čvrstoću, osim obaveze s naslova pravednosti nosi i obavezu s naslova religioznosti, jer je to kao obećajna zakletva, u kojoj veže obaveza pravednosti (vjernosti) i religioznosti.

b) Ako je ugovor nevaljan po naravnom zakonu, zakletva nema obaveze, zakletva slijedi narav čina, prema tome nevaljan ugovor, neobvezatna zakletva. Ne može naime zakletva nadomjestiti manjke valjanosti ugovora, na pr. nevaljane zaruke po naravnom zakonu, ne mogu postati valjane radi pripojene zakletve, niti takva zakletva obvezuje u savjesti.

c) Ako je ugovor nevaljan samo po pozitivnom zakonu, ugovor je doista nevaljan, ali zakletva obvezuje. Ne može zakletva učiniti taj ugovor valjanim, fale mu uvjeti, ali ostaje obaveza poštivati ugovor, jer svaku zakletvu treba poštivati. Tako crkveni zakon ne priznaje valjanost zaruka pa ni sa zakletvom, ako nijesu pisane, ali onaj koji se zakleo, dužan je ili stati na obećanju ili tražiti dispensu (can 1017, § 1). Također, ako je malodobnik sa zakletvom obećao, da ne će razvrći ugovor, mora ga opsluživati, ako je taj ugovor u granicama pravednosti, barem kad bude punodoban, ali ne radi ugovora već radi zakletve; odnosno, dužan je pitati dispensu od zakletve.

Da li je valjan ugovor protivan prethodnoj zakletvi? Na pr. da li Petar valjano opoziva oporuku, a bio je sa zakletvom obećao, da je ne će nikada opozvati? Odgovor je jasan: ugovor vrijedi, jer zakletva ne oduzima moć preinake, ali tko tako postupa, griješi kao krivokletnik.

541) Koja je obaveza kvalificiranih ugovora?

Pod izrazom "kvalificirani ugovori" razumijevamo one, kojima je pridodana posebna koja oznaka, zaporka ili klauzula, kvalifikacija, način.

Kvalificirani ugovor "sub conditione" ili uvjetni ugovor jest onaj, kojemu je priključen uvjet o prošlosti, sadašnjosti ili budućnosti.

a) Uvjet o sadašnjem ili prošlom, pa i nepoznatom stanju, ne suspendira ugovor, već ovaj vrijedi ili ne, koliko se ostvaruje uvjet ili ne, na pr. kupujem ovoga konja, ako nije prešao dvije godine; uzimam te za ženu, ako si ti doista kći moga prijatelja Ivana i sl.

b) Isto tako moramo reći o uvjetu za budućnost, ako je uvjet nužnog karaktera, na pr. zaručiti ću te, ako sutra svane dan. Ovakav ugovor vrijedi u času sklapanja, jer se takav uvjet smatra kao i ne postavljen.

c) Uvjet o budućem nenužnom događaju suspensivne naravi (na pr. zaručujem te, ako mi otac pristane) suspendira ugovor, dok se ne ostvari uvjet, te nameće obavezu, da se čeka i ne spriječi ostvarenje uvjeta.

d) Uvjet o budućem nenužnom događaju rezolutivne naravi (na pr. obećajem ti svakog mjeseca davati dvije tisuće dinara, ako se ne razbolim) čini, da ugovor vrijedi prije obistinjenja uvjeta; ako se pak uvjet ostvari, ugovor se uništuje te se obaveza smatra kao da nije ni opstojala.

e) Uvjet o budućem nemogućem ili grešnom događaju čini ugovor nevaljanim, jer se ne može paktirati o nemogućemu, te se ne može uzeti obaveza na grijeh (OGZ § 879).

542) Što je kvalificirani ugovor "sub fine" ili "sub modo"?

Ako nudilac predloži način ili svrhu, u koju mora upotrebiti stvar, a primalac to prihvati, na pr. dajem Luciji deset tisuća dinara, da uđe u samostan. U ovoj vrsti ugovora najvećma treba gledati nakanu davaoca, koji je postavljao uvjet.

543) Što je kvalificirani ugovor "sub causa"?

Ako se radi o svršnom uzroku, na pr. kupujem ovog konja, da uzmognem sudjelovati na utrkama, vrijedi ili ne prema tome, da li je konj uopće sposoban trkati ili ne. U ovom se slučaju uvjet svodi na uvjet o sadašnjosti.

Ako se ne radi o svrsi već samo o nečemu, što je "ad melius esse", ugovor vrijedi, iako se ta uzgredna okolnost ne ostvari, na pr. kupujem ovog konja trkača za sudjelovanje u utrkama, ali i zato, što se mojoj ženi, kako mi se čini, ovakva boja dosta sviđa. Ugovor vrijedi, iako se ženi ta boja ne bude sviđala, jer je ukus žene u slučaju samo "causa allicitiva" t.j. neka samo privlačiva okolnost.

544) Što je kvalificirani ugovor "sum demonstratione?"

To je pokazni ugovor, u kojemu se prema određenoj tvari pobliže određuje kakvoća ili količina.

a) Ako se pokazuje određena osoba te se pogriješi, ugovor "gratuitus" je ništav, jer je u tom slučaju zabluda o bitnom elementu; naprotiv ugovor "onerosus" vrijedi, jer je osoba u takvim sporedna okolnost.

b) Ako se pokazuje na stvar ili njene kakvoće biti će ugovor nevaljan, ako se radi o bitno drugoj stvari, ili o kakvoćama, koje se svode na bithost, na pr. kupujem konja za utrku, a jedva služi za jahanje.

c) Ako se pokazuje stvar, a količina uzgredno ili na drugom mjestu, ugovor vrijedi, iako se u količini pogriješi, na pr. kupujem ovo bure od 100 litara, vrijedi ugovor, iako se poslije otkrije, da nema nego 98 litara. Naprotiv, ugovor ne vrijedi, ako se količina taksativno postavi, na pr. kupujem 100 litara iz ovog bureta od 150 litara.

545) Što je kvalificirani ugovor "ad diem" ili "in diem"?

Kada se određuje dan ili vrijeme izvršenja, na pr. obećajem ti, da ću ti do 1.siječnja dati određenu svotu novca ili predmet i sl. Obaveza odmah počinje, a izvršenje se može ostvariti sve do određenog dana.

Bilješke: 1) Ugovor "sub poena" ili uz okolnost kazne jest onaj, u kojemu se ugovorne stranke obvezuju na kaznu, u slučaju neispunjenja ugovora. Obaveza vrijedi odmah, dapače je dvostruka, jer tko s krivnjom ne opsluži ugovor dužan je i na kaznu, barem, ako druga stranka tu kaznu traži, jer, ako ne traži, može se smatrati oproštenom.

2) Ugovor "sub disiunctione" ostavlja slobodu, da ugovorna strana daje po slobodnom izboru, na pr. obećajem ti na dar konja ili vola. Obaveza se odnosi ili na jedno ili na drugo. Ako krivnjom vjerovnika ili onoga, komu je obećano, nestane jedan od ovih predmeta, dužnik je oslobođen svake obaveze, jer nije više slobodan birati. Ako nestane konja ili vola krivnjom dužnika, dužan je dati, što je ostalo, ako na to pristaje vjerovnik, ako ne, vjerovniku treba dati ekvivalent nestaloga. Ako nestane jedan od spomenutih predmeta slučajno, bez ičije krivnje, dužnik može izabrati po volji, jer "in disiunctivis electio est debitoris".

3) Da li obvezuju u savjesti oni ugovori, koji nemaju uvjete, koje za njih traži pozitivno, crkveno ili civilno pravo? Izgleda najispravnije reći, da su takvi ugovori valjani dok ih sudski pravorijek ne proglasi ništavim. To je naime dovoljno, da se zaštite interesi zajedničkog dobra. Osim toga, tako misle općenito ozbiljni ljudi (Fanfani II.str.572-573). OGZ § 883-885.

DRUGO PITANJE: O JEDNOSTRANIM UGOVORIMA

Jednostrani ugovori iz darežljivosti (gratuiti) osobito su: obećanje, darovanje, oporuka. Obostrani ugovori iz darežljivosti osobito su: odložba (depositum) ili ugovor o čuvanju, posudba (commodatum), punomoć (mandatum), poslovodstvo (gestio negotiorum), uzajmljivanje (mutuum) ostavni ugovor ili pogodba (sequestrum).

Prvi članak: o obećanju (obećajnom ugovoru)

546) Što je obećajni ugovor?

Jest ugovor ili pogodba, prema kojoj se netko dragovoljno obvezuje drugomu nešto dati ili učiniti.

Sa strane onoga, koji obećaje se traži: volja, da će na sebe uzeti obavezu te da je ta volja bila slobodna pri obećanju.- Sa strane pak onoga, kojemu se obećaje, traži se pristanak ili prihvat, nekako na izvanjski način očitovan.

547) Kako obvezuje?

Obvezuje iz vjernosti ili pravednosti prema tome, kako se onaj koji obećaje htio obvezati. Ako je htio prenijeti strogo pravo, obvezuje po pravednosti; ako je pak htio samo biti vjeran obećanju, obaveza je samo po snazi vjernosti. Ako je sumnja, koja je vrst obaveze, smatra se manja, iz vjernosti. Obaveza iz pravednosti na vanjskom području obično traži neke formalnosti na pr. zakletvu, pisani dokument.

Koja je razlika između ove dvije obaveze? Obaveza iz vjernosti ne daje strogo pravo tražiti obećano putem pravnog postupka, dok obećanje iz pravednosti to pravo udijeljuje.- Osim toga, obećanje iz vjernosti po svojoj naravi obvezuje pod laki grijeh, pa makar tvar bila teška, dok obećanje iz pravednosti obvezuje po svojoj naravi pod težak grijeh.

Bilješke: 1) Obećanje iz stroge pravednosti daje samo pravo "ad rem" ne "in re", dok stvar ne dođe u ruke onoga, kojemu je obećana. Ovaj dakle ne može doći do te stvari tajnom naknadom, jer je njegovo pravo obzirom na onoga, koji je obećao ili na njegove nasljednike, ali ne u samoj stvari, koja nije njegova, prije nego je primi.

2) Teška stvar u obećanju na području vremenitih stvari smatra se ona, koja je barem četiri puta veća od krađe, a u duhovnim stvarima ona, koja je u stanju nanijeti veliku duhov-

nu štetu. Prema tome ni jedna Misa ne bi se mogla ubrojiti u tešku duhovnu tvar pri obećanju.

3) Obećanje, pa i prihvaćeno, osobito na dva načina prestaje, naime: međusobnim pristankom te znatnom promjenom stanja (II-II.llo.3). Svako naime obećanje uključuje šutke uvjete: ako budem mogao; ako mi stranka, kojoj sam obećao ne oprosti; ako se moje stanje znatno ne promijeni i sl.

4) Obećanje se smatra u savjesti obvezatno po pravednosti, ako bi drugi pretrpio znatnu štetu od neizvršenja obećanja, na pr. tko obeća, da će čuvati tajnu, a s krivnjom tu tajnu izdade te time bližnjemu naškodi, griješi proti pravednosti, te je dužan na naknadu, ako je bližnji pretrpio štetu.

Drugi članak: o darivanju (darovnom ugovoru)

548) Što je darovanje?

Ugovor, kojim darovatelj vlasništvo ili pravo svoje stvari darežljivo prenosi na drugoga.

549) Kako ga razlikujemo?

Ako vlasništvo prelazi dok su darovatelj i obdarenik živi, zove se "donatio inter vivos", i ono apsolutno i odmah prenosi pravo, na pr. dajem ti ovaj sat.- Ako vlasništvo prelazi na obdarenika poslije smrti darovatelja, zove se "donatio mortis causa" i ono prenosi vlasništvo odmah, ali uvjetno, t.j. kad se ispuni uvjet, odnosno nastupi smrt.

Darovanje može biti čisto iz darežljivosti; nekada darovatelj očekuje barem obavezu zahvale od obdarenoga. Nekada se darovanje obavi na riječ ili pismeno; nekada se stvar stvarno daruje - brevi manu.

55o) Koji su uvjeti za darovanje?

Po naravi se traže dva uvjeta i to nužno, da darovanje doista prenese vlasništvo, naime: a)da darovatelj daruje od svoga; b)da dar bude od obdarenoga primljen, što nekako treba da iskaže.- U pozitivnom, bilo crkvenom bilo civilnom pravu traže se drugi uvjeti, koji, barem poslije sudske presude, obvezuju i u savjesti. Isporedi OGZ § 943-957.

551) Koji su učinci darovanja?

Ovaj ugovor ili pogodbu obavljaju darovatelj i obdarenik, ali se ostvaruje predajom stvari. Vlastit je dakle učinak darovanja, da odmah i neopozivo prenosi vlasništvo. Zato se razlikuje od obećanja, jer obećanje daje samo "ius ad rem", darovanje pak također "ius in re". Civilni zakon predviđa mnoge iznimke, radi kojih se darovanje može opozvati (§ 947 i dalje). Po naravnom zakonu ili po samoj naravi ugovora, darovanje je neopozivo. Prema tome prije sudske presude obvezuje u savjesti, iako nema uvjeta, koje traži civilno pravo. Ako se radi o darovanjima u pobožne svrhe, onda i poslije te presude obvezuje u savjesti, jer se takvo darovanje ravna po naravnom i kanonskom pravu (Merkelbach II.br.486).

Bilješka: Crkveni zakoni predviđaju mnoge norme u pitanju darovanja u pobožne svrhe, kako se može naći u kanonima: 1514; 1516 § 1; 1535; 1536 § 4 i sl.

Treći članak- o oporukama

Oporuke prenose vlasništvo te označuju posljednju volju oporučitelja, zato ih treba promatrati u dvostrukom vidu.

§ 1. O nasljedstvu baštine

552) Opstoji li pravo nasljedstva?

Opstoji i to dijelom po naravnom zakonu, kako je od naravi određeno i pravo vlasništva (Weiss IV. 12.11), dijelom od pozitivnog prava, koliko ga ovo određuje i upopunjuje te mu daje punu snagu. Ovo je dakle pravo usko povezano s pravom privatnog vlasništva. Uostalom, ako ne bi opstojalo to pravo, nastajale bi svađe, ili bi sve prešlo u zajednicu. Civilni zakoni to pravo de facto i priznaju, na pr. OGZ § 532 i dalje. Zajedničko dobro traži da država pobliže odredi to pravo na pr. da odredi način nasljedstva i slično. U FNRJ je izdan zakon o nasljeđivanju dne 23.IV.1955.

553) Što je nasljedstvo?

Oporuka je zakonito raspolaganje svojim dobrima poslije vlastite smrti. Tko čini oporuku zove se oporučitelj; onaj, u čiju korist je oporuka učinjena zove se nasljednik; ostavljena dobra zovu se ostavina ili nasljedstvo.

Nasljedstvo se može steći: a) na temelju zakona, koji određuje zakonske nasljednike, ako posjednik umre bez oporuke - successio ab intestato; zakon određuje i nužne nasljednike te nužni i raspoloživi dio ostavine; b) na temelju oporuke; c)na temelju nasljednopravnih ugovora, kojima se ostvaruje zapis, ustupa ili dijeli imovina za života, ugovara o doživotnom uzdržavanju i slično.

554) Mora li se primiti ostavina? Koje su dužnosti nasljednika?

Označeni nasljednik može primiti, a može i odbiti ostavljenu mu baštinu, jer je oporuka neko darivanje. Tko odbije, smatra se, da nije uopće bio baštinikom ili nasljednikom. Isp. čl. 136. Z. o naslj..

Tko primi ostavinu obvezan je: a)ako bezuvjetno primi ostavinu, kao potpunopravni nasljednik, podmiriti sve obaveze oporučitelјeve, pa makar prelazile mogućnost nasljedstva; b) ako pak uvjetno primi ostavinu, dužan je samo koliko ostavština dozvoljava. U prvom slučaju vrijedi ona: semel haeres, semper haeres" t.j. po sebi je neopoziva odluka prihvaćanja; u drugom pak slučaju vrijedi druga: "Acceptatio cum beneficio inventarii", prema tome uvjetni primalac samo se brine za dobra pokojnikova, dok sve ne izvidi. Ako dugovi prelaze vrijednost ostavine,on se može odreći svega u korist vjerovnika i legatara.

§ 2. O posljednjim voljama

555) Što su?

To je u stvarnosti oporuka, ili odredba, kojom oporučitelj određuje, što se s njegovim dobrima ima činiti poslije njegove smrti.

Doista ne opstoji po naravi obaveza izraziti posljednju volju, ali ima slučajeva, kad je obvezatno pod teški grijeh učiniti oporuku, naime: a)ako se predviđa, da će, u nestašici oporuke, nastati prepirke i svađe u diobi ostavine; b)ako bi radi propusta oporuke nastale štete trećoj osobi, na pr. svećemici moraju učiniti oporuku, ako su skupili novac u određene svrhe, da ne bi nasljednici ta dobra sebi prisvojili. Zato je i župnik dužan, u granicama razboritosti, opomenuti teške bolesnike, da učine oporuku, kako opominje Rituale (tit.V.c.4.n.16).

556) Što o oporukama u pobožne svrhe?

Najprije se upozoravaju svi, da se moraju najvećom marljivošću ispuniti volje oporučitelja, koje se odnose na darovanje u pobožne svrhe, kako traži kan. 1514.- Klerička i uopće redovnička osoba o takvim darivanjima mora obavijestiti Ordinarija; ako pak oporučitelj to izričito zabrani, neka se darovanje ne primi (kan. 1516 § 1).- Nije dozvoljeno darivati, osim sitnica, od crkvenih dobara, a nasljednici bi u težim slučajevima mogli opozvati ta darovanja svojih predšasnika (kan. 1535).- Što prime upravitelji crkava, razumijeva se, da su primili za crkve (kan.1536, § 1).- Upravitelj crkve ne smije odbiti darovanje, bez dozvole Ordinarija. Tko nezakonito odbije, dužan je na povratu ili naknadu štete (kan. 1536, § 2 i 3).- Darovanje se ne može opozvati radi eventualne nezahvalnosti upravitelja (kan. 1536, § 4).- Župniku nije dozvoljeno mijenjati te zadnje volje u prilog pobožnih svrha. Ako opstoji razlog tu izmjenu mogu učiniti: Papa općenito, a Biskup u slučaju da je oporučitelj to izričito dozvolio ili ako je, radi promijenjenih prilika nemoguće izvršenje obaveza. U svakom slučaju redukcija Misa daje samo sv.Stolica.

557) Kako se izrazuje posljednja volja?

a) Oporukom; b)zapisom ili legatom; c)darovanje "mortis causa" t.j. odluka, da to darovanje stupa na snagu poslije smrti darovatelja.

558) Što je legat ili zapis?

Namijeniti nekomu određenu stvar preko izvršitelja, na pr. izvršitelju je naređeno, da siromasima udijeli određenu svotu novaca. O zapisu ili legatu vidi čl. 91-loo Zakona o nasljeđivanju.

559) Što je darovanje "mortis causa"?

Ono, koje se ima ispuniti tek poslije smrti darovatelja. Nema karaktera ugovora, osim, ako je obdareni primio to darovanje, ako se darovatelj odrekao prava da ga poreče i ako je obdarenomu to pismeno predano (OGZ § 956; 603).

§ 3. O oporukama

560) Kako razlikujemo oporuke?

H o l o g r a f s k a, ako je oporučitelj napisao vlastitom rukom te je potpisao; s v e č a n a, ako je pred civilnom vlasti, na pr. na sudu; p r i v i l e g i r a n a t.j. kojoj se priznaje vrijednost iako nema propisanih formalnosti, na pr. oporuka od vojnika na bojištu ili putnika na moru ili oporuke za vrijeme kuge i sl.

Nasljednici se razlikuju: a)ab intestato, t.j. naravni, koji nasljeđuju po redu, kad nema oporuke; b)opći ili sveukupni, zvani "ex asse", kojima oporučitelj ostavi svu imovinu; c)opći proporcionalno, t.j. oni, kojima je oporučitelj ostavio na pr. trećinu, ali nije određeno ovo ili ono dobro; d) pojedini, kojemu je odredio ovo ili ono, na pr. biblioteku.

561) Koju vrijednost imaju nepropisne oporuke?

Najprije treba gledati civilni zakon. OGZ raspravlja o oporukama u § 552-604, te u čl. 64-108. Zakona o nasljeđivanju od 23. IV.1955.

Ako se dakle radi o oporuci u profane svrhe, oporuka nepropisno sastavljena prije presude vrijedi u savjesti. Tko se osjeća prikraćenim u svojim pravima, može tražiti raskid oporuke, t.j. poništenje. Kada pak sud donese presudu, treba da svi poslušaju u savjesti.

Ako se radi o oporuci u pobožne svrhe, u korist bolnica, samostana, crkava i sl., i nepropisna oporuka vrijedi, ako je moralno izvjesna volja oporučitelja, jer takve se oporuke ravnaju crkvenim zakonima, a ovi ne traže drugo nego što traži naravni zakon (kan. 1513, 12).

Ako je oporuka mješovite naravi, t.j. dijelom u profane, dijelom u pobožne svrhe treba je prosuđivati kako je rečeno sada, t.j. što se tiče profanog dijela, vrijedi prema civilnim propisima, što se tiče pobožnog dijela vrijedi prema crkvenim propisima.

562) Na što je dužan oporučitelj?

Već smo rekli pod br. 555., da može opstojati teška obaveza učiniti oporuku ili raspoložiti s imanjem za poslije smrti.

Prirodna je dužnost ostaviti djeci, ženi, braći, sestrama. Nužni su nasljednici po civilnom zakonu: potomci umrloga, njegovi usvojenici i njihovi potomci, njegovi roditelji i njegov bračni drug (čl. 30. Z.o naslj.). Zakonski su pak nasljednici po civilnom zakonu u FNRJ: svi njegovi potomci, njegovi usvojenici i njihovi potomci, njegov bračni drug, njegovi roditelji, njegova braća i sestre i njihovi potomci, njegovi djedovi i babe i njihovi potomci, i njegovi ostali preci (čl. 9. Z. o naslj.).

Ima dio imovine, kojim ostavilac ne može raspolagati, a taj se zove "nužni dio". Nužni dio nužnih nasljednika (potomaka, usvojenika i njihovih potomaka i bračnog druga) iznosi

jednu polovinu. Nužni dio ostalih nasljednika iznosi jednu trećinu od onog dijela, koji bi svakom pojedinom od njih pripao po zakonskom redu nasljeđivanja.

Što se tiče svećenika Zagreb.Nadbiskupije propisane su norme sa strane Nadbiskupa-Koadjutora dne lo.I.1956., prema kojima su svi nadarbenici dužni, da pravovremeno načine oporuku i da u njoj suvišne nadarbinske prihode namijene u pobožne svrhe. Svi su svećenici nadbiskupije "sub gravi" dužni, da barem lo% čitave svoje imovine ostave sjemeništu i svećeničkoj mirovinskoj zakladi, t.j. 5% za sjemenište i 5% za Mirov. zavod. To u oporuci moraju odrediti. Spomenuti dopis treba pomnjivo proučiti (dopis je pod br. 91/1956., od lo.I.1956.).

563) Kako prestaje oporuka?

a) Opozivom, bilo izričitom, na pr. sastaviti novu, ili uključno, na pr. iskidati pređašnju; b)promjenom stanja, na pr. ako određeni baštinik umre prije oporučitelja, ili ako stvar ostavljena u baštinu potpuno nestane dok je oporučitelj živ, ili ako baštinik poslije smrti oporučiteljeve ne prihvati ostavštinu (čl. lo5-lo7. Z. o nasljeđ.); c) dokinućem, na pr. radi manjka zakonske forme, ili ako izvršitelj ne opslužuje uvjete ili iz nekih drugih razloga, o kojima čl. 136; 131; 82; 83; 64 i dalje spomenutog Zakona o nasljeđ.).

TREĆE PITANJE: OBOSTRANI UGOVORI S IZVJESNIM UČINKOM

A TO SU: odložba, posudba, punomoć, uzajmljivanje, kupnja - prodaja, unajmljivanje, ortakluk ili društvo poslovanja, izmjena novca.

Prvi članak: odložba (ugovor o čuvanju)

564) Što je odložba - depositum?

Prihvaćeni ugovor ili pogodba, da će se netko brinuti za tuđu stvar, koja je kod njega ostavljena, zato se i zove ostavna pogodba (OGZ § 957).

565) Koja je dužnost primača, ili depozitara?

Primalac ili čuvar: a)ne smije se služiti odloženom stvari; b) odloženu stvar čuvati kao svoju; c)vratiti je odlagaču netom je zatraži u stanju, u kakvom je bila pri odlaganju; d)vratiti je u stanju, u kakvom se nalazi u času vraćanja, bilo poboljšanu bilo pogoršanu.

566) Koje su dužnosti odlagača, ostavljača ili deponenta?

a) Mora očitovati mane stvari, iz kojih bi čuvaru mogle nastati štete, na pr. zaraznu bolest odložene životinje; b)naknaditi troškove, ako su bili potrebni za čuvanje odloženih stvari; c)u određeno vrijeme pridignuti stvar, jer, ako je određeno vrijeme do kojega se primalac obvezao čuvati, ovaj poslije nije dužan čuvati i odlagač snosi sve posljedice (OGZ § 957-97o).

567) Što je ostavna pogodba ili sekvestar?

Odložba ili polog stvari kod treće osobe, dok se stvar riješi, ili vlasnik uglavi. Može nastati sporazumno ili po sudskoj odluci. OGZ čuvara zove "uzaptitelj", kao da stvar drži u zaptu, u lancima (§ 968). O sekvestriranju stvari u slučaju spora o posjedu vidi § 347; kad vjerovnik ne će da primi vidi § 1425.

Drugi članak: o posudbi (posudnoj pogodbi)-commodatum.

568) Što je?

"Kada se kome za neko određeno vrijeme daje kakva nepotrošna stvar, samo da se njom bez plaće posluži" (OGZ § 971).

569) Koje su dužnosti primaoca u posudbu?

a) Primalac u posudbu (commodatarius) nije vlasnik već samo uporabnik, zato ne smije stvar upotrebljavati u drugu svrhu, a da se ne ogriješi o pravednost, zato je dužan nadoknaditi eventualne štete, koje nastanu radi nedozvoljene uporabe; b)vratiti stvar netom više ne služi za što je posuđena; c) snositi redovite troškove uzdržavanja stvari, dok je kod njega u posudbi na pr. hraniti konja (OGZ § 971-982).

57o) Koje su dužnosti posudioca?

a) Upozoriti na manjke ili štetonosne vlastitosti stvari; b) ne tražiti stvar prije isteka određenog vremena, osim, ako mu nepredviđeno i teško treba; c) snositi slučajne ili neodgovorne štete, koje nastaju na stvari, dok je kod primaoca u posudbi; d) ako je pak sveta stvar ili predmet ne smije dati u posudbu za uporabu, koja ne odgovara naravi iste stvari ili predmeta, prema kan. 1537.

Treći članak: o punomoći (mandatum)

571) Što je pogodba opunomoćenja?

Kojom se netko prihvaća naloženog mu posla, da se o njemu brine u ime drugoga, na pr. zastupati stranku na sudu, sastavljati ugovore, davati pravne savjete i sl. (OGZ § loo2-lo35).

572) Koje su dužnosti opunomoćenika?

a) Marljivo i vjerno voditi povjereni posao, te snositi krivnjom prouzrokovanu štetu, i to, ako je krivnja u savjesti dužan je snositi te štete i prije sudskog pravorijeka, a poslije njega, ako je samo juridička krivnja; b)držati se granica punomoći; c)položiti račun upravljanja, na pr. troškove, dobit.

573) Koje su dužnosti opunomoćitelja?

a) Dužan je ispuniti sve obaveze, koje je opunomoćenik preuzeo, a slažu se s punomoći, jer "qui per alium facit, per seipsum facere videtur"; b) dužan je opunomoćeniku isplatiti

nužne i korisne troškove, iako stvar ili posao nije imala uspjeha; c) naknaditi štete, koje je možda opunomoćenik pri vođenju posla bez svoje krivnje pretrpio.

574) Što je poslovodstvo ili gestio negotiorum?

Razumijeva se u ograničenom smislu, naime, kad netko prihvati tuđi posao, a da drugi ne zna, ali se podrazumijeva, da bi vlasnik pristao, dakle to je "quasi-contractus" ili mnijevana pogodba. Može se to dogoditi, da "bi odvratio predstojeću kakvu štetu" OGZ § 1o38. Ravna se po načelima punomoći. Primjer: netko hrani tuđu, nađenu životinju, dok dođe gospodar.

Četvrti članak: o pogodbi uzajmljivanja (mutuum)

§ 1. O naravi zajmovne pogodbe

575) Što je uzajmljivanje?

Kada se nekomu preda potrošna stvar pod uvjetom, da s njom može po volji raspolagati, ali da poslije određena vremena vrati od iste vrsti i količine (OGZ § 983). Klasičan je dakle pojam zajma samo obzirom na potrošne stvari, ali promet je značenje proširio i na zamjenjive stvari ili res fungibiles.

576) Opstoji li zapovijed uzajmljivanja?

I naravni i Božji zakon određuju, da treba uzajmiti onima, koji potrebuju te imaju odkud vratiti. Tako piše: "Tko te moli daj mu, i tko hoće da mu uzajmiš ne odbijaj ga" (Mat 5,42). Isto tako Deut. 23.19-2o.

Naravni zakon naređuje, da treba bližnjemu priskočiti u pomoć, kad se nalazi u potrebi. Dakako, uz mjere opreza, prema tome, ako uopće nema nade, da će primalac moći vratiti ne može se sklopiti pogodba već se može dati milostinja. U praksi ovaj zakon ne obvezuje tako često "sub gravi", jer je "ex charitate", a uključuje često puta neugodnosti dok se uzajmljena stvar primi natrag.

577) Što ako za vrijeme zajma vrijednost novca padne?

a) Ako je dužnik neopravdano odgodio vraćanje, krivac je štete vjerovnikove; b)ako je novac utrošio u plodonosni posao neka vrati razmjerno današnjoj vrijednosti ili stečenim plodovima; c)ako ni krivnjom vjerovnika ni krivnjom dužnika nije nastala šteta, neka se umire s konstatacijom, da je zajednička nevolja te neka sklope nov ugovor prema novo nastalom stanju.

§ 2. O dozvoljenosti dobiti (lucrum ex mutuo)

578) Je li opravdana dobit ili naplata radi uzajmljivanja?

Kod pogana je opstojala lihva , pretjerano kamatnjaštvo.- Kod Židova za vrijeme Mojsija uzajmljivalo se tuđinu uz dobit, svojim sunarodnjacima bez dobiti (Det. 23.19-2o).- U N.Zavjetu uzajmljivanje se naređuje besplatno u ime ljubavi prema potrebnima ili siromasima (Lk 6.35). - Skolastici su zastupali

mišljenje, da je uzajmljivanje po naravi bezdobitna pogodba, ali da se može neka dobit tražiti s naslova izvana, na pr. radi nastale štete ili odmakle dobiti.- Danas kolektivisti načelno zabacuju sistem kamata u privatnom sektoru, liberalni ekonomisti dozvoljavaju neograničenu dobit, teolozi pak dozvoljavaju u praksi neku dobit, ali se ne slažu u pitanju naslova te dobiti. Neki naime odobravaju s tog naslova, kao da bi uzajmljivanje novca bilo kao neko unajmljivanje konja. Drugi donose razlog, da je danas novac plodonosan, da novac zamjenjuje sve vrsti poslovanja, da predstavlja vrijednost svih stvari, drugim riječima, da se uporaba novca može procijeniti, prema tome, da se iz toga može tražiti dobit.

Spekulativno treba reći, da uzajmljivanje kao takvo ne smije primati dobit (II-II.78.1), jer, barem u potrošnim stvarima uporaba se stvari ne razlučuje od same stvari. Tko stvar daje i ponovno stvar prima, jednakost je potpuna (can.1543).

U praksi dozvoljeno je tražiti umjerenu dobit, izvan slučaja teške nužde. Tako danas teolozi, kanoniste (can.1543), civilni pravnici i civilni zakoni (OGZ § 993). Tu dozvoljenost osnivaju na temelju vanjskih razloga, ne "vi mutui".

579) Koji su to vanjski razlozi?

a) Izmakla dobit; b) pretrpljena šteta radi uzjamljivanja; c)pogibelj za glavnicu; d)ugovorena kazna, ako primalac ne vrati zajam u određeno vrijeme; e)ovlaštenje civilnih zakona. Može se reći, da bi danas bio dovoljan ovaj "titulus legis civilis" da se opravda umjerena dobit u uzajmljivanju (can.1543; Fanfani II.str.616). Ovo se potvrđuje osobito sa stanovišta zajedničkog dobra, oko kojega civilna vlast mora raditi, da naime u nadi dobiti olakoti uzajmljivanje, time napredak trgovine.

§ 3. O ugovorima dobiti s novcem

580) Da li su i prije opstojali?

a) Opstojalo je, na pr. zajedničko poslovanje, društveni ugovor, po kojemu bi netko dao novac trgovcu, da ovaj s njim posluje, a posudilac da sudjeluje u dobiti (II-II.78.2 ad 5); b)opstojala je "emptio censuum" t.j. uplata određene svote, da se postane dionikom dobiti plodonosnog posla, nešto slično današnjim akcijama; c)trojni ugovor, t.j. u nekom dioničkom društvu jedan član se odriče nesigurne veće dobiti, da primi sigurnu manju; osim toga za tako ponovljeni ustup sebi osigurava veće pravo na dobit ili posjed glavnice, dakle dioničko društvo, plus dva ugovora, što se zato zove trojni ugovor; d) u "Montes pietatis" ili zajmovni zavodi za siromahe ipak su prakticirali neku taksu za upravljanje.

581) Što danas Crkva naučava?

Uzajmljivanje je pogodba po naravi bez tereta.- Dobit se može primiti na temelju civilnog zakona.- Dobit ne smije biti pretjerana, jer bi bila naprosto moderna lihva (Denz.1609; 1611 te pod izrazom "usura".

Bilješka: OGZ u § looo određuje o dobiti, a krivični zakonik FNRJ od 2.III.1951. donosi: "Tko za uslugu, koju čini nekoj osobi primi ili ugovori za sebe ili drugog nerazmjernu imovinsku korist iskorišćujući njezino teško imovno stanje, nuždu, nedovoljno iskustvo ili lakomislenost čini krivično djelo."

582) Zašto je danas zakonska dobit dozvoljena?

Novac danas "ut res actu frugifera dici debet, et unicuique licitum est pro mutuo pecuniario mercedem accipere, nisi ex lege caritatis gratis mutuare teneatur, independenter ab actuali existentia tituli externi".

§ 4. O dobiti i kamatama

583) Kako razlikujemo dobit?

Z a k o n s k u, ako je odredio zakon; u o b i č a j e n u ili običnu, koja se naime prakticira u narodu; u g o v o r e n u ili konvencionalnu, na koju su se složili ugovorne stranke.

584) Kako se određuje mjera dobiti?

a) Općenito govoreći stupanj se ne može matematički odrediti, a sud se prepušta razboritim, kreposnim ljudima, jer je krepost mjera ljudskih čina.

b) Ako je određena zakonska dobit, može se slijediti mirne savjesti, jer se pretpostavlja, da je pravedna.

c) Ako zakonski određena dobit ne opstoji, ili ako i opstoji prije presude se može uvijek uzeti uobičajenu dobit, jer postupak kreposnih ima snagu zakona; opće shvaćanje vrijedi kao kriterij pravednosti.

d) Ugovorena pak dobit, više od zakonske i uobičajene, može biti dozvoljena, ako opstoji poseban, opravdan razlog; ako se na nj upozorilo zajmoprimca; ako nema pogibli, da će zajmodavcu porasti pohlepa za dobiti.

585) Što je lihva?

Sa strane objekta to je svaka pretjerana dobit pri uzajmljivanju. Formalno pak lihva je pogodba ili ugovor, kojim uzajmljivalac prisiljava zajmoprimca, da dade pretjerane kamate ili dobit za uzajmljenu stvar.

Razlikujemo otvorenu lihvu, na pr. uzajmljujem ti loo, da mi vratiš lo5; prikrivenu, koja se nalazi nekako pokrivena u drugom ugovoru, na pr. ako netko prodaje skuplje neku stvar upravo radi kasnije isplate.

Lihva je, bilo otvorena bilo prikrivena, grijeh proti zamjenične pravednosti, jer je to nepošteno prisvajanje tuđe stvari. Koliko je dakle lihvar pretjerao, dužan je na povratu. Težina ili malenkost se mjeri kao u krađi, prema količini stvari.

§ 5. O zabrani lihve

586) Po kojim je zakonima lihva zabranjena?

a) Po naravnom zakonu, jer se protivi izmjeničnoj pravednosti, kako je rečeno u prošlom broju te u br. 581. 584. i drugdje. Uzajmljivanje je naime ugovor po naravi bez dobiti; jer tko primi više, ne prima svoje.

b) Po Božjem zakonu, kako je rečeno u navedenim brojevima. Ako je u St.Zavjetu lihva bila dozvoljena prema tuđinu, to se tumači radi vanjskih razloga te i zato, što je Bog, gospodar svega, dobit prenio na Židove.

c) Po crkvenom zakonu, osobito u drugom Lateranskom Saboru (Denz. 365) god. 1139, ali bilo je osuda i prije, kako se može vidjeti kod Denz. u bilješci na spomenuti kanon (Denz. 403; 448; 479; 716; 739; 1081; 1142; 1479 i t.d.).

Tko i malo pročita spomenute citate iznenadit će se, kao da se radi o pretjeranom nastupu Crkve. Mora se priznati, da je moralka u početku bila zabavljena naglasivanjem načela, na pr. lihvu su osuđivali po načelu, da je zabranjeno obogaćivati se na tuđu štetu, kako je argumentirao sv.I. Krizostom. Kada je u srednjem vijeku lihva otela puno maha, Crkva je bila još stroža. U moderno je vrijeme došao pokušaj oslabiti strogost Crkve, promjene u ekonomskim odnosima doista su primjenu načela malo modificirale. Načela su ostala ista (can. 1543; isporedi kod Merkelbacha II. str. 615). Osobito je važna enciklika Benedikta XIV. "Vix pervenit" od 1.XI.1745., ali misao je uvijek ista, naime: osuđuje se dobit jedino radi uzajmljivanja i jedino radi uporabe, ali ostaje opravdanje radi vanjskih motiva.

Peti članak: o kupnji i prodaji

§ 1. O kupnji i prodaji općenito (II-II.77)

587) Što je kupoprodajni ugovor?

Prihvaćena pogodba ili sporazum dati robu ili stvar za određenu cijenu, odnosno cijenu za stvar (OGZ § 1053-1089). Dakle tri su bitna elementa: međusobni pristanak prodavaoca i kupca, pokretna ili nepokretna stvar kao roba, novac kao cijena.

588) Kako razlikujemo taj ugovor?

Naravna ili ekonomska kupoprodaja jest ona, kojom se kupuje, što je nužno za život, a prodaje suvišno. Umjetna ili trgovanje jest prodavanje s nakanom, da se skupljom prodajom zaradi. To bi bila umjetna-lukrativna, ali može biti i čisto umjetna, naime: kupljenu stvar promijeniti na bolje te je onda skuplje prodavati.

§ 2. Dužnosti prodavaoca i kupca

589) Koje su dužnosti prodavaoca u vezi prodajnih predmeta?

Da stvar bude prodajna (predmet kupoprodajnog ugovora) mora biti: a) procjenjiva, da naime između nje i novca bude jednakost; b)vlastita prodavaoca; c)određena, t.j. da se može od druge lučiti; d)takva, kakvu je traži kupac, govoreći u granicama mogućnosti.

590) Je li prodavalac dužan očitovati manjke prodajnog predmeta?

Ako su vidljivi, prodavalac ih nije dužan s naslova pravednosti očitovati, jer ih može i kupac opaziti, na pr. ako konj nema oka.- Ako je manjak bitan i skriven, prodavalac je dužan taj manjak otkriti, jer on čini bespredmetnom kupnju, budući ne služi svrsi, koju kupac ima pri kupnji.- Ako je manjak skriven, ali uzgredan, sporedan, i kupac pita, prodavalac je dužan očitovati, jer drukčije vara kupca; ako kupac ne pita, prodavalac po strogoj pravednosti nije dužan takve manjke očitovati, jer kupac mora sam otkriti ili barem pitati. Vidi OGZ § 1061/68.

591) Koje su dužnosti prodavaoca u vezi s predajom robe?

Prema civilnom zakonu koji kod nas vrijedi, kupoprodajni se ugovor ostvaruje predajom stvari (OGZ § 1053). Dužnosti su prodavaoca prema tome očite: mora čuvati brižljivo stvar do vremena, kad se ima predati, a mora predati stvar, o kojoj je uglavljeno i u stanju, u kojemu je uglavljeno (OGZ § 1061). Po civilnom zakonu prodavalac zadržava vlasništvo sve dok stvar nije predana, ali ugovaratelji mogu međusobno odrediti i drukčije, uz uvjet, da poštuju pravila naravne pravednosti. Propise civilnog zakona treba u pitanju opsluživati u savjesti.

592) Koje su dužnosti prodavaoca prema kupcu?

Osigurati ga proti evikcije. Evikcija znači "rem vincendo auferre" t.j. osporiti kupcu vlasnost kupljene stvari, jer druga osoba sebi dijelom ili potpuno svojata pravo, na pr. jer mu je stvar ukradena, ili jer je on hipotekarni vjerovnik i sl. Ako prodavalac ne može pružiti tu zaštitu, dužan je nakaditi kupcu svu pretrpljenu štetu, ili poništiti ugovor.- Prodavalac također mora pružiti zaštitu proti tajnih mana robe.

593) Koje su dužnosti kupca?

a) Platiti određenu cijenu; b)pridignuti robu u određeno vrijeme, odnosno što prije, ako nije vrijeme određeno. Vidi OGZ § 1062.

§ 3. O pravednoj cijeni

594) Što je pravedna cijena?

Cijena općenito je vrijednost stvari izražena u novcu. Pravedna pak cijena jest ona, koja se smatra, da izjednačuje vrijednost stvari, koliko je moguće među ljudima tu jednakost postići.

Razlikuj pravednu cijenu: z a k o n s k u, koju određuje zakon, na pr. za kruh, naftu i sl.; o b i č n u i l i t r ž n u cijenu, koju određuje praksa prema okolnostima mjesta i vremena, ali tako, da opstoji granica, preko koje i ispod koje pošten prodavalac ne običaje prodavati, jer preko te cijene nikada mu ne dozvoljava poštenje prodavati, a ispod nje opet ne običaje radi nikakve dobiti ili radi štete; u g o v o r e n u, koja se određuje slobodnim pristankom prodavaoca i kupca.

595) Što o zakonskoj cijeni?

Uvijek se može smatrati pravednom, ako je određena, ali uvijek ne obvezuje strogo u savjesti. Pretpostavlja se ta cijena kao pravedna, jer je određuje civilna vlast u vidu zajedničkog dobra. Nije uvijek obvezatna u savjesti, jer možda je zakon smatra više ili isključivo kaznenim zakonom, ili je ta cijena u praksi izčezla iz običaja i sl.

596) Što o običnoj, naravnoj ili tržnoj cijeni?

U stvarima, koje se obično i često prodavaju može se obična cijena smatrati pravednom u savjesti, osim ako važni razlozi sile na protivno mišljenje. Granica se proteže od najviše do najniže cijene (II-II.77.1). U sredini je jednakost, iznad najviše i ispod najniže je nejednakost, nepravda. Kupac ipak može po uviđavnosti dati i "cijenu osjećaja" t.j. svijesno i voljno pristati na višu cijenu, jer mnogo drži do stvari.

597) Je li dozvoljeno prodavati više najviše cijene ili kupovati ispod najniže?

I u kupoprodajnom ugovoru mogu nastati okolnosti, koje, iako ne mijenjaju unutarnju vrijednost stvari, ipak pružaju osloh, da se traži nagrada poviše tržne cijene, ili plati ispod najniže cijene.

598) Koji su to razlozi ili naslovi?

a) Nastala šteta ili izmakla dobit za prodavaoca, na pr. ako ovaj proda robu odmah, da udovolji kupcu, iako je nju namjeravao držati za kasnije, kada bi dobio višu cijenu; b)posebna naklonost prodavaoca prema toj stvari, radi posebne koristi ili užitka u njenom posjedovanju; c)posebna naklonost prema toj stvari sa strane kupca, na pr. jer je to zemljište u blizini kupčeva zemljišta.

Razlozi, da se kupi stvar ispod tržne ili obične cijene su također tri: a) ako kupac kupuje stvar iz milosti prema prodavaocu; b)ako prodavalac, možda radi viška stvari, previše nuđa, jer "res ultro oblatae vilescunt"; c) anticipirana isplata, jer to čini uslugu i korist prodavaocu.

599) Što moramo misliti o ugovorenoj ili konvencionalnoj cijeni?

Za stvari, koje se rijetko prodavaju te za koje nije poznata tržna cijena, može se i ugovorena smatrati pravednom u savjesti, ako se cijena uglavi bez prevare, bez prisile i drugih nepoštenih sredstava.

Ako prodavalac i kupac "bona fide" pogriješe u procjeni stvari obzirom na bitnost stvari, ugovor je nevaljan, na pr. ako bi se ugovor odnosio na dragi kamen, a oni ga smatrali prostim staklom.- Tko kupi stvar po cijeni, koja je u općem shvaćanju, ali zna da će cijena poskočiti radi njemu poznatih razloga, sklapa valjan i dozvoljen ugovor.- Ako obojica sumnjaju o vrijednosti stvari, a ipak pristanu na cijenu, ugovor vrijedi, jer se složno izlažu pogibli.- Ako se kupi dragocjena stvar, svima skrivena ili nepoznata, a nalazi se u staroj robi, koja se kupuje, te se ta dragocjenost otkrije poslije kupnje, mora se vratiti vlasniku, odnosno, ako je ovaj potpuno nepoznat, može se smatrati nađenom stvari.

§ 4. O nekim posebnim kupoprodajama

6oo) Što je prodaja na DRAŽBI ili licitaciji?-(venditio sub _rasta_

Javna prodaja uz natjecanje kupaca ponudom više cijene. Može biti slobodna ili prinuđena.

6o1) Koje su dužnosti prodavaoca?

Dati robu onomu, koji više ponudi. Viša je cijena ona, do koje se došlo poštenim natjecanjem.- Ne smije ubacivati fiktivne kupce, da ovi samo podižu cijenu, a nemaju namjeru kupiti.

Bilješka: Ako je prinudna dražba općenito se drži, da bi vlasnik mogao poslati fiktivne "nabijače", ili ako je prodavalac, odnosno vlasnik, izračunao i odredio cijenu, ispod koje ne bi prodao.

6o2) Koje su dužnosti kupca ili licitanta?

Kupci-natjecatelji ne smiju nepoštenim sredstvima druge spriječavati, da se natječu; niti ih smiju smetati, da ponude višu cijenu. Mogu ipak neke moliti, da se ne natječu.

I sam izvikivač ili "praeco" može nepravedno postupati, na pr. ako bi izvikivao dok se natječu njegovi prijatelji, a kasnije bi šutio.

6o3) Što je MONOPOLSKA prodaja? -(monopolium)

Zakonski ili stvarno zadržati za sebe isključivo pravo prodavati neku robu, ili izvjesne artikle.

Razlikuj j a v n i monopol, kada država sebi pridržaje pravo prodaje, na pr. duhana; p r i v a t n i, kada jedan ili više trgovaca u društvu sebi pridrže pravo prodavanja robe po cijeni, koja im se pokaže shodnom (trustovi). "Trustee" engleski znači pouzdanik ili opunomoćenik, to je vrhovno vijeće, kojemu su povjerene akcije poduzeća, kod kojega su se akcije koncentrirale. Dakle pojedina poduzeća kod trustova gube samostalnost.

6o4) Po kojim načelima prosuđujemo monopolske prodaje?

Javni ili državni je monopol po sebi dozvoljen, jer to je neka vrst poreza, koji državna vlast nameće, da pribavi novac za zajedničke potrebe.

Privatni monopol po svojoj naravi se ne protivi pravednosti, jer ako monopolisti kupuju stvari, služe se svojim pravom. Također se služe svojim pravom, ako robu prodavaju uz najvišu cijenu (ako je ne prelaze), koju bi imala, da nijesu zadržali monopol.

Međutim, monopolisti ne smiju prodavati robu poviše najviše cijene, koju je roba imala prije monopola, jer bi time kupcima nanijeli štetu. Ne opravdava se naime takvo podizanje cijena zato, što se roba nalazi u rukama nekolicine, a ne svih trgovaca.

Privatni monopol može lako povrijediti ljubav, osobito ako se radi o artiklima "prve ruke" ili "prve potrebe", jer siromasima može biti velika smetnja kupovati robu po tako visokim cijenama.- Osim toga često u tim monopolima vlada velika korupcija (OGZ § 385/2; 1o54/56).

6o5) Što je POVJERENIČKA prodaja (per proxenetas)?

Ova nastaje, kada se obavlja preko drugih pojedinaca, bilo da to obavljaju za plaću ili badava, bilo u ime države bilo u ime privatnika. Zove se i komisionalna, agenturna, povjerbena prodaja.

Povjerenik mora voditi posao onom marljivošću, kojom bi vodio za sebe istoimeni posao. Ako vlastitom krivnjom prouzroči štetu dužan je na naknadu.- Svu dobit mora dati vlasniku, jer povjerenik obavlja posao u ime drugoga.

6o6) Koja su načela?

Povjerenik, koji kupuje stvar ispod ili prodaje poviše cijene određene od gospodara ne može za sebe zadržati dobit, osim ako je ta dobit plod osobne radinosti.

Povjerenik ne smije izloženu stvar kupiti za sebe pa je kasnije prodati skuplje te za sebe zadržati višak, jer to štetuje gospodaru.

Povjerenik može zadržati ugovorene postotke od prodane robe, te sve što mu kupci ili trgovci dadu u njegovu osobnu korist. Ima pravo i na naknadu izvanrednih troškova.

Šesti članak: o upotrebnom ugovoru (najam-zakup)

6o7) Što je unajmljivanje ili uporabna pogodba?

Općenito govoreći unajmiti znači ustupiti drugomu uporabu ili plodove stvari ili rada za određenu cijenu (OGZ § 1o9o).

Može se unajmiti materijalna stvar bilo pokretna (konj, ovca), bilo nepokretna (kuća, vinograd); može se također unajmiti radna snaga; može se unajmiti i učinjeno djelo, na pr. sagrađena kuća ili djelomično kuća, koju će graditi (ovo posljednje je "locatio operis").

§ 1. Unajmljivanje stvari (locatio serum)

608) Koje su dužnosti?

Svaki najmodavac mora: a)predati prikladnu stvar te očitovati njene nedostatke; b)snositi nužne troškove za uzdržavanje stvari; c)ne smetati najmoprimca za ugovoreno vrijeme. Prema tome unajmljivanje je neka vrst djelomične prodaje, naime što se tiče korištenja.

Svaki najmoprimalac mora: a)plaćati u određeno vrijeme najamninu, odnosno zakupninu; b)upotrebljavati stvar jedino u svrhu, u koju je ustupljena u najam; c)marljivo stvar čuvati te naknaditi eventualne štete prouzročene vlastitom krivnjom; d)povratiti stvar u prvotno stanje kad svrši najamni ugovor.

Bilješke: 1) OGZ razlikuje najam od zakupa. U najmu se upotrebljava stvar, a da se ne obrađuje; u zakupu se može stvar uživati samo marljivošću i trudom (§ 1091), na pr.polje se daje u zakup, stan u najam.

2) Emfiteuza je ugovor, kojim se zadržava izravno vlasništvo na nepokretnu stvar, ali se daje uporaba uz obavezu godišnje pensije. Prema tome onaj,koji tu obavezu primi može upotrebljavati stvar i njene plodove za određeno, pa i dugo vrijeme. Emfiteut može poboljšati stvar, a da ne pita vlasnika. Emfiteut obično daje neki mali prihod, kao priznanje izravnog vlasništva vlasniku.

3) Što se tiče unajmljivanja crkvenih dobara (can. 1497, § 1 i 2) treba opsluživati propise Kodeksa. Ako se radi o svoti više od 30.000 dinara ili franaka i za preko dvet godina, traži se dozvola sv.Stolice. U nižim svotama dovoljna je dozvola Ordinarija (can. 1541, § 1 i 2; 1531, § 2). Napose o emfiteuzi za crkvena dobra vidi can. 1542, § 1 i 2).

§ 2. O unajmljivanju radne snage(locatio laboris)

609) Što je radni ugovor (contractus societatis)?

Obaveza s jedne strane savjesno raditi određeni posao, s druge pak strane taj rad nagraditi nadnicom. Doista čovječji rad, kao plod razuma i slobodne volje, izdiže se iznad ekonomskih vrednota, ali u sadašnjim društvenim prilikama rad proizvodi ekonomsku korist, zato se može i ekonomski procijeniti. Čovjek pak može raspolagati sa svojom radnom snagom. Vidi gore br. 366.- Osim toga taj je kontrakt barem koji put po naravnom zakonu nuždan, kao sredstvo za uzdržavanje.

610) O pravednoj nadnici

Ova se mora odmjeriti uzimajući u obzir uzdržavanje radnika i njegove obitelji; stanje posla ili poduzeća; zajedničko dobro.

611) Koja se nadnica mora dati?

Najmanja barem individualna nadnica mora se radniku dati s naslova stroge pravednosti.- Marljivom radniku treba dati i

obiteljsku nadnicu, ali ne relativnu već barem apsolutnu. To barem u ime zakonske pravednosti i ljubavi. O svemu ovome u "Kat.dr.nauci".

612) Kakvu plaću zaslužuju ženske?

Osnovno je načelo pravednosti: kakav rad-takva plata, neovisno o osobi, koja radi. Ako dakle ženska radi isti posao, zaslužuje i istu nadnicu ili platu. Isporedi govor Pija XII. dne 15.VIII.1945.

§ 3. Ugovor o izvršenju posla (locatio operae)

613) Što je pogodba o izvedbi rada ili posla?

Pogodba između gospodara i poduzetnika posla, da će mu ovaj izvesti određeni posao, u.određenom roku, za određenu cijenu, na pr. sagraditi kuću i sl.

Razlikuje se od ugovora rada, jer u radnom ugovoru objekt je ugovora osobni rad, djelatna snaga, dok u ovoj pogodbi izvršenje posla ili radova objekt je upravo to izvršenje posla, na pr. podignuti most, sagraditi kuću i sl.

Ova se vrst ugovora svodi na kupoprodajni ugovor s tom razlikom, što je u kupoprodajnom ugovoru predmet ugovora stvar što opstoji, ovdje pak objekt je stvar, koju treba učiniti i predati naručitelju.

Vlasnik ili naručitelj mora ispravno izvedeno djelo primiti te isplatiti ugovorenu cijenu u određeno vrijeme.- Poduzetnik ili primalac posla mora djelo savjesno izvršiti prema ugovoru.

Sedmi članak: o ugovoru o zajednici(društveni ugovor)

614) Što je ugovor o zajednici?

Kada dvojica ili više njih udruže trud, novac ili stvari u svrhu zajedničke koristi. Zove se i ortačka pogodba, ortakluk, stecivno društvo, o kojemu OGZ § 1175-1216.- Ta društva mogu biti u svrhu trgovanja ili u svrhu samih prihoda.

615) Po kojim načelima prosuđujemo tu pogodbu?

Zajednica može nastati ulaganjem svih ili samo nekih dobara, da se po društvenoj pogodbi ili u jednakoj proporciji razdijeli dobit između ortaka ili zajedničara.- Mogu se stvarati u industrijske svrhe, na pr. za izgradnju zemljoradničkih mašina, ili u civilne svrhe, na pr. da se kupuju i preprodavaju zemljišta.- Mogu nastupati pod jednim zajedničkim imenom; mogu biti i anonimne, kada naime ortaci nastupaju pod društvenim imenom.

a) Ovakva je vrst udruženja po sebi dozvoljena po naravnom zakonu, po civilnim zakonima i po praksi kod svih kulturnih naroda.

b) Traže se ipak uvjeti, koji se traže za svaki ugovor, o kojima smo govorili pod br. 525.

c) Dužnosti članova prema zajednici: uložiti sve što je obećano; ne smije nitko u ime društva nastupati, osim u granicama primljena naloga; ako je upravitelj, mora postupati s interesima društva kao sa svojim.

d) Dužnosti članova između sebe: razdijeliti dobit po strogoj pravednosti; ne prisvajati sebi ništa proti zajednice dobara, prije diobe, jer bi to bila krađa.

e) Upravitelji društva mogu lako griješiti proti vanjskih osoba, koje nijesu članovi, na pr. zvati ih na prevaru da se učlane; da kupe akcije, kad je možda poznato, da društvo srlja u propast; manevrirati s akcijama u svoju korist, a na štetu kupaca i zajednice i t.d.

Bilješka: Pripomoćne su pogodbe: jamčevina, na pr. mjenična, kada netko potpiše, da će isplatiti, ako dužnik ne izvrši; založna, kada dužnik preda vjerovniku koju stvar kao zalog; hipotekarna, kada vjerovnik opteretí dužnikovo imanje kao osiguranje za tražbine.

Osmi članak: o izmjenu novca (carubium)

616) Što je takva pogodba?

Dati novac za novac uz primjerenu naplatu, na pr. dinare za dolare. Može to biti iz ruke u ruku ili prenosno (preko čeka, doznačnice i sl.).

617) Koja načela vrijede za te ugovore?

Izmjena novca bilo iz ruke u ruku ili prenosno po naravi je dozvoljeno, ako dobit ne prelazi zakonsku ili uobičajenu dobit. Odmjerenje dobiti mora računati na uzdržavanje ureda, porez, osiguranje, rizik vrijednosti valute i t.d.

ČETVRTO PITANJE: O POGODBAMA NA SREĆU (contractus aleatorii)

618) Što su ti ugovori?

Njihov ishod ovisi o sreći, kako je rečeno pod br.524. Zovu se "aleatorii", ovise o "bacanju kocke" ili o nesigurnom ishodu. Ovaj ugovor samo daje temelj nade, da će ili da bi mogli imati dobit.

Prvi članak: o okladi (sponsio)

619) Što je oklada?

Ugovor, kojim dvojica ili više njih stavljaju polog, da dopadne onomu, koji pogodi ishod, na pr. neke utakmice.

620) Je li takva pogodba u granicama pravednosti?

Po svojoj naravi jest, kao i igra, ali ako je sam ugovor pravedno sklopljen; ako je jednaki polog; ako ishod nije poznat s druge strane.

621) Je li oklada dozvoljena?

Iako se s moralnog stanovišta ocjenjuje kao neka isprazност, ipak je dozvoljena: a)ako je namjera poštena; b)ako je nesigurnost s obe strane jednaka; c)ako se radi o primjerenoj okladnoj svoti, jer u pretjeranom pologu ulazi rasipnost i slične mane.

Drugi članak: o igri

622) Što je igra?

Općenito govoreći igra je riječ ili djelo u svrhu zabave, ali ovdje govorimo o igri kao ugovoru, prema tome igra je: pogodba ili ugovor u kojemu se dvojica ili više njih složi, da će pobjedniku dati nagradu. Ishod ili uspjeh može ovisiti samo o sreći (bacanje kocke); može ovisiti i o vještini (tenis); može pak dijelom ovisiti o vještini, dijelom o sreći, na pr. u igri karata.

623) Što se zahtijeva da igra bude pravedna?

a) Da igrači uloženi iznos posjeduju kao svoj i s njime slobodno raspolažu; b)da svijesno i voljno stupe uoigru; c)da se opslužuju zakoni igre bilo po ugovoru ili po zakonitim običajima; d)da između stranaka bude neka jednakost ili proporcija.

624) Što se zahtijeva, da igra bude dozvoljena?

Igra, kao odmor duše i tijela dozvoljena je, dapače koji put je potrebna te može biti naređena. Vrlo psihološki o tome sv. Toma II-II.168.2. Potrebno je naime tetive duše i tijela malo pustiti, da ne puknu. Zabave su također kao neki lijek (I-II.25.2). Potrebno je imati posebnu krepost, o kojoj sv.Toma na navedenom mjestu. Svakako ta krepost spada pod čednost, u daljnoj liniji na umjerenost.

Da bude dozvoljena traži se: a)da predmet, način i ostale okolnosti budu u granicama morala; b)da se ne postavlja u igru svrha već da se smatra samo kao sredstvo, na što sportomanija zaboravlja; c)da igra odgovara vremenu, mjestu, osobi i t.d.

Treći članak: o lutriji

625) Što je lutrija?

Pogodba, u kojoj se, za izvjesnu svotu uloženog novca stiče pravo dobiti, ako sreća posluži.

626) Je_li dozvoljena_i_pravedna?_

Po svojoj naravi jest, ali iz okolnosti može biti nepravedna i nedozvoljena. Osim nabrojenih uvjeta za igru i okladu, treba: a)da ne bude prevare u vučenju ili u razdiobi dobiti; b)da bude razmjera između primljene svote od igrača i razdijeljenih premija, jer drukčije se radi o lihvi, osim ako se radi o zajedničkim ili općim svrhama, jer u svrhu pomoći može biti veći nerazmjer, budući da se radi o pripomoći; c)da se prije vučenja objave zakoni i tereti igre.

Četvrti članak: o osiguranju

627) Što je_osiguranje?_

Pogodba da će netko (osoba, društvo, zavod) slučajnu nezgodu nadoknaditi, ako se položi određena svota, na pr. iz predviđanja ili mogućnosti brodoloma, tuče, požara.

Dne 6.X.1956. objelodanio je "L Osservatore romano" govor sv.Oca o osiguranju. Osiguranja su započela u doba plovidbe na vesla. U 18. vijeku ta se vrst kontrakta stavila na solidnu bazu, iako je već u 14.vijeku opstojala neka vrst osiguranja robe pri plovidbi, u 17.vijeku prvo osiguravajuće društvo proti požara. Država ima pravo kontrolirati privatna i državna osiguravajuća društva, da li na pr. nepravedno iskorišćuju nastojanja pojedinaca, da svoj kapital ulože u korisne svrhe.

628) Da_li je_pogodba_pravedna? _

Dozvoljena i za opće i za dobro pojedinaca, ali može biti nedozvoljena i nepravedna: a)ako nema razmjera između godišnje uplate i pogibli, u kojoj se nalazi osigurana stvar; b)ako pravo stanje stvari nije izloženo pošteno već se prešutjelo, što se moralo reći; c)ako se strane ne drže ugovorenih klauzula. OGZ § 1288-1293.

629) Koje_su obaveze osiguranika?_

Ne smije osiguravati, što zna, da je propalo ili da se ne može osigurati.- Mora iskreno označiti pogibli, kojima se izlaže; zato bi ugovor osiguranja života bio nevaljan, ako bi osiguranik prešutio bolest ili je beztemeljno uvećao.- Osiguranik ne smije ništa činiti, da padne u pogibelj; u slučaju pak nesreće mora činiti, što može, da pogibelj mine, prema tome nepravedno postupa tko podmetne požar, da izgori kuća, da primi naknadu štete.

630)_Što_je OSIGURANJE_ŽIVOTA?_

Ugovor, kojim osiguravajuće društvo ili osoba prima na sebe dužnost naknaditi određenu svotu za slučaj smrti pokojnikovim nasljednicima. Može se osigurati život za vrijeme putovanja, na pr. letenja avionom i sl. Isp. OGZ § 731 br. 7;1291 br. 3,4,5,6,7,9,11,12-15.

631) Kojih se načela treba držati?

a) Nevaljana bi bila pogodba, ako bi osiguranik u osiguranju života prešutio presudnu okolnost, na pr. bolest anginae pectoris. Doista uvijek se liječnički pregleda, ali pravednost traži sa strane osiguranika, da pošteno postupa.- Ako je spo-redna zabluda ugovor vrijedi.- Tko prešuti pravi broj godina po sebi ne vara bitno, jer pogibelj je smrti uvijek, ali može biti prevara društva, koje za manji broj godina traži veću uplatnu stopu, veću kauciju. U tom slučaju bi osiguranik bio dužan nadoknaditi.

b) U spomenutom govoru rekao je sv.Otac, da neki osiguravaju život uz niske cijene; neka društva osiguravaju na temelju lutrije, ali, pita Papa, zar nije lako da na taj način osiguravaoci dođu do velikih dobiti na štetu dobronamjernih?

c) Osobito je potrebno da radnici budu osigurani. Dobro društva, napredak i razvitak traže zakone o osiguranju, čime ta vrst ugovora postaje kao sredstvo kompensacije. Religija je ona, koja ima sredstvo osiguranja i proti stračke smrti, naime: milost. Mora se priznati, da treba svijesti i kod državnih upravljača i kod radnika, da zavod za osiguranje bude u granicama i pravednosti i dozvoljenosti.

Peti članak: o burzovnim spekulacijama

632) Što je burza?

Dolazi od grčke riječi "byrsa"-koža, novčarka, kasnije blagajna za stipendije na školama. U 15.vijeku studentska zajednica. U Nizozemskoj se zvala zgrada, u kojoj su se sastajali trgovci u Brugge-u. Danas je to sastanak trgovaca i ostalih privrednih krugova te mešetara u neko stalno vrijeme redovno u burzovnoj zgradi, u svrhu sklapanja trgovačkih poslova.

Novčana je burza, gdje se kupuju novčane vrijednosti kao novac, obveznice, dionice i sl. Trgovačka je burza, gdje se trži s robom, na pr. sa žitom, kafom i t.d.

Burzovni se poslovi dijele na: a)dnevne ili za gotovo, "loco" poslovi, koji se imaju odmah riješiti; b)terminske ili ročne, koji se imaju riješiti u određeno vrijeme. Na pr. Ticij je kupio na burzi određenu količinu kafe uz cijenu, koja će se odrediti koncem mjeseca, ako cijene budu veće, koristi prodavalac, ako manje koristi kupac. Kafa se, recimo ne preda. Uračunava se dakle razlika u cijeni između dana kupnje i predaje, te se ta vrst ugovaranja zove diferencijalni ugovor. Tu se više radi o igri nego o kupnji, te se zato govori o spekulacijama burze.- Dnevne pak poslove burze svodimo na kupoprodajne ugovore.

633) Jesu li burzovni poslovi dozvoljeni?

a) Po naravi nijesu niti nepravedni niti nedozvoljeni, jer se svode, kako je sada rečeno, na već navedene ugovore kupnje-prodaje ili igre.

b) Traže se uvjeti: da ne budu pretjerane cijene; da ne bude prevare ili prisile. Tako griješe oni koji šire alarmantne vijesti o katastrofi države ili društva, da prevare druge, kako bi ovi prodali vrijednosti jeftinije ili u slučaju prosperiteta kupili skuplje.

c) Nepravedno je i nedozvoljeno: izlagati sebe velikim i pogibeljnim poslovima, za koje se nema sposobnosti; izlagati svoj i tuđi novac pogibli; radi spekulacija na burzi učiniti sebe nesposobnim plaćati dugove; također, radi istih poslova zanemariti svoje staleške dužnosti i sl.

d) Osobama kleričkog staleža su spekulacije burze zabranjene prema can.142. Razumije se, da administracija vrijednosnih papira, obveznica i t.d. ne ulazi pod udar ove zabrane. Ipak je bolje da ove poslove obavljaju svjetovnjaci.

e) Ako se prolista sadržaj OGZ. vidi se najbolje, da opstoje još mnoge druge vrste ugovora, o kojima nijesmo govorili. Može se reći, da pitanje ugovora predstavlja os prava. Što se tiče ispovjednika ili moraliste stvar je uvijek savjesti, znanja, htijenja, odgovornosti, krađe, prevare i sl. Već smo rekli pod br. 523. kako mora postupati ispovjednik. Na području savjesti mora gledati naravni i Božji zakon, u civilnim pak odnosima mora računati i na civilne zakone, jer ovi obvezuju u savjesti barem poslije sudskog pravorijeka.

S E D M A K N J I G A: O OSMOJ ZAPOVIJEDI DEKALOGA

"Ne reci kriva svjedočanstva proti bližnjega svoga" Exod.2o.16

I ova je zapovijed izravno zabrana, dakle zapovijed u niječnom obliku. Zabranjuje krivo svjedočanstvo proti bližnjega. Zabranjuje dakle osobito krivo svjedočiti na sudu, kao svjedok, još više, ako se to krivo svjedočanstvo potvrdi krivokletstvom.

U St.Zavjetu na ovu su zabranu svedene zabrane krivog suđenja, laži, ogovaranja, klevetanja, udvaranja i t.d. (I-II. loo.11; opusc."De duobus praeceptis").

U N.Zavjetu nije dovoljna zabrana, određuje se krepost istinoljublja. Zabranjuje se zakletva. Osuđuju se nekorisne riječi. Naređuje se kratkoća govora (Mat. 5.33-38; također 12.36). Uska je veza istine i života (Iv. 3.21; 8.32). Svatko treba da govori istinu (Efež. 4.25).

Prema tome nategnuto je za N.Zavjet svođenje svih uvreda ili nepravda prema dobrima duha na ovu zapovijed (krivi sud, ozloglašenje, uvreda časti, kleveta, laž, povreda tajne i t.d.), a preveć je malo ne isticati pozitivnost zapovijesti istinoljublja, vjernosti i t.d.

PRVO PITANJE: O ISTINORIJEKU I VJERNOSTI

634) Što je krepost istinorijeka?

Rekli smo u sv.II.br.276., da istinorijek spada u potencijalne dijelove, u nadodane kreposti pravednosti, te da ne dostiže potpunu snagu i opseg pravednosti, jer dužnost, koju nameće istinorijek, dolazi od časnosti, a ne od stroge pravednosti.

Istinorijek je krepost, koja čovjeka sklanja, da uvijek govori istinu. Na nju se svodi i vjernost u obećanjima, te jednostavnost (da se naime netko na riječima i u djelima pokaže, kakav doista jest).

Istinorijeku se protivi kao manjak laž, kao pretjeranost pak očitovanje tajne i tajnih mana. Vjernosti se protive kao manjak ili minus nevjernost, jednostavnosti pak hinjenje i licumjerstvo.

U istinorijeku dakle nema "debitum strictum" kao na pr. kod kupoprodaje, već "debitum morale", dužnost moralnoga reda s naslova "honestatis". Povreda istinoljublja ili istinorijeka po sebi ne uključuje obavezu povrate. Ne vrijeđa bližnjevo "debitum stricte dictum".

Bilješka: Strogo govoreći pitanje istinorijeka spada i na drugo mjesto, naime: dijelom na traktat o dužnostima na sudu, gdje i sucf i svjedoci i ostali moraju govoriti istinu; dijelom na krepost istinorijeka, koja se nalazi u traktatu o pravednosti kao njezin potencijalni dio.

635) Što o vjernosti?

To je krepost, koja čovjeka sklanja, da izvrši, što je obećao, te da djela budu potvrda istinitih misli. Ne držati, što se svojevoljno obećalo i prihvatilo znači griješiti proti istine i vjernosti. Po svojoj naravi ova krepost obvezuje pod laki grijeh, osim ako je nanesena kakva velika šteta. ("Veracitatis natura et ius ad illam" u "Angelicum" vol. 26. iul - sept. god. 1949).

DRUGO PITANJE : O POVREDI ISTINE (O LAŽI)

Prvi članak: o laži

636) Što je laž? (II-II. 11o)

Izražaj misli proti onoga, što se doista misli, s nakanom da se bližnji prevari (II-II.11o). Ova nakana je vlastitost, koja daje laži osobitu zloću, iako nije u tome bitnost laži.

637) Kako razlikujemo laž?

Razlikuj laž iz š a l e ili u svrhu zabave, po uzoru don Quichote-a; u s l u ž n u laž, koja služi svojoj ili tuđoj usluzi ili koristi, na pr. djeca lažu, da ne budu kažnjena, kolega da spasi kolegu i sl.; š t e t o n o s n u ili pogibeljnu laž, kad netko laže, da naškodi, na pr. savjetovati zlo kao dobro i obratno, krivo svjedočiti, da nevina osoba bude osuđena (II-II.11o.2).

Bilješka: Osma zapovijed, odnosno zabrana, osobito zabranjuje krivo svjedočanstvo. Krivo je svjedočanstvo u stvari laž, ali zaodjenuta mnogostrukom zloćom: a)jer redovito su svjedoci prisiljeni priložiti krivu zakletvu; b)jer vrijeđa pravednost, budući civilnoj vlasti na sudu treba odgovarati uime posluha, a morao bi reći istinu i uime zamjenične pravednosti, da se nevin ne osudi; c)jer krivi svjedok laže (II-II. 7o.4).

Dvojba: U čemu je dakle bitnost laži? U izricaju misli, proti cnoga, što se doista misli. Bitnost je u tome, da se riječi ili izražajna sredstva upotrebljavaju proti njihova naravnog cilja, naime da izriču, što se ne misli.Pretpostavivši ovu zlcupotrebu moguće je bližnjega prevariti, prema tome prevara je kao upopunjenje, usavršenje laži (II-II.11o.1).

Laže dakle: tko tvrdi da jest, što zna, da nije; tko niječe da je, što zna, da jest; tko tvrdi kao izvjesno, u što sumnja; tko tvrdi da je sumnjivo, što zna da je izvjesno. Ekvivokacija ili amfibologija, hiperbola, ironija, priča i sl. sadrže uvijek element radi kojega se po naravi ne mogu proglasiti lažima, jer uvijek se jednim dijelom pokrivaju s pravom misli onoga, koji ih izriče.

638) Da li je laž po sebi nešto zlo?

Svaka je laž po svojoj naravi nešto zlo, zato zabranjeno, jer: a)laž je zloupotreba riječi i drugih izražajnih sredstava, koje je narav dala, da izriču unutarnje misli; b)laž se protivi Bogu-istini; c)Sv.Pismo osuđuje laž bez iznimke, na pr. Exod. 23.7; Eccl. 7.14; Efež. 4.25; I Iv. 2.21 i t.d.; d)kada bi se dozvolila laž, ljudsko društvo bi sistematski nosilo u sebi otrov zajedničkog života; e)istinoljublje je krepost, koja obvezuje po sebi, neovisno od pozitivnog prava.

Unutarnja ili bitna zloća laži ne prelazi po svojoj naravi laki grijeh, jer je zloupotreba dozvoljene stvari. Osim toga, svaka laž ne unosi veliki nered, niti svaka laž ruši temelje specifične ljudske naravi. Prema tome laž kao takva, po svojoj naravi, ne prelazi laki grijeh. Može postati težak grijeh, ako se protivi ljubavi, pravednosti i sl.- Možemo također reći, da navika laganja disponira na teške grijehe. Laž dispozitivno ubija dušu (Sap. 1.11). I laki je grijeh ipak neka uvreda Boga, zato "non est licitum mendacium dicere ad hoc quod aliquis alium a quocumque periculo liberet" (II-II.110.3).

Bilješke: 1)Strogo uzeta laž se počinja riječima (mendacium verbale), ali u širem smislu laž se počinja i djelom (reale), što zovemo hinjenje, himba (simulatio: II-II.111).

2) Istini se također protivi hvalisanje ili razmetanje (iactantia) t.j. pokazivanje višim nego li je.- Protivi se također i oprečna mana potcjenjivanja, kada se o sebi tvrdi nešto niska ili slaba, što nije, na pr. prikazivati se većim bolesnikom nego je, što bi stari nazvali "eironia"-potcjenjivanje, obescjenjivanje (II-II.113).

3) Tko se pretvara tako da zavara, da iskaže krivo stanje, počinja pravu laž, to je formalno pretvaranje; ako ne ide za prevarom, a ima razloga za takav nastup, onda je materijalno pretvaranje, na pr. kad svećenik nosi drugo odijelo, ne svećeničko, radi pogibli smrti.

4) Hipokrizja je vrst pretvaranja osobito u stvarima religioznosti ili svetosti.

Drugi članak: o skrivanju istine

639) Ne smijemo uvijek reći istinu - ne smijemo lagati, kako se to spaja?

Ne smijemo uvijek očitovati istinu, na pr. jer smo dužni na tajnu, jer bi smo ogovarali, jer moramo spriječiti zle posljedice za zajednicu. Ima slučajeva da bi smo smjeli reći istinu, ali nije nam naređeno.

a) Neki predlažu šutnju. Bez sumnje to je izvrsno, ali ne uvijek efikasno sredstvo, na pr. ako kurir nosi tajne te je od nekoga zapitan, da li nosi važne stvari, ne može šutjeti, jer bi to izgledalo kao potvrda. On dakle mora pozitivnim nastupom sakriti istinu, a ne zalagati.

b) Neki odgovaraju, da je dozvoljeno lagati. Tako Plato i Stoici tvrde, da je dozvoljeno lagati ako se radi o postiza-

vanju velikog dobra ili o izbjegavanju velikoga zla.- Mi na to odgovaramo, da nije nikada dozvoljeno činiti zlo, da se postigne dobro.

c) Neki predlažu strogo i potpuno ograničenje u pameti tako, da se misao onoga koji govori ne može iz okolnosti shvatiti, na pr. ako te netko pita jesi li vidio Rim, a ti odgovoriš:da, razumijevajući: u slici; ili: gospodar pita slugu da li je razbio vazu, sluga odgovori:ne, razumijevajući: prošli mjesec.- Ovo ocjenjujemo kao laž, jer govor ne odgovara stvarnosti, ne slaže se s namjerom pitatelja, a smisao se ne može shvatiti ni iz riječi ni iz običaja ni iz drugih okolnosti.

d) Drugi opet predlažu djelomičnu ili širu restrikciju, t.j. takvu, da se ipak misao onoga koji je izriče može shvatiti bilo iz riječi bilo iz načina izgovaranja bilo iz običaja ili iz drugih okolnosti, na pr. muž pita ženu, da li je zbilja počinila preljub, a ova odgovori: nemam na sebi grijeha, znajući, da se ispovjedila; ili zapitan službenik od nekompetentne osobe o svom službenom poslu odgovori: ne znam, mora se zaključiti, da ne može odgovoriti; ili: zapitan seljak, da li ima purana, on ih doista nosi, ali odgovori: ne, jer se razumijeva, da ih nema za prodaju i t.d.

64o) Po kojim dakle načelima prosuđujemo pitanje?

a) Potpuna je restrikcija ili ograničavanje misli uvijek nedozvoljena, jer se ne izriče misao ni sud, već nešto sasvim drugo. To je dakle u pravom smislu "locutio contra mentem". Iako u slučaju možda opstoji neka "velleitas" ne reći laž, ipak de facto svijesno i voljno govori se proti onoga, što se misli. Zato je osuđena rečenica, koja bi branila taj način postupanja (Denz. 1176).- Prema tome ne usvajamo razliku između laži i krivorijeka, koju su neki protestanti uveli, osobito Grocij i Pufendorf, osuđujući laž a dozvoljavajući krivorijek, ako je potreba, jer i krivorijek se odnosi na stvar proti razuma, ruši krepost istinorijeka.

b) Šira restrikcija može biti koji put dozvoljena s valjana razloga. Razlog je, jer se misao može shvatiti na temelju obične pažnje, običaja, zakona, dužnog znanja i sl.- Osim toga se moraju čuvati tajne, a, kad ne bi ova restrikcija bila dozvoljena, ne bi bilo moguće odoljeti neumjesnim zapitkivačima. Dakle: "Non est licitum mendacium dicere.... licet tamen veritatem occultare prudenter, sub aliqua dissimulatione" (II-II.11o.3 ad 4).- Takav, koji se služi širom restrikcijom ne namjerava varati.- Potvrdu o dozvoljenosti nalazimo u činjenici, da su se sveti ljudi služili tim sredstvima. Tako se može služiti amfibologijom, na pr. "Petrus est domi" može značiti i "jest" i "jede"; ekvivokacijom, na pr. Lazar, naš prijatelj, spava, ali to može biti snom smrti i prostim spavanjem.

c) Da bude dozvoljena ova šira restrikcija traži se ipak prav i srazmjeran uzrok, jer iako se prevara ne namjerava ipak se pripušta neko zlo, a zato mora opstojati razlog.- Osim toga svaki naš bližnji ima po naravi pravo, da mu govorimo istinu, stoga ga ne smijemo lišiti toga prava, osim u sukobu s

višim pravom. Dovoljan je opravdani razlog, koji će se mjeriti prema okolnostima, na pr. ako ne prijeti nikakva pogibelj prevare, dovoljan je i manji razlog, da se poslužimo širom restrikcijom.

d) Ni šira restrikcija nije dozvoljena, ako pitalac ima pravo doznati, dosljedno ti moraš reći. Ako pitalac ima strogo pravo doznati, ti imaš dužnost odgovoriti, na pr. moraš odgovoriti bez restrikcije, kad sudac pita s područja njegove kompetencije; kad ispovjednik pita, što mora znati; kad sklapaš ugovore s teretom; ako moraš na vanjski način ispovjediti vjeru; ako pita starješina s područja uprave i t.d.

e) Naređena je restrikcija t.j. moramo je upotrebiti ako se istina ne može reći, a da se ne sagriješi; ili: ako se onaj koji pita ne smije otpustiti bez odgovora. Ima slučajeva, ali su rijetki, kada se moramo i zakleti.

641) Neke aplikacije u dnevnom životu

Kao pravilo neka posluži ovo: smisao se mnogih riječi, izraza i rečenica razabire iz općeg shvaćanja, iz okolnosti te i najkreposniji ne shvaćaju kao laž, što izgleda kao da je laž.

Vratar može reći da gospodara nema kući, jer je ovaj možda izdao naređenje, da ne prima posjete.- Ispovjednika netko pita, da li se je Ticij ispovjedio, ispovjednik može reći: ne znam, iako ga je on osobno ispovjedio, ili diplomatski može reći: mnogo se svijeta ispovjeda.- Netko te pita, da mu pozajmiš novaca, možeš odgovoriti, da nemaš, iako imaš, jer nemaš, da posudiš, ili se taj pokazao sporim u vraćanju. Općenito: svakomu, tko nezgodno ili neopravdano pita možeš odgovoriti s restrikcijom šireg značenja. Kada se ne može šutjeti, da se pitalac ne uvrijedi, ili da se ne izda tajna, slobodno je upotrebljavati širu restrikciju.

TREĆE PITANJE: O POVREDI DOBRA GLASA

Prvi članak: o pravu na čast i dobar glas

642) Što je čast, što dobar glas?

Dobar glas je javno dobro mišljenje o nekomu kod ljudi. Čast je pak izvanjsko priznanje vrijednosti ili odličnosti neke osobe, bilo riječima, bilo djelima, bilo znakovima. Časti se prisutan, a glas se prenosi i o odsutnomu. Čast se vrijeđa uvredom časti, dobar glas se vrijeđa klevetom, ozloglašivanjem i sl.

643) Opstoji li pravo na čast i dobar glas?

Pojedinci i skupine imaju pravo na dobar glas i na postupak koji tome odgovara, jer: a) jer svaki čovjek ima pravo na ono, što je stekao svojim trudom, zalaganjem, radom; b) svaki pojedinac i zajednica, na pr. obitelj ima pravo na stečena dobra, koja su primili od svojih predaka; c) često je dobar glas

u stanju da bude procijenjen za novac, na pr. uništiti dobar glas trgovcu znači onemogućivati mu zaradu (II-II.73,2); d)svaka osoba i zajednica imaju pravo, da se slobodno razvijaju, da im nitko ne smeta na putu k sreći.

Ako je pak taj dobar glas objektivno neispravan? Isto opstoji to pravo, jer drukčije bi zajednički život bio nemoguć. Bilo bi ljudi, koji ne bi mogli nikomu pristupiti. Ipak opstoji razlika, naime: pravo na istinit dobar glas je apsolutno i općenito, a na neistinit dobar glas je relativno i ograničeno, zato ima slučajeva, kada se, radi viših razloga pravo stanje može očitovati.

Na što se odnosi to pravo dobra glasa i časti? Na redovite pojave i na redovita iskazivanja časti, ali se ne odnosi na izvanredne postupke. Svatko ima pravo da ga se ne zove lupežom, preljubnikom, ali nitko nema pravo da ga drugi smatra svecem, najboljim govornikom i sl.

I mrtvi imaju pravo na dobar glas, jer duša još živi, te žele ostati u dobroj uspomeni.- Osim toga zlo govoriti o mrtvima škodi društvu radi zla primjera, koji uvijek privlači. Općenito veli sv.Toma: "Licet per mortem vita hominis temporalis terminetur secundum se, remanet tamen ex futuris secundum quid dependens" (III.59.5).- Bez sumnje manje je zlo povrijediti dobar glas mrtvih nego živih, ali i prema mrtvima se može smrtno sagriješiti.

Drugi članak: ocrnjivanje i kleveta

644) Što su ti grijesi?

Ozloglašivanje (diffamatio, detractio-ogovaranje, denigratio-ocrnjivanje) je "iniusta denigratio famae alienae, verum sed occultum vitium sine causa manifestando" (II-II.73.1).

Kleveta (calumnia) je "iniusta alienae famae denigratio, falsum crimen vel defectum alicui imputando".

Došaptavanje je neopravdano iznošenje tuđih riječi i djela, da se mir i prijateljstvo između obitelji prijatelja poremeti (sussurratio).

Ozloglašivanje dakle uključuje uvijek nastup proti drugoga, proti njegova dobra glasa, proti pravednosti.- Kleveta nadodaje štetnu laž.- Ogovaranje se može odnositi i na predmet, koji ne ozloglasuje. Njegova svrha izravno više zahvaća neslogu, prema tome se protivi ljubavi. Zato o ogovaranju vrijedi sve što je rečeno o prekršaju ljubavi te, što se ovdje iznosi o ozloglašivanju i kleveti.

Na koliko se načina može ozloglasiti i oklevetati? Direktno i indirektno. Stari su govorili: imponens (falsum), augens (crimen), manifestans (revelans), in mala vertens (sinistre interpretans), time su označivali izravno ozloglašivanje ili klevetanje. Ono dakle nastaje ako se upisuje, uvećaje, očituje zločin ili se dobro djelo zlo tumači. Indirektno pak nastaje:

qui negat (niječe) minuit (umanjuje), reticet (prešućuje) laudatve remisse (oskudno hvali). Isp. Fanfani II.str.382.

645) Kako ocjenjujemo ozloglašivanje i klevetu?

To su po naravi smrtni grijesi: a)jer čovjeka lišavaju prava na dobar glas; b)otimaju Božja prava, koji je sebi rezervirao suditi tajne; c)škode zajednici, miru i slozi; d)protive se ljubavi, koja skriva, kad se može, sve grijehe, kako piše sv.Petar (I.4.8); e) ne obuzdava jezik, o kojemu sv.Jakov piše, da je "universitas iniquitatis" (3.6); f)Sv.Pismo osuđuje i ogovaranje ili došaptavanje, što zove "os bilingue" (Prov. 6.13).

Da su smrtni grijesi dokazuje se: a)jer ih strogo osuđuje Sv.Pismo na pr. Rimlj. 1.3o; Prov.14.9; b)jer se protive ljubavi i pravednosti, a te kreposti po naravi obvezuju pod težak grijeh.- Mogu biti i laki grijesi, t.j. može se naći "parvitas materiae", zato nijesu "ex toto genere" smrtni grijesi.

646) Kako ćemo odmjeriti težinu?

Laki ili teški predmet se ne mjeri ovdje prema lakom ili teškom zlodjelu, što se očituje, već prema povredi dobra glasa ili šteti u materijalnim dobrima. Drugim riječima gleda se na štetu (II-II.73.3). Koliko većeg dobra lišimo bližnjega, toliko je veća šteta, veći grijeh. Zato i OGZ apelira na isti motiv, da se može tražiti naknada (§ 133o).

Treba dakle gledati što se iznosi, tko iznosi, o komu se iznosi, da se uzmogne procijeniti šteta, koja se nanosi.

647) Kako se spomenuto načelo primjenjuje?

Teže je iznositi zlo pred mnogima, nego pred jednim. Teže pred brbljavcima, nego pred onima, koji znaju čuvati tajnu.- Teže o živima, nego o mrtvima.- Teže je ozloglasiti ili oklevetati zajednicu, nego pojedinca.- Iznositi o nekome da je konkubinarac, pronevjeritelj i sl. redovito je težak grijeh.

Lakše je, dapače nije grijeh, iznositi zlo o nepoznatom. Također ne bi bio grijeh iznositi zlo o neodređenim ili nespomenutim u nekom mjestu, osim ako bi to značilo ozloglasiti zajednicu.- Nije grijeh o notornom pijanici reći, da je bio i jučer pijan, ali bi bilo ozloglašivanje, ako bi mu se iznosio zločin druge vrsti.- Po naravi nije barem težak grijeh iznositi tuđe fizičke ili psihičke mane, na pr. da je netko gluh, glup i sl. Bio bi grijeh, ako bi se time teško povrijedila ljubav ili nanijela šteta.

648) Kako ove grijehe brojimo po vrsti i broju?

Ozloglašivanje i kleveta su specifično različiti grijesi, jer kleveta dodaje zloću laži. Zloća pak laži, koliko je samo proti istinoljublja, ne predstavlja smrtni grijeh. S tog stanovišta ne bi bilo potrebito u ispovijedi reći, da li dobar glas povrijeđen ozloglašivanjem ili klevetom.

Sve su povrede dobra glasa iste vrsti, na pr. nekoga oglasiti lupežom i preljubnikom, kao što su povrede u materijalnim dobrima iste vrsti, koliko materijalno oštećuju. Dovoljno je dakle reći: teško sam povrijedio dobar glas bližnjega.

Tko ozloglasuje ili kleveće pred mnogima počinja jedan grijeh, jer je vrijeđao jedno pravo na dobar glas, budući dobar glas upravo stoji u dobrom mišljenju mnogih. Grijeh je pak ekstensivno veći, što ih ima više, koji slučaju ozloglasivanje ili klevetanje.

Treći članak: kada je dozvoljeno otkriti tuđi zločin

649) Kako razlikujemo tuđi grijeh ili zločin?

Skrovit je ili javan zločin prema tome, da li je ili nije mnogima poznat.

Javan pak može postati sudski (poslije sudskog pravorijeka), činjenično (jer je pred mnogima učinjen)- ili ga mnogi znaju.- Zločin u javnosti mjesta ili grada je apsolutno javan, u nekoj zajednici pak je samo relativno javan.

650) Može li se očitovati skrovit grijeh ili zločin?

Može biti dozvoljeno očitovati skroviti grijeh ili zločin, jer takvo očitovanje po naravi ne predstavlja nešto zlo u sebi. Takvo očitovanje ne vrijeđa pravednost, jer zločinac nema tako strogo pravo na dobar glas. Ne vrijeđa ni ljubav, jer ljubav ne obvezuje uz veliku neugodnost. Prema tome važan i razmjeran razlog mogu opravdati očitovanje skrovitih grijeha ili zločina.

Dapače, to očitovanje može biti i naređeno, jer zajedničko dobro stoji iznad pojedinačnog, na pr. u redovničkim zajednicama koji put se izda formalna zapovijed, da se očituje, što se nalazi zla u zajednici.

Dovoljni su uzroci: a)znatna korist onoga koji očituje, na pr. da traži savjeta, što ima činiti; b)korist za zajednicu, s kojeg naslova može biti i naređeno, na pr. kada sudac zahtijeva pod zakletvom od svjedoka, da očituje istinu; c)korist istog počinitelja, na pr. da se pouči ili popravi; d)korist drugih, osobito nevinih, da se ne zavedu ili da ne stradaju oni.

Traži se ipak veliki oprez pri ovim očitovanjima: ne reći više nego je potreba; do potrebe tražiti čuvanje tajne; ne namjeravati drugoga ozloglasiti već popraviti ili spriječiti zlo od zajednice; nikada ne pripisati krivi zločin, jer nije nikada dozvoljena kleveta (Denz. 1194).

651) Je li dozvoljeno očitovati javne grijehe ili zločine?

a) Ako je zločin poznat pravno, t.j. ako je sudski javno osuđen ili ga je počinitelj javno priznao može se očitovati pa i bez razloga. To nije proti pravednosti, jer je od pravde počinitelj lišen dobra glasa i prava na dobar glas; nije niti proti ljubavi, jer je potrebno znati za zločin, da se počinitelj zasrami, a drugima da posluži za opomenu.- Razumije se, da počinjene grijehe, za koje je počinitelj zadovoljio i koji su pošli u zaborav nije u skladu s ljubavi ponovno oživljavati.

b) Ako je zločin javno, pred mnogima počinjen može se očitovati pa i bez razloga. Javni grješnik se nekako odriče prava na dobar glas. Dobro zajednice traži, da se zli upoznaju, da

dobri ne stradaju radi njih.- To se potvrđuje činjenicom, da javna vlast dozvoljava i sama očituje počinitelje javnih zločina.

c) Ako se o zločinu već glas pronosi te o njemu u zajednici od loo osoba znaju petnaestorica-dvadesetorica može se i drugima reći, jer će bez sumnje o njemu znati i drugi.- Ako se radi o maloj, zatvorenoj zajednici, na pr. o redovničkoj zajednici, nije dozvoljeno očitovati nedjelo izvan te zajednice, ni svojima ni tuđima. To je naime kao jedna obitelj; uostalom govoriti o tome izvan zajednice ne može biti opravdano s nikakva uvjerljiva razloga.- Ako je zajednica otvorena, na pr. selo ili grad ili hotel i sl., u današnjim prilikama se može govoriti o zlodjelu, jer će se bez sumnje doznati. Uostalom korisno je za opće dobro, da se zli ljudi upoznaju, da se dobri od njih čuvaju.

Bilješka: Treba imati na umu, da nije znak savršenstva govoriti o tuđim manama, grijesima i propustima, kada ih svatko nosi na sebi i u sebi. Ljubav nas dakle obvezuje pod laki grijeh, da šutnjom i sažaljenjem prema krivcu njemu radije pomognemo duhovnom milostinjom, jer je to dobro i za njega i za nas.

652) Što treba misliti o piscima po časopisima i novinama?

Budući su javni spisi određeni za javnost ili zajednicu, mjerilo dozvoljenosti iznošenja na javu zločina biti će uvijek zajedničko dobro. Razumije se, da to zajedničko dobro ne može opravdati laž ili klevetu.

653) Što o povjesničarima?

a) Ako se radi o iznošenju zlih strana nekoga koji je nedavno umro, treba se čuvati, da njegova svježa uspomena ne bude ocrnjena zlim glasom. Osobito pak, da se njegovim potomcima ne naškodi.

b) O davno umrlim uputno je iznositi istinu, pa kakva bila, da naime povijest bude vjerna učiteljica života, te da se dobri pouče a zli opomenu. Javnost naime treba da se od zla oduči. Ne smije se dogoditi da se zločinca hvali, da ne bi drugi nastojali oponašati njegov život.

c) Budući je danas pristup u arhive redovito svima otvoren, te se ni prošlost ne da lako sakriti "praestat ut etiam catholicus secundum veritatem narret ea quae per se silentio tegenda essent, potius quam ut ab adversariis Ecclesiae adulterata promanentur" (Fanfani II.str.384).

Četvrti članak:o onomu koji sluša ozloglašivanje ili klevetu

654) Griješi li?

Tko sluša te pita, potiče, naslađuje se, hvali ozloglasitelja ili klevetnika postaje s njim formalnim sudionikom u zlu, a osim toga sablažnjuje istog ozloglasitelja ili klevetnika.

Tko sluša bez formalnog sudjelovanja, ali se nekako naslađuje u tom pričanju drugoga, griješi proti ljubavi. Ako je ovo

naslađivanje iz znatiželje ili drugog lakog motiva onda je laki grijeh; ako je iz mržnje, osvete ili drugog teškog motiva onda je teški grijeh.

Tko sluša a niti odobrava niti se naslađuje, ali ne spriječava, a to bi mogao, griješi proti ljubavi i proti onoga koji ozloglasuje i proti ozloglašenoga. Ne griješi proti pravednosti.-

Bilješka: Izravno spriječiti ozloglašivanje redovito spada na nadležne ili starješine, koji su to dužni učiniti ako ne iz stroge pravednosti, barem iz ljubavi. Za jednake ili podložne uputno je šutjeti, pokazati se indiferentnim, skrenuti govor na drugo. Od izravnog opominjanja ispričavaju: a)pogibelj teške neugodnosti za onoga koji bi izravno opomenuo ili za njegove; b)vjerojatnost, da bi opomena više škodila nego koristila; c) ako netko radi opravdane sramežljivosti ne osjeća snage, da intervenira.

Peti članak: o ispravljanju povrede dobra glasa

655) Opstoji li obaveza toga ispravljanja?

Tko je nepošteno uvrijedio tuđi dobar glas dužan je s naslova pravednosti ispraviti nepravedno otet dobar glas te nadoknaditi sve štete, koje su uslijedile kao plod djelotvorne i grješne djelatnosti ozloglašivanja ili klevetanja. Razlog je očit, naime: povrijeđeno je strogo pravo drugoga; osim toga, govorili su stari "qui est causa causae, est causa causati", u slučaju štete.

Za dužnost ispravljanja povrijeđena dobra glasa traži se, da je ozloglašivanje, klevetanje ili štete, koje su uslijedile, doista proti pravednosti, jer, ako je tuđi zločin pravedno i opravdano očitovan, nije po srijedi nepravda, prema tome nema ni obaveze na naknadu ili povratu.

Zaključci: Klevetnik uvijek, ozloglasitelj pak samo onda je dužan na ispravak, kada je bez razloga drugomu u dobru glasu škodio.

Tko je iz nepažnje ili iz nesavladiva neznanja povrijedio tuđi dobar glas, iako nije formalno sagriješio, prema tome iako nije dužan da naknadi štete, ipak je dužan s naslova pravednosti, da spriječi daljnu štetu od svog ispada, ako to može bez velike neugodnosti, ili ako predviđa, da je opoziv suvišan.

Obaveza ispravljanja dobra glasa je osobna, prema tome se odnosi samo na ozloglasitelja; obaveza pak naknade vremenitih šteta je stvarna, dosljedno prelazi na baštinike.

656) Kako se ima ispraviti povrijeđen dobar glas?

Klevetnik je na to dužan pa i uz gubitak svoga dobra glasa ili uz gubitak kojeg drugog dobra, jer nevina osoba ima više prava na dobar glas nego klevetnik, na pr. ako je potrebito da izjavi, da je lagao, na to je dužan; ako je javnim spisom klevetao, isto tako javnim spisom mora klevetu opozvati. Jedino bi ga ispričalo, kada bi morao podnijeti mnogo veću neugodnost nego li je šteta oklevetanoga.

Ozloglasitelj pak, iako ne može opozvati, što je govorio, jer bi tada lagao, ipak mora nastojati, kako najbolje zna, da ispravi svoj čin, na pr. izjaviti da je pogriješio, da se prevario, još bolje ako o ozloglašenomu govori pohvalno, ako ispričava njegove nedostatke, ako ga časti i slično (II-II. 62. 2 ad 2).

657) Što ispričava od ispravljanja povrijeđena dobra glasa?

a) Fizička ili moralna nemogućnost, jer do slušalaca uopće više ozloglasitelj ne može doći, ili bi se izložio smrtnoj pogibli ili mnogoj većoj šteti od ozloglašenoga; b)oprost, koji put i predmijevani sa strane ozloglašenoga, ako ozloglašeni može stvar poravnati, jer na pr. svećenik to ne bi smio, budući bi škodilo staležu; c)kad je uspostavljen dobar glas sudskom presudom ili vremenskim zaboravom; d)kad je zločin javno oglašen na pr. sudskom presudom; e) međusobna kompensacija, t.j. ako je ozloglašeni ozloglasio ozloglasitelja, a ovaj ne pristaje, da opozove, jer nitko nije dužan ustupiti svoje pravo onomu, koji njemu niječe njegovo.

ČETVRTO PITANJE: O POVREDI ČASTI

Prvi članak: o lakomislenom ili nepromišljenom sudu

658) Što je lakomislen ili nepromišljen sud?

Čvrsto ili uporno držanje o bližnjemu da je krivac (zao, grješnik), a bez dovoljnih razloga ili dokaza. To je dakle zao sud.

659) Kako ocjenjujemo zle sudove?

Zao je sud po svojoj naravi smrtni grijeh: a)jer ga Sv. Pismo oštro osuđuje Mat. 7.1; I.Kor. 4.5; b)protivi se ljubavi, jer svatko ima pravo da ga smatramo dobrim, dokse ne dokaže, da je zao, kako upućuje sv.Pavao u I.Kor. 13.5; c)protivi se pravednosti, jer svatko ima pravo, da pred ljudima uživa dobar glas i bude u dobru mišljenju, dok se ne dokaže protivno.

Može biti i laki grijeh, na pr. ako se sud izreče neopazice, posve površno, o neznatnoj stvari i sl.

660) Što moramo držati o nepromišljenoj sumnji ili dvojbi?

Slutnja o zlu je neka sklonost na nepromišljen sud ili neka sumnjičavost (suspicio), koja označuje neko raspoloženje zlo o bližnjemu suditi, ali sud suspreže.- Nepromišljena dvojba ili sumnja stoji između dobra i zla suda, jer nema dokaza ni za jednu ni za drugu stranu (dubium).

Svakako ova dva stanja pameti se slažu s nepromišljenim ili zlim sudom u tome, što sva ta tri stanja polaze iz istog stanovišta: bez dovoljna razloga o bližnjemu zlo misliti. Razli-

kuju se u tome, što nepromišljen sud znači tvrdi pristanak na zao sud, dvojba ili sumnja suspreže sud, a još manja je samo slutnja ili sklonost zlo suditi.

661) Kad je nepromišljen sud smrtni grijeh?

Ako ima dovoljna razloga da se zlo sudi, tada se ne radi o nepromišljenom sudu već o razboritom, ispravnom.

Sklonost zlo suditi i sumnja ili dvojba o zlu po naravi ne prelaze laki grijeh, jer obično se time ne nanosi znatna šteta.

Pravo nepromišljen, zao sud je smrtni grijeh: a)ako je potpuno svijestan; b)potpuno bez osnove, potpuno nepromišljen; c) u teškoj stvari ili predmetu. Prema tome: po naravi bi bio težak grijeh nazvati duhovnika pijanicom; ne bi bio težak grijeh nepromišljenog suda suditi zlo o muškarcu i ženskoj zla glasa, ako bi se vidjeli da po noći, u mraku slobodno razgovaraju.

Budući su spomenuti grijesi iste vrste, dovoljno je u ispovijedi reći, da li se radi o teškoj ili lakoj stvari, o potpunoj svijesnosti i voljnosti ili ne.

Spomenuti griješi ne obvezuju na povratu, jer su unutarnji, ne vrijeđaju izmjeničnu pravednost, ne nanose vanjsku štetu.

Kako postupati u praksi, da se ne bude preveć naivnim niti da se upadne u zao sud? Ako se radi o mjerama predostrožnosti, uvijek je bolje predpostaviti zlo.- Ako se radi o sudu prema osobama, mora se tumačiti ono što je dvojbeno u bolju stranu.- Ako se radi o sudu o stvarima, treba nastojati, da sud odgovara stvarnosti (II-II.6o.4).

Drugi članak: o uvredi časti (contumelia)

662) Što je uvreda časti ili pogrda?

Nepravedna povreda časti, nanesena prisutnoj osobi bilo fizičkom ili zamjeničnom prisutnošću (u slici, fotografiji).

663) Kako je ocjenjujemo s moralnog stavnovišta?

Predpostavljamo, da se uvreda časti može nanijeti pozitivnim činom (na pr. smijehom), ali može se i negativnim načinom ili propustom (na pr. ne pozdraviti ili neodzdraviti). Način pak može biti riječima, djelima, pokretima, smijehom, ukorom, ruganjem, proklinjanjem (II-II.75).

Svakako uvreda časti je po naravi smrtni grijeh: a) jer Sv.Pismo taj grijeh strogo osuđuje, kako se nalazi kod Mt. 5, 22; b)čovjek ima pravo na čast, koja mu pripada bilo radi odlika, koje posjeduje, bilo radi službe, koju obavlja; ovom pravu odgovara dužnost priznanja sa strane drugih; c)pravednost po naravi obvezuje pod težak grijeh, prema tome pogrda, koja se izravno protivi pravednosti, predstavlja po naravi smrtni grijeh.

664) Kako se mjeri težina u povredi časti?

Biti će težak grijeh, ako je čast znatno povrijeđena, ako je postupak veoma sramotan, na pr. pljunuti. Razumije se, da treba gledati tko vrijeđa, koga vrijeđa i kako vrijeđa.

Može naime biti laki grijeh: a)radi malenkosti tvari, jer šteta, koja se pogrdom nanosi, kao uopće šteta prema bližnjemu, podnosi manje i više; b)radi osoba, koje se pogrđuju, na pr. lakše će biti laki grijeh ako se prostaci međusobno vrijeđaju; c) radi nedostatka nakane vrijeđanja časti, što se može poznati po naglasku, riječima, tonu, okolnostima razne vrsti, tako na pr. Krst je Apostole nazvao "ludi", sv.Pavao pak Galaćane "bezumni", učitelji koji put učenike oslove s "magarci" i t.d.; d)ako su materijalno pogrdne riječi izrečene iz šale ili zabave (II-II.72.2). Ne samo da može biti laki grijeh već može biti i uopće bez grijeha.

665) Kako se povreda časti ispravlja?

Redovito govoreći, nije dozvoljeno nepravdu naknaditi nepravdom, jer bi to bila poganska osveta. Javna vlast je ovlaštena u određenim granicama na osvetni postupak.

Nanesene uvrede radije se moraju snositi, iako nije zabranjeno tražiti naknadu sudskim putem. Kršćanski je naime u duhu strpljivosti podnositi, u duhu ljubavi oprostiti (Mt 5.39).

Koji put je zgodno odbiti uvredu časti upravljajući uvreditelju ukor, opomenu, ili prizivom na starješine ili na vlast (Iv. 18.23; Proverb.26.5).

Tko je povrijedio čast i time možda nanio štetu, dužan je i čast vratiti i štetu nadoknaditi, jer je povrijedio strogo pravo bližnjega.

Način pak, kako će čast vratiti, mjeri se prema tome, kako će o uvrijeđenomu narasti cijena pred onima, pred kojima je njegovu čast umanjio. To se mjeri i prema načinu, na koji je čast umanjena, i prema osobi, koja je u časti uvrijeđena. Prema tome: tko je javno čast pogazio, neka javno i podigne, tko tajno - neka tajno. Znakovi su osobito ovi: tražiti oprost, prije pozdraviti, prijateljski pristupiti i t.d. Ako je starješina uvrijedio, dosta je da podanika pozdravi i pokaže se naklonim, ali neka ne pita oproštenje, da ne pokoleba ugled. Između jednakih treba uvredu poravnati većim znakovima počasti ili pitati oprost. Tko je uvrijedio starijega mora pitati oprost.

Ispričava se od naknade ili vraćanja uvrijeđene časti: a)ako se razborito predpostavlja, da je uvrijeđeni oprostio; b)ako se boji, da uvrijeđeni ne će prihvatiti zadovoljenje već možda izazvati gore zlo; c)ako bi uvrijeđeni javnim pitanjem oprosta bio još više smućen; d)ako je uvrijeđeni već nadoknadio, odnosno osvetio uvredu ili možda stvar predao sudu.

PETO PITANJE: O POVREDI TAJNE

666) Što je i kako razlikujemo tajnu?

Tajna, o kojoj ovdje govorimo, jest spoznaja (istina, podatak), koja do sada nije poznata, a koja se mora čuvati skrovitom.

N a r a v n a ili po naravi zovemo tajnu, na koju je čovjek dužan radi toga, da bližnjemu ne nanese štetu, na pr. sluga je čuo kako njegov gospodar priča prijatelju vrlo nepoštenu tajnu o drugom prijatelju, po prirodi je dužan na tajnu.

O b e ć a j n a ili iz obećanja zovemo tajnu, koju smo obećali drugomu, da ćemo čuvati o stvari, koju smo od njega čuli, na pr. dva učenika otsutna iz škole zajedno obećaju, da roditeljima ne će ništa reći.

P o v j e r e n a, stroga, ponuđena tajna ili obaveza na tajnu, koju je slušalac predložio prije nego je čuo za tajnu, na pr. ako Ticij prije traži od Kaja obećanje, da ne će izdati tajnu, koju će mu pričati (to je izričito obećanje); ili ako netko priča tajnu advokatu ili liječniku, za koje zna, da su po službi dužni na tajnu (uključno obećanje).- Na ovu strogu tajnu se svode i profesionalna tajna i sakramentalna tajna.

Kako se može povrijediti ili izdati tajna? Na tri načina: a)ako se tajna istražuje, propitkuje, ako se za njom traga, kao lupež za tuđom stvari; b)ako se očituje ili izdaje, kako tuđin rasipa tuđu stvar; c)ako se služi tajnom, kao da tuđin upotrebljava tvoju stvar.

Bilješke: 1) Tko dođe do tajne nepoštenim sredstvima, na pr. prisluškujući ili otvarajući pisma, ne smije se nikako služiti tajnom, jer je počinio nepravdu i proslijedio bi činiti nepravdu. Tko je pak došao do tajne zakonitim ili poštenim sredstvima, na pr. vještinom, umijećem, zakonitom istragom i sl. može se poslužiti otkritom tajnom, jer je tajna zakonitim putem prestala biti tajnom.

2) Dužan je na tajnu ne samo tko nepošteno objavljuje tajnu već i onaj, koji iznuđa tajnu na pr. kemijskim, psihijatrijskim ili drugim sredstvima kao sugestijom i sl. Ako pak ovaj grijeh "ekstorsije" ili iznuđanja nastaje iz znatiželjnosti a bez štete po drugoga, ne prelazi laki grijeh.

667) Kako obvezuje tajna od naravi?

Naravna ili prirodna tajna po sebi obvezuje u ime pravednosti i to pod težak grijeh, jer se takvu tajnu ne može očitovati bez štete po bližnjega, što bi značilo nanijeti zlo u dobrima bližnjega, što predstavlja po sebi težak grijeh. Razumije se, da može biti i laki grijeh, na pr. iz nepažnje ili malenkosti tvari. Veličina ili malenkost se ovdje mjeri prema šteti, koja može od toga zadesiti bližnjega.

668) Kako obvezuje tajna iz obećanja?

Tajna na temelju obećanja obvezuje toliko, koliko se obećavalac htio obvezati. To je vrst "contractus gratuiti". Tko

se htio obvezati u ime pravednosti, obvezan je pod težak grijeh; tko se namjeravao samo obvezati u ime vjernosti, obvezao se pod laki. Tko je prihvatio tešku obavezu, teško je i vezan, - tko laku, lako je i obvezan. Ako pri obećanju nije ništa spomenuto o težini obaveze razumijeva se, da je obaveza u ime pravednosti teška, u ime vjernosti laka.

669) Kako obvezuje povjerena, ponuđena, stroga tajna?

Takva tajna uvijek po svojoj naravi obvezuje pod težak grijeh, osobito ako je netko povjerio tajnu iz nužde ili koristi. Razlog je očit: nudilac je naime nudio, primalac je primio tajnu ali pod uvjetom čuvanja tajne. Radi se dakle o "contractu oneroso" - ugovoru s teretom, prema tome taj ugovor odijeva ruho teške obaveze.- Osobito se uočuje težina obaveze, ako se pogleda na važnost čuvanja službenih tajna, na pr. sa strane liječnika, advokata, službenika.

Obećana tajna najmanje obvezuje; više obvezuje prirodna, a najviše povjerena ili stroga.- Jasno je, da je dužan na naknadu štete, ako je netko nepošteno otkrio tajnu. Dužan je nadoknaditi štetu, koju je predvidio ili morao predvidjeti.

67o) Je li ikada slobodno objaviti povjerenu tajnu?

Objava tajne nije nešto po naravi zlo, u sebi zlo, već radi štete, koju bližnji može trpjeti. Budući nijesmo uvijek dužni spriječiti zlo bližnjega, već ga možemo koji put, ako zato opstoji pravedan i razmjeran razlog, pripustiti, slijedi, da uz takve razloge je dozvoljeno objaviti tajne. Ima dakle slučajeva, koji moraju biti vrlo teški, da se može objaviti čak i povjerenu ili strogu tajnu.

Koji su razlozi, radi kojih prestaje obaveza čuvati tajnu? To je obično pet razloga: a)ako izričito ili mnijevano pristaje na objavljivanje tajne onaj, koji je tajnu povjerio; b)ako dobro onoga koji je tajnu povjerio traži, da se tajna objavi; c)ako bi onaj koji tajnu čuva radi toga čuvanja imao pretrpjeti veliku štetu; d)ako to traži zajedničko dobro; e)ako se tajna mora objaviti, da ne strada treća, nevina osoba.

671) Je li dozvoljeno čitati tuđa pisma?

Niti je dozvoljeno otvarati niti otvorena i čuvana čitati, jer svatko ima strogo pravo na svoje tajne. Dozvoljeno je, ako vlasnik pristaje, ili dozvoljava pravilo (kako u Redovima) ili je potrebito, da se spriječe veća zla. Ni mužu nije dozvoljeno čitati pisma žene, osim ako postoji temeljita sumnja, da sadrže zlo ili štetno. Nije dozvoljeno ni pokidana pisma sastavljati, da se pročitaju, osobito, ako bi se to činilo, da se naškodi, ili ako bi se predviđalo, da bi šteta slijedila za bližnjega.

672) Kako se prima dozvola čitanja tuđih pisama?

Već je rečeno u prošlom broju, naime: pristankom vlasnika, na pr. između dva prijatelja, bilo onoga koji piše ili onoga, koji prima; zatim podložnošću pravilima, koji to dozvoljavaju, kako u Redovničkim zajednicama; konačno nuždom, da se odvrate veća zla od zajednice, od podanika ili od samoga sebe.

Primalac pisama može pisma objelodaniti, osim, ako bi od toga piscu uslijedilo koje zlo. Može ipak opstojati težak i razmjeran razlog, radi kojega to može biti dozvoljeno, kako je dozvoljeno iz važnih i razmjernih razloga i tajnu objaviti.

TREĆI DIO: CRKVENE ZAPOVIJEDI

Crkva ima pravo i dužnost voditi duše vječnoj sreći. Na tom putu joj služe sve zapovijedi, koje postizavanje te sreće čine sigurnijom i bržom.-- Današnji mentalitet boluje od manjka osjećaja dužnosti i prave društvenosti. Potrebne su dakle i Crkvene zapovijedi, da se ljudi više osjete braća jedne zajednice.- Nikada Crkva nije davala svojim zakonima tako okrutnu prisilu, da ti zakoni budu kao nesnošljiv teret (Mt.23.4). U slučaju sukoba s višim zakonima niži popušta. Pred naravnim i Božjim zakonima i pozitivni Crkveni zakon ustupa mjesto.- Kada se reče, da Crkveni žakoni ne obvezuju "cum gravi incommodo" - s velikom neugodnošću ili teškoćom to ne znači, da se zakon potcjenjuje već samo to, da je zakon sredstvo, prema tome njegova vrijednost se mjeri prema svrsishodnosti ili ne.- Ispovjednici i propovjednici moraju uvijek naglašivati razliku od duha zakona i slova zakona (II.Kor.3.6). Nije li Kristova osobita namjera bila, da učenike odvrati od formalizma zakona?

PRVA KNJIGA: O ZAKONU POSTA I NEMRSA

PRVO PITANJE: O ZAKONU POSTA

673) Što je post, o kojemu ovdje govorimo?

Govorimo o pastu kao predmetu Crkv.zakona, a taj post uključuje, da se u neke dane čovjek drži određene količine hrane prema odredbama crkvenog zakona.

Taj je zakon u Crkvi "ab immemorabili", a sankcionira ga Kodeks (can.1251, 1252). Ciljevi su mu duhovne naravi (II-II. 147.1); potvrđuje se ispravnost primjerom Kristovim (Mt. 4.12; 17.2o); primjerom svetaca; praksom Crkve (Dj.A.13.2; 16.22; II. Kor. 6.5)

674) Što je naređeno?

U određene je dane naređeno jedamput se normalno najesti, ne isključujući jutrom i večerom jesti prema običajima mjesta. Bitnost je posta u količini hrane. Prema tome djeca i starci, koji su od zakona dispensirani od posta, mogu se i mrsiti u dane, u koje je samo post, jer sporedno se ravna prema glavnomu. Prema kan. 1254 u korizmi obvezuje zakon posta. Budući su od posta oslobođeni oni koji nijesu navršili 21. ni počeli 6o. ovi mogu u te dane jesti i mrsnu hranu.- Kada pak obvezuje i post i nemrs, onaj koji je oslobođen od posta ne slijedi da je i od nemrsa ni obratno, jer jedna zapovijed bez druge može stati.

Kada obvezuje nemrs? Sam nemrs obvezuje: svakog petka.

Kada obvezuje sam post? U korizmi; u kvatrene dane; uoči Duhova; Svih Svetih; Bezgriješne i Božića; u dane, kada možda

odredi Ordinarij; u dane za koje je učinjen zavjet; uoči posvete crkve.

Kada obvezuje post i nemrs? Na dan Pepelnice; u korizmene petke i subote; u kvatrene dane; uoči Duhova, Svih Svetih, Bezgriješne i Božića.

Bilješke: 1)Zakon o postu i nemrsu se proteže sve do pola noći Velike Subote.- U sadašnjim prilikama, a prema naredbi za Zagreb.Nadbiskupiju za god.1956. (Vjesnik br. 139-1955) dani obaveze posta i nemrsa su samo ovi: Pepelnica, Veliki Petak, Vel.Subota, Uoči Bezgriješne (mjesto Uznesenja) te uoči Božića.

Kada prestaje zakon i posta i nemrsa? Svake nedjelje; svakog zapovjednog blagdana preko sedmice osim u korizmi.

675) Tko je dužan na post i nemrs?

Zakon nemrsa obvezuje samo krštene, koji su navršili sedmu godinu, kako kaže kan. 1254, § 1.

Zakon posta obvezuje samo krštene koji su navršili dvadeset i prvu godinu, a nijesu počeli šezdesetu (kan. 1254, § 2; II-II.147.4).

DRUGO PITANJE: O ZAKONU NEMRSA

Prvi članak: o samom zakonu

676) Što zabranjuje taj zakon?

Uzdržavanje od mrsnih jela, naime: mesa od ptica i toplokrvnih životinja, te ižimka od mesa (ius, t.j. juhe, čorbe).

Ovaj zakon po sebi obvezuje pod težak grijeh, jer se radi o velikim duhovnim koristima (II-II.147.8) te o naredbi Crkve, koju treba ponizno primiti: Moguća je malenkost tvari, prema tome laki i nijedan grijeh.

Kada je težak grijeh? Sigurno je težak grijeh, ako bi netko izio redovitu porciju mrsne hrane, a određivanje količine u tančine dosta je smiono. Ne griješi smrtno, tko uzme malu količinu, a ne griješi ni lako, ako se stavi mala količina u usta, da se kuša, na pr. kako čini kuhar.- Toliko se puta griješi, koliko se može o nekomu reći, da je različnim činom jeo mrsnu hranu. Razumije se ne fizički različnim činima, jer bi tada svaki zalogaj bio grijeh već "moraliter" t.j. obično govoreći.

677) Što razumijevamo pod "meso" i "riba"?

Kriterij je obično shvaćanje vjernika i zakoniti običaj. Pod izrazom "meso" dolaze životinje, što žive na zemlji, dišu te imaju toplu krv, kako iznosi sv.Toma II-II.147.8. Tu dolaze svi dijelovi životinjskog tijela: moždina, krv, jetra, bubrezi, slanina, te općenito sve, što je po sadržini pretežni čisti izvod iz mesa.--- Pod izrazom "riba" razumijevamo: ribe, gmazove, vodozemce kao žabe, kornjače, pa mekušce kao puževe, školjke, oštrige, te potočne i morske rake, sisavce, što žive

u vodi i oko vode, kao: vidre, dabare, tuljane, morževe, ronke, patke "s crnim nogama" pa i pliske.

Drugi članak: o uzrocima koji ispričavaju

678) Od zakona nemrsa ispričani su:

svi, kojima to čini veliku neugodnost, dakle: siromasi; bolesnici, među koje ubrajamo trudne žene, dojilje, hraniteljice; radnici teških poslova; oni koji se ne mogu hraniti po volji (vojnici, pretplatnici javnih menza, uzvanici - ako ne mogu naći shodan način, da se ispričaju.

TREĆE PITANJE: O ZAPOVIJEDI POSTA

Prvi članak: o materiji ili tvari zapovijedi

679) Što je naređeno?

Jedan obrok na dan, t.j. jedamput jesti do sitosti, a što se tiče količine i kakvoće treba se držati mjesnih, zakonitih običaja (kan. 1251, § 2).

68o) U čemu je bitnost posta?

Već smo rekli pod br. 674., da je bitnost posta u tome, da se drži količine, prema tome nemrs ne spada na zakon posta, na pr. kroz korizmu je općenito samo naređen post.

Drugi članak: o jednom obroku

681) Što znači jedan obrok?

Jedamput se na dan najesti redovito, do sitosti. Ni količina ni kakvoća nijesu određene, tako da se može jesti koliko dozvoljava umjerenost, a može se jesti i meso, ako nije nemrs. Jedan obrok znači, da se kao takav smatra i čini, prema tome tko bi jeo do sitosti u razmaku nekoliko sati sigurno bi prekršio propis jednog obroka.

682) Je li dozvoljen zajutrak i večera?

Jest, a vrijeme, količina i kakvoća prosuđuju se po zakonitim mjesnim običajima i po prosuđivanju kreposnih ljudi (can. 1251, § 1 i 2).

683) Kada se taj jedan obrok može uzeti?

Ovisi o volji onih, koji poste, jer mogu i večeru uzeti kao taj jedini obrok mjesto objeda. Glavno je, da dnevno bude samo jedan redovit obrok.

Taj obrok mora biti neprekinut i ne smije se pretjerano produljiti. Može se prekinuti s valjana razloga i za jedan sat, općenito pak i bez razloga prekid od pola sata ne smatra se teškim. Sam pak obrok može trajati i dva sata, može biti i obilatiji, jer to nije određeno.

684) Što je dozvoljeno izvan tog jednog obroka?

a) Piti se može koliko se hoće prema mjeri i potrebi, jer je općenito načelo, da "liquidum non frangit ieiunium".

b) Osim dozvoljenih, naime jednog obroka, zajutraka i večere, nije dozvoljeno uzimati hrane, t.j. što se uzima kao jelo, dakle nije dozvoljena čokolada ni marmelada ni slično. Piće u bilo kojoj formi dozvoljeno je. (II-II.147.6).

c) U smjesi likvida i krutoga gleda se što je glavnije, pa se prema tome sudi, na pr. u kafi je glavno likvid, u citronadi je voda i t.d., prema tome to sve ide kao likvid i dozvoljeno je.

d) Sleđenjeno se prosuđuje po onomu, što je sleđenjeno, na pr. sledenjena voda ostaje voda i ne krši post, na pr. sladoled.

Treći članak: o uzrocima, koji ispričavaju od posta

685) Koji su ispričani od posta?

Svi koji su u fizičkoj ili moralnoj, običnoj nemogućnosti, jer nitko nije dužan činiti, što je apsolutno nemoguće; osim toga, jer je to crkveni zakon, ne obvezuje sa znatnom ili velikom teškoćom; ispričani su siromasi i oskudnici, koji na pr. nemaju nego samo kruh ili malo zelja; radnici u teškom radu; putnici, ako je put dug, težak, ne može se odgoditi i sl.; profesori i studenti, koji većim dijelom dana studiraju; propovjednici, koji nekoliko dana, na pr. sedmicu, propovijedaju; ispovjednici, koji mnoge sati ispovijedaju, na pr. šest i više sati; konačno svi, koji ne bi mogli pravilno ili bez znatne smetnje udovoljiti dužnostima svoga zvanja; razumije se i bolesnici, rekonvalescenti, žene koje doje ili su u drugom stanju, žene za vrijeme menstruacije.

686) Koji su ispričani radi umnog rada?

Odgovoreno je u prošlom broju, a razlog je, jer je umni rad često združen s tjelesnim umorom.

Četvrti članak: o oprostu od posta i nemrsa

687) Tko može dati oprost?

Papa; Ordinariji mogu pojedince i pojedine obitelji, iznimno i mjesto i diecezu; župnici, i koji im se izjednačuju, mogu pojedince i pojedine obitelji svoje župe; starješine izuzetih Redova mogu svoje podanike kao i župnici svoje župljane; delegirani od Ordinarija, od župnika ili redovničkih starješi-

na (kan. 1254, § 1, 2, 3, 4). Prema tome ispovjednik ne može oprostiti od zakona posta i nemrsa.

688) Koje su posebne izjave sv. Penitencijarije?

Da oprost podijeljen poglavaru obitelji, po sebi ne obuhvaća i članove obitelji.- Oni koji su oprošteni od posta radi posla ili odmakle dobi mogu jesti meso više puta na dan.- Na dane nemrsa nije slobodno jesti mesnu juhu bez posebne dozvole.- Bula "Cruciate" vrijedi samo za Španiju, zato oprost od posta i nemrsa vrijedi samo za Španiju.

689) Što o Buli "Cruciatae"?

Ta je Bula podijeljena Španjolskoj radi njenih zasluga u radu za vjeru. Što se tiče posta i nemrsa vrijedi veliko ograničenje. Vidi u tekstu Noldina te pismu Pija XI. od 15.VIII. 1928.

D R U G A K N J I G A

O GODIŠNJOJ ISPOVIJEDI I O USKRSNOJ PRIČESTI

PRVO PITANJE: O GODIŠNJOJ ISPOVIJEDI

690) Koja je zapovijed?

Svaki je vjernik jednoga i drugoga spola dužan barem jednom u godini ispovjediti sve svoje grijehe, nakon što je dosegao dobu rasuđivanja, t.j. porabu razuma (kan.906).

691) Na što obvezuje?

Obvezuje pod težak grijeh one, koji su počinili težak grijeh. Ispovijed traži pomirenje s Bogom, zato se zapovijedi ne udovoljava svetogrdnom ili svijesno nevaljanom ispovijedi (Denz. 1114). Može se obaviti kod bilo kojeg odobrenog ispovjednika. Zapovijed je "ad urgendam impletionem" prema tome treba je ispuniti i poslije nego je rok prošao.

DRUGO PITANJE: O USKRSNOJ PRIČESTI

692) Koja je zapovijed?

Svaki je vjernik jednoga i drugoga spola, nakon što je došao u godine potrebite moći rasuđivanja, t.j. do dobe razuma, dužan jednom u godini, barem o Uskrsu, primiti sv.Pričest; osim, ako bi po savjetu svećenika smatrao, da opstoji razložan razlog, da ne pristupi (kan. 859, § 1).

693) Što uključuje?_

Vrijeme, u koje obvezuje, proteže se od Dominica Palmarum do In Albis, ali Biskupi mogu odrediti šire vrijeme, ne prije IV.nedjelje Korizme, niti poslije svečanosti presv.Trojstva.- Zapovijed je po sebi teška, a teška je i u pitanju određenog vremena. Župnik i ispovjednik mogu s opravdana razloga odgoditi pojedincu vrijeme zadovoljenja zapovijedi.- Zapovijed je izdana "ad urgendam observationem", prema tome tko se nije pričestio u određeno vrijeme, mora kasnije. Zapovijedi se ne udovoljava svetogrdnom već dostojnom Pričesti.

694) Gdje_se može_zadovoljiti_zapovijedi?_

Savjetuje se, da se zapovijedi udovolji u župnoj crkvi, ili, ako u drugoj, da obavijeste župnika o izvršenoj zapovijedi.

T R E Ć A K N J I G A

O ZABRANI KNJIGA

695) Što zabranjuje prirodni zakon?_

Svako tiskano djelo ili spis, koji nekomu može nanijeti štetu po vjeru ili ćudoređe. Zabranjuje se naime svaki izvor, iz kojega dolazi pogibao. Težina se grijeha mjeri po težini pogibli. Primjenjuje se nauka o pogibli grijeha iz sv.II.br. 325-327.

PRVO PITANJE: O ZABRANI KNJIGA OPĆENITO

696) Što se_određuje?_

Crkva ima pravo i dužnost zabranjivati knjige, jer ima pravo i dužnost bdjeti na "res fidei et morum". Zabranjene knjige od sv.Stolice zabranjene su posvuda i za svakoga, osim, koje zakon izuzima (kan.1396, 1401). U teškoj stvari, teška je zapovijed.- Pod izrazom "knjiga" razumijeva se objelodanjen spis od oko 150 stranica "in octavo" i koji predstavlja neko jedinstvo ili neku cjelinu, dakle časopisi kao takvi ne ulaze u područje ove zabrane.

DRUGO PITANJE: O PRETPREGLEDU KNJIGA (cenzura)

Prvi članak: o predmetu cenzure

697) Na što se_odnosi cenzura ili pretpregled?_

Bez pretpregleda i redovna dopuštenja (imprimatur-a) ne smiju ni svjetovnjaci izdati: knjige Sv.Pisma ili pribilješke uz njih i tumačenja; knjige, koje se odnose na Sv.Pismo, bogoslovlje, crkvenu povijest, kanonsko pravo, teodiceju, eti-

ku, molitvenike, knjige vjerskog, asketskog, čudorednog, mističnog sadržaja, općenito spise, u kojima se nalazi bilo što, što je u posebnoj vezi s vjerom i čudorađem; svete slike, koje se imaju umnožiti na bilo koji način, bilo s molitvama ili bez njih (kan. 1385, § 1).

698) Tko može dati dozvolu izdavanja?

Za osobe svjetovnog klera i lajike dozvolu daje Ordinarij rođenja pisca, ili boravka, ili tiskanja; za redovnike pak osim te dozvole traži se dozvola starješine "maioris" i to prije dozvole Ordinarija (kan. 1385, 2; 3).

699) Što o spisima profanog sadržaja?

Svjetovne i redovničke kleričke osobe ne smiju izdavati niti knjige profanog sadržaja bez spomenute dozvole, niti smiju pisati članke ili biti upraviteljem profanih časopisa. Ni katolici ne smiju pisati u dnevnicima, časopisima, novinama, u kojima se religija ili moral napadaju osim s važna razloga uz odobrenje Ordinarija (kan.1386,2).

7oo) Za što se traži vanredna dozvola?

U pitanjima proglašenja blaženim i svetim traži se dozvola Kongregacije za svete obrede (kan.1387).- Knjige o oprostima dozvoljava izdati mjesni Ordinarij (kan.1388,§ 1).- Zbirka molitava s oprostima i popis oprosta može se izdati uz dozvolu Apostolske Stolice (kan.1388,§ 2).- Zbirke dekreta rimskih kongregacija uz dozvolu pojedine kongregacije (kan.1389).- Bogoslužne knjige i njihovi dijelovi kao i litanije odobrene od sv. Stolice mogu se izdati, ako Ordinarij izjavi, da se točno slažu s odobrenim izdanjima (kan.139o).-

7o1) Što o prijevodima i novim izdanjima?

Prijevodi sv.Pisma na narodni jezik moraju biti odobreni od Sv.Stolice, ili se moraju izdati s bilješkama uz odobrenje Ordinarija (kan.1391). Prijevodi i nova izdanja općenito trebaju novo odobrenje.- Spisi, koji su namijenjeni privatnoj uporabi, na pr. školska skripta, ne trebaju prethodnu cenzuru, jer su određeni samo za nekolicinu kao rukopis.

Drugi članak: kako se obavlja cenzura

7o2) Što su cenzori i cenzura?

Svaka kurija ili Ordinarijat ima cenzora knjiga. Oni moraju imati pred očima autentičnu nauku Crkve. Oni su dužni pri vršenju svoga posla ići objektivno, srednjim i sigurnim putem. Cenzori moraju dati svoj sud pismeno i njihova se imena imaju staviti sprijeda knjige. Piscima ne smije biti poznato ime cenzora prije nego su dali povoljan sud.- Dopuštenje je ovlaštenje za izdanje, koje se mora dati pismeno te se ima otisnuti na početku ili na svršetku knjige, lista ili slike, s oznakom imena onoga, koji ga daje, mjesta i dana, gdje i kada je izdano. Ako se uskrati dopuštenje, moraju se piscu na njegov zahtjev sa-

općiti razlozi; ako proti toga nema važnog uzroka (kan.1393; 1394).

TREĆE PITANJE: O ZABRANI KNJIGA

Prvi članak: o kompetentnoj vlasti zabranjivanja

703) Tko može zabraniti knjige?

Vrhovna crkvena vlast za cijelu Crkvu. Krajevni sabori i mjesni Ordinariji za svoje potčinjene. Opat samosvojnog samostana i vrhovni starješina izuzetih Redova sa svojim savjetom ili kapitulom prema svojim potčinjenima. Knjige osuđene od sv. Stolice, imaju se smatrati zabranjenima svagdje i u prijevodu na bilo koji jezik (kan.1395; 1396).

Drugi članak: o prijavljivanju knjiga

704) Tko mora prijaviti knjige pogibeljne za vjeru i moral?

Svi vjernici, napose duhovnici, teolozi, Ordinariji, rektori katoličkih sveučilišta. Poželjno je, da se iznesu razlozi. Imena prijavitelja treba držati u tajnosti. Mjesni Ordinariji neka paze na knjige, koje se izdavaju, a za knjige koje Ordinarij smatra osobito važnim ili teškim neka pita sv. Stolicu (kan. 1397).

Treći članak: o učinku zabrane knjiga

705) Koji je učinak, ili što slijedi iz zabrane knjiga?

Zabranjena se knjiga, odnosno knjiga bez odobrenja, ne smije izdati, čitati, kod sebe držati, prodavati, prevoditi na drugi jezik, davati drugima na upotrebu. Knjiga bilo na koji način zabranjena, ne smije se ponovno izdati, dok nije nakon provedenih ispravaka dao dozvolu onaj, tko je knjigu zabranio, odnosno njegov poglavar ili nasljednik (kan.1398).

706) Koja je teška stvar u pitanju?

Prekršitelj zabrane po prirodnom zakonu griješi teško ili lako, prema veličini duhovne opasnosti.- Prekršitelj zabrane po crkvenom zakonu griješi također po sebi teško, jer je teška i važna svrha, radi koje je Crkva izdala ovu zabranu.

Crkva neke knjige naprosto zabranjuje u smislu kan.1398, § 1; neke zabranjuje poimence, posebnom odredbom; neke opet zabranjuje pod kaznu.

Ako je knjiga zabranjena pod kaznu, težina je grijeha ovisna i o volji zakonodavca, koji može vezati zabranu i za težak grijeh. Osim grijeha prekršitelj upada i u kaznu, ako su uvjeti za upad ispunjeni, kako se uči na drugim mjestima, t.j. treba prethodno za kaznu znati te zabranjeno djelo čitanja svijesno izvršiti.

Zabranjene se knjige ne smiju čitati makar netko znao da mu čitanje ne će škoditi, jer je to zakon osnovan na pretpo-

stavci, kako smo vidjeli u sv.I.br.17o. Ipak težina se prekršaja mjeri prema stvarnoj pogibli. Veća je pogibelj čitati knjige zabranjene radi sadržaja nego radi toga, što nije knjiga propisno odobrena.

Četvrti članak: o zabranjenim knjigama napose

§ 1. O knjigama zabranjenim samim zakonom

7o7) Koje su knjige zabranjene snagom samoga zakona?

Izdanja izvornika te prijevoda Sv.Pisma sačinjena ili izdana od nekatolika; knjige istih u obranu krivovjerja; knjige,koje namjerice napadaju vjeru i moral; knjige nekatolika o vjeri, osim ako je sigurno, da se ne protive vjeri; knjige,koje iznose nova ukazanja, objave, vizije i slično; knjige,koje uvode nove pobožnosti; knjige koje napadaju bilo koju katoličku istinu; koje naučavaju praznovjerje; koje brane dvoboj, samoubojstvo i slične grijehe; koje iznose i naučavaju razvratne i besramne stvari; knjige bogoslužja, koje se ne slažu s izdanjima odobrenim od sv.Stolice; knjige,koje razglasuju oproštenja, koja su krivotvorena ili od strane sv.Stolice zabranjena ili opozvana; slike, koje prikazuju Krista, bl.Djevicu, anđele, svece, službenike Božje, a protive se duhu i odredbama Crkve (kan.1399).

Da li je ova ili ona knjiga tako zabranjena to se povjerava sudu pojedinca, osim ako je po srijedi posebna izjava sv. Stolice. Tko ne zna prosuditi mora pitati ispovjednika, župnika i sl.

§ 2. Knjige napose zabranjene posebnim dekretima

7o8) Koje su to knjige?

Nalaze se u popisu, koji se zove "Index librorum prohibitorum" koji se više puta tiskao, na pr. zadnji put, koliko je poznato, god.1938. To nije nova stvar, jer prvi popis zabranjenih knjiga datira iz petog vijeka, kada u "Decretum Gelasianum" nalazimo knjige za katolike "non recipiendi".

7o9) Što je u knjizi zabranjeno?

Zabranjena je čitava knjiga bez osvrta na nepogibeljne stranice. Ako je djelo u više svezaka,a tema je zajednička, nedjeljiva, svi su svesci zabranjeni. Ako se o piscu navodi, da su mu zabranjena "opera omnia" razumijeva se, koliko rade o religiji, a ona djela, koja o religiji ne rade, zabranjena su, ako su posebno ili općom zabranom zabranjena. Knjige izdane poslije osude pretpostavljaju se zabranjene. Zabrana se odnosi na knjige, prema tome na spise kako smo naveli pod br. 696.

Peti članak: tko se može služiti zabranjenim knjigama

710) Tko ih može upotrebljavati dozvolom prava samog zakona?

Kardinali, biskupi te drugi Ordinariji, uz primjenu nužnih mjera opreza, nijesu vezani crkvenom zabranom knjiga (kan. 1401).

Oni, koji studiraju bogosloviju ili Sv.Pismo mogu se služiti knjigama, o kojima u kan. 1399, § 1, te knjigama izdanim protivno propisu kan.1391. ako su izdane u cjelosti te ne sadrže u bilješkama ili predgovoru i slično ništa proti vjere (akn. 1400).

711) Kako prosuđujemo dozvolu čitanja zabranjenih knjiga?

Treba znati tko može dati dozvolu, kako se treba služiti danom dozvolom i na što su obvezani prodavači knjiga.

712) Tko može dati dozvolu čitanja zabranjenih knjiga?

Papa za sve knjige i posvuda, što obično čini preko Kongregacije svetog Oficija.

Ordinariji mogu dati dozvolu čitati knjige zabranjene snagom samog zakona ili odlukom sv.Stolice samo za pojedine knjige i isključivo u hitnim slučajevima (kan.1402, § 1). Ako dobiju općenito ovlaštenje dužni su biti vrlo razboriti (§ 2).

"Superiores maiores"izuzetih Redova mogu svojim podložnima dati dozvolu kao biskupi, ali za pojedine knjige i u hitnim slučajevima.

713) Kako se treba služiti primljenom dozvolom?

Tko može čitati knjige, može i novine, časopise i slično, jer "minus in maiore continetur".- Dozvola je osobna, zato je ovlaštenik nosi kud ide.- Dozvola ne ovlašćuje čitati knjige, koje su zabranjene naravnim zakonom.- Dozvola primljena od sv. Stolice ne proteže se na eventualne zabranjene knjige od Ordinarija.- Tko ima dozvolu čitati knjige, mora te knjige čuvati, da ne dođu u ruke neovlaštenih (kan.1403, 1405).

714) Što ne smiju prodavači knjiga?

Nemoralne knjige ne smiju ni prodavati ni posuđivati niti kod sebe držati. Zabranjene knjige ne smiju držati za prodaju bez dozvole sv.Stolice niti smiju prodavati, osim ako razborito znaju, da ih kupac zakonito pita (kan.1404).

Bilješka: Koje su kazne određene u vezi zabranjenih knjiga? a)Izopćenje sv.Stolici "speciali modo" pridržano pada na one, koji izdavaju, svijesno u teškoj količini čitaju, brane ili kod sebe zadržavaju knjige, koje su napisane od apostata, heretika i skizmatika, ako apostaziju, herezu ili skizmu naumice brane; b)isto izopćenje pada na one, koji to čine s knjigama bilo kojeg pisca ili anonimnog ili pseudonimnog, ako su te knjige poimence zabranjene od sv.Stolice kojom Bulom, Breveom i sl. i to tako, da je knjiga i pisac, ako je poznat, navedena. Prema tome to izopćenje ne pada na knjige osuđene dekretom koje Kongregacije; c)u izopćenje "nikomu ne pridržano"

t.j. od kojega može odriješiti svaki ispovjednik, padaju pisci, izdavači, koji bez dužne dozvole tiskaju knjige Sv.Pisma ili bilješke ili komentare tih knjiga (kan. 2318). Nekoliko primjera: Molinos Miguelova djela su zabranjena i dekretima i posebnom Bulom Inocenta XI.; Balzac Honore-ove su zabranjæne sve "fabulae amatoriae"; Zole Emila su zabranjena "opera omnia" raznim dekretima; Renanova razna djela, na pr. Život Isusov dekretom 24.VIII.1863.; Erazma Darwina djelo "Zoonomia or the laws of organic life" dekretom 22.XII.1817; Viktora Hugo: "Notre Dame" i "Les miserables" i t.d.

ČETVRTA KNJIGA

UZDRŽAVANJE DUHOVNIH PASTIRA I SPALJIVANJE MRTVACA

Prvo pitanje: zapovijed uzdržavanja pastira

715) Koja je to zapovijed?

Prirodni zakon naređuje, da se omogući život onomu, koji se za drugoga brine i radi.- Božanski zakon izričito kaže (Mt 1o.1o; Lk 1o.7; I Kor 9,13.).- Crkveni zakon također isto naređuje (kan. 463 § 1).

Kolikogod zakon Crkve bio jasan (kan. 1496; 15o2) ipak Crkva ne određuje ni način ni količinu. Treba se držati običaja. U svakom slučaju svatko će priznati kako župnik mora postupati razborito, taktički, da ne povrijedi osjetljivost savjesti, a da neprijateljima ne dade podloge za opravdane možda napadaje na pohlepu, škrtost i druge mane duhovnih pastira.

DRUGO PITANJE: ZABRANA SPALJIVANJA TJELESA MRTVACA

716) Zašto Crkva zabranjuje spaljivanje kadavera?

Pogreb tjelesa doziva vjernicima mnoge istine u pamet.- Kristovo je tijelo bilo pokopano.- Tijelo je čovječje vrijedno časti, jer je dostojanstveno po stvaranju, po ulozi u životu, po određenju poslije smrti.- Sv.Pismo predviđa tijelo u grobu, u zemlji, iako je kod nekih naroda i u starini bilo prakticirano, da se tjelesa spale (Gen. 3.19; I.Kor 15.42).

717) Što naređuje Crkva?

Prije svega treba priznati, da spaljivanje mrtvaca ne znači svetogrđe, jer tijelo pokojnika pa i poslije pogreba ne postaje ni stvar ni osoba svetog sadržaja.

Kremacija je od Crkve strogo zabranjena (kan.12o3,§ 1). Ne smije se niti pripadati društvu, koji promiču kremaciju (Denz. 1863). Dapače, ako je to društvo kao filijala masonerije, upada se u kazne izrečene proti ove. Vidi Denz. 1859 i sl.

Nije dozvoljeno narediti,da se vlastito tijelo spali (Denz. 1863), a ako netko to za života i naredi, nije dozvoljeno izvršiti tu volju (kan. 1203, § 2).

Ako netko jasno zna za ovu zabranu,a ipak svoje tijelo odredi, da se spali, te u ovoj odluci ustraje do smrti, ne smije mu se dati crkveni pogreb (kan.1240, § 1,5), pa makar do kremacije i ne došlo, kako je razjasnila Commissio Pontificia od 1o. XI.1925.

Ako se spaljivanje obavlja ne po volji pokojnika već po tuđoj volji mogu se obaviti pogrebni obredi kući i u crkvi, ali "non usque ad cremationis locum", osim ako bi bila sablazan. Međutim sablazan će se ukloniti, kada se objavi, da pokojnik nije želio spaljivanje (Denz. 1864).

U pojedinim slučajevima, kada je poteškoća ili sumnja, treba pitati Ordinarija. Svakako znakovi pokajanja prije smrti mogu se tumačiti kao volja slušati naredbe Crkve. Treba naime pamtiti, da se uskrata crkvenog pokopa ima provesti jedino, ako je dotična osoba pod izvjesno i javno ustrajala u svojoj odluci do smrti. U ovom slučaju ne smije se za nj prikazati ni pogrebna Misa (kan.1241).

Č E T V R T I D I O

O P O J E D I N I M Z A P O V I J E D I M A

718) Gdje je mjesto ovoj raspravi?

U znanstvenoj teološkoj sintezi drugi dio moralke bi se morao baviti pojedinim krepostima, kako smo označili u sv.I.br. 8. To se promatranje odnosi na sve ljude. Međutim u životu opstoje razni oblici života, razni staleži i službe, na pr. podanici i nadležnici, aktivci i kontemplativci i t.d. U kršćanskom životu su tri osobita staleža: lajici ili svjetovnjaci, klerici i redovnici.

P R V A K N J I G A: o staležu svjetovnjaka

PRVO PITANJE: O SUCU I SUĐENJU

719) Što je sudac?

Sudac, latinski judex, kao ius dicens, jest osoba javnog života, određena od zakonite vlasti, da kroji pravdu po zakonima i da krivce po istim zakonima kazni (II-II.67).

720) Koje odlike moraju resiti suca?

Mora posjedovati potrebito znanje; mora imati jurisdikciju ili ovlaštenje; mora biti razborit, moralan i t.d.

721) Može li primati darove?

Ne smije primati darove, za što je obvezan s naslova pravednosti, obaveza je naime suca, da sudi.- Niti smije primati darove od stranaka, da se tako odstrani svaka mogućnost strančarstva (kan.1624).

722) Koje su obaveze suca?

Marljivost u proučavanju parnice; pravednost u donošenju osude.

723) Kako mora suditi?

Suci moraju suditi po opstojećim zakonima (II-II.60.5).- Općenito govoreći sudac mora suditi prema dokazima,kojima raspolaže, t.j. "secundum allata et probata", osobito u prilog krivca (II-II.67. 2 i 3 ad 2), a ne prema svom privatnom znanju.

724) Koju snagu posjeduje sudska presuda?

Sigurno pravedna obvezuje u savjesti, jer je kao neki posebni zakon.- Ako je presuda sigurno nepravedna ne obvezuje u savjesti.- Ako je presuda sumnjivo pravedna mora se poštivati, jer se predpostavlja, da je pravedna, ali osuđenomu ostaje pravo priziva.

725) Koja je dužnost suca u dvojbenim parnicama?

U kriminalnim i penalnim postupcima treba krivca osloboditi, jer "delicto non probato, absolivitur reus" prema općem pravilu, da se zločin ne pretpostavlja već dokazuje.- U civilnim postupcim, kad se radi o "dubio facti" treba aplicirati načela, kao: činjenicu treba dokazati; što-je učinjeno pretpostavlja se pravilno učinjeno i t.d.- Ako se pak u civilnim postupcima radi o "dubio iuris" t.j. kada se sumnja, da li zakon opstoji ili da li se proteže na taj slučaj, općenito je stanovište određeno načelom: "in dubio melior est conditio possidentis". Ako ni jedna ni druga strana ne može reći, da je "possidens" neka savjetuje nagodbu, a ako ni ova nije moguća, neka stekne sigurnost na temelju refleksnih načela, o kojima u sv.I.br.221.

726) Što o presudama po nepravednim zakonima?

Ako se radi o nepravednom zakonu toliko, koliko se ovaj protivi crkvenom zakonu, na pr. zakonu imuniteta kleričkih osoba, sudac može suditi po civilnom zakonu uz odobrenje od sv.Stolice ili Biskupa, što je lako dobiti.- Ako sudac mora suditi proti Božjega ili naravnog zakona, radije neka ostavi svoju službu te je zamijeni drugom, na pr. kada bi morao presuditi, da katolik zaniječe vjeru (II-II.60.5).- Ako bi sudac morao na temelju zakona protivnog Božjem ili naravnom zakonu primijeniti kaznu smrti ili sakaćenja i t.d. učinio bi zločin, jer "ibi ius positivum locum habet, ubi quantum ad ius naturale nihil differt utrum sic vel aliter fiat" (II-II.60.5); ako bi pak imao samo

primijeniti novčanu kaznu, to može učiniti, jer ne može radi tuđe štete sam pretrpjeti veću štetu (II-II.6o.1; 67.3).

727) Opstoji li obaveza naknade za suca?

Ako je radi prevare ili velikog neznanja izdao nepravednu presudu mora nadoknaditi štetu. Ako je pak iz zaborava ili slabosti pogriješio nije dužan na naknadu, jer nema formalnog grijeha. Dužan je ipak opozvati presudu, ako može bez velike neugodnosti.

728) Što o porotnicima?

Porotnici su osobe izabrane iz naroda, da se u nekim slučajevima pridruže sucima te se izraze o činjenici i krivnji okrivljenoga. Prema tome uzimaju obaveze sudaca, jer kao takvi postupaju, ali uvijek unutar granica svoga poziva, a taj nije, da oni vode istragu ni neku odlučnu riječ. Ne moraju biti suci, dovoljno je, da su moralnog života i dovoljnog duha razboritosti. Oni ne moraju suditi po "allegata et probata" već po svom uvjerenju, zato mogu suditi, da se krivac otpusti, ako su privatno uvjereni u nedužnost; ako se radi o tome, da se krivac osudi, oni mogu suditi po dokazima te ga osloboditi, iako možda znaju privatno, da je krivac (Fanfani III.str.398).

DRUGO PITANJE: O ONOMU KOJI PODIŽE TUŽBU I OPTUŽUJE

729) Što su pojedini?

"Actor" podiže tužbu, traži raspravu, zove na sud, na pr. da mu se vrati dug; "accusator" ili optužitelj je onaj, koji u kriminalnim postupcima stvar daje u ruke kompetentnog suca; "denuntiator" je dojavljivač, koji se ne brine za dokaze već samo javlja.

73o) Opstoji li obaveza optuživanja i dojavljivanja?

a) Po pravednosti sudski dojaviti ili optužiti dužni su oni, kojima je to služba i primaju za to plaću; b) iz ljubavi su to isto dužni učiniti svi, kad se radi o pogibli velike štete za zajednicu ili za nevinoga; c) obaveza može također vezivati po naređenju vlasti, osim ako zločin nije javan niti škodljiv društvu, te osim ako nema potrebnih uvjeta za ukor, kako smo vidjeli u sv.II.o ljubavi br.96. Razumije se, da se ne smije prijavljivati, što nije sigurno.

TREĆE PITANJE: O KRIVCU

731) Tko je krivac?

Onaj, koji se zove na sud i proti kojega se vodi postupak.

732) Koje su dužnosti okrivljenoga?

Dužan je odgovarati sucu na upite, koji su "secundum formam iuris" (II-II.69.1), dakle ako zakonito i pravnički pita

(II-II.69.1). Uvijek se pak razumije, da okrivljeni nije dužan svoj zločin priznati, jer njegova izjava "nijesam" označuje po sebi samo to, da on ne će da prizna svoj zločin, a sudac mora suditi prema dokazima, kako je rečeno. U doba sv.Tome se je strože sudilo o tom pitanju i krivcu se stavljala dužnost priznanja, što moderni kodeksi pa ni kanonski ne usvajaju (kan. 1744).

Optuženi može objaviti tajne zločine svjedoka, ako je potrebito, da umanji njihovu dokaznu snagu. Nikada pak ne smije njih klevetati ili im nametati izmišljene zločine, jer je to zlo u sebi i štetno po zajednicu (II-II.69.2; 73.2).

733) Koja je dužnost osuđenoga u snošenju kazne?

Okrivljeni se može i silom poslužiti, ako je po srijedi nepravedna osuda ili postupak, jer bi to bila samo "iusta defensio" (II-II.69.4). Dozvoljeno mu je dakle pobjeći, a drugima ga u tome i pomoći. To pak nije dozvoljeno činiti, ako bi bila sablazan, te ako bi se prešla mjera "inculpatae tutelae". Ako je pravedno osuđen, može tražiti spas bijegom pa bilo iz tamnice, jer nije osuđen da rado ostane tu, zatvoren po svojoj volji, već ga drže zatvorena (II-II.69.4 ad 2). Ima ih, koji tvrde, da je krivac dužan ostati u tamnici, ako je za kaznu osuđen, a da nije dužan, ako je samo u svrhu pritvora.

734) Koje su dužnosti krivca ili optuženoga u civilnim parnicama?

Tko se osjeća krivim mora tužitelju odmah udovoljiti, ne pustiti da se parnica podiže, jer onda mora snositi štetu, budući ga odmah tereti svijest pravednosti. Ako pak optuženi sumnja o ispravnosti optužbe, dok traje dvojba, može voditi parnicu, osim ako mu ljubav prema sebi i bližnjemu te savjet razboritih savjetuje tranzakciju (kan.1925,§ 1) t.j. nagodbu s obostranim teretom ili djelomičnim popuštanjem, što ima za posljedicu slogu ili nagodbu.

ČETVRTO PITANJE: O BRANITELJU

735) Što je branitelj ili advokat?

Onaj, koga se uzme, da brani optuženoga na sudskom procesu.

736) Što branitelj može braniti?

Ne smije prihvatiti sve parnice već samo one, koje, poslije marljiva ispitivanja prosudi, da su pravedne i dozvoljene (II-II.71.3). O rezultatu svoga ispita mora upozoriti klijenta. Ako u toku procesa advokat otkrije, da je stranka, koju zastupa, u nepravdi, mora upozoriti klijenta i odustati, ali ne smije izdavati klijenta (II-II.79.3 ad 2). Ako opstoji dvojba, može uzeti parnicu, da je brani.- U kriminalnom postupku uvijek je advokatu dozvoljeno uzeti obranu okrivljenoga, dapače je običaj i sudski označiti branitelja. - Branitelju ili

advokatu nije nikada dozvoljeno upotrebljavati nepoštena sredstva obrane (II-II.71.3 ad 3).

737) Advokat je dužan na vjernost prema klijentu

Pitanja marljivo proučiti.- Upozoriti klijenta o svemu, što je važno u pitanju.- Upotrebljavati redovitu brigu, da dobije parnicu.- Ne smije u toj parnici pomagati protivnu stranku.

738) Smije tražiti platu?

Dozvoljeno je i pravedno, da prema naravi posla, vještine, truda, prema običajima i utvrđenim taksama traži nagradu (II-II.71.4). Ako se radi o siromasima, dužan je iz ljubavi pod teški ili pod laki grijeh, dobrovoljno prihvatiti obranu.

PETO PITANJE: O SVJEDOCIMA

739) Što su svjedoci?

Prikladne osobe, koje služe, da svjedoče o istini, o kojoj se na sudu raspravlja.

74o) Opstoji li dužnost svjedočenja na sudu?

Nitko nije po izmjeničnoj pravednosti dužan, da se sam prijavi za svjedoka, osim onih, koji su po službi dužni prijavljivati. Ako se dakle netko sakrije, pobjegne i sl. da ne svjedoči, nije dužan na naknadu štete okrivljenomu ili osuđenomu.

Može opstojati obaveza svjedočiti iz ljubavi, iz zakonske pravednosti te iz posluha (II-II.7o.1; kan.1766, § 2).

741) Koje su dužnosti svjedoka pri svjedočenju?

Ako je zakonito zapitan, a ne ispričava ga ništa od dužnosti svjedočenja, mora reći istinu. Sudac ne pita zakonito, ako nije kompetentan; ako se ne drži sudske forme; ako pita za posve tajnu stvar i ne dokazanu, od čega ništa zajednica ne trpi.

Iako sudac zakonito pita, mogu opstojati razlozi, radi kojih svjedok nije dužan svjedočiti, naime: ako zna za stvar kao sakramentalnu tajnu; ako stvar zna po naravnoj ili povjerenoj tajni, a ne prijeti od te šutnje pogibelj za zajednicu; ako ne može svjedočiti bez velike štete za sebe ili za svoje; ako je stvar čuo od nevjerodostojnih osoba; ako zna, da krivac nije krivac u savjesti.

Svjedok neka govori što zna sigurno, a ne što on misli, vjeruje, ili što je čuo od drugih, osim ako se zato pita (II-II.7o.4 ad 1).

742) Obaveze krivog svjedoka?

Svjedok, koji je znatice krivo svjedočio, ili koji je objavio, što je morao tajiti, čime je postao djelotvornim uzrokom tuđe štete, griješi teško, te je dužan na naknadu.

ŠESTO PITANJE: O LIJEČNICIMA

743) Je li liječnik dužan liječiti?

Ako je sklopio koji ugovor, na temelju plate, dužan je iz pravednosti, ako to nije, dužan je iz ljubavi liječiti. Ako je njegov odnos reguliran kontraktom, dužan je i uz vlastitu znatnu neugodnost.

744) Kako postupati u pružanju lijekova?

Mora slijediti sigurne, a ne samo vjerojatne sudove, jer mu nije dozvoljeno u svrhu eksperimentiranja stavljati živote na kocku.- Ako nema sigurnih lijekova, može upotrebljavati vjerojatne, ako time ne izlaže život pogibli smrti.- Ako je bolesnik u očajnom stanju, a sumnja da bi lijek mogao i koristiti, može ga upotrijebiti, osobito ako sam bolesnik na to pristane.- Ne smije pak nikada pospješiti smrt.- Griješi, ako se bez potrebe ili opravdana razloga izlaže pogibli grijeha; još više griješi, ako pod plaštem zdravlja savjetuje, što se protivi kreposti umjerenosti, spolne čistoće i t.d.

745) Koje su dužnosti prema pacijentu?

Upozoriti bolesnika o težini bolesti, da ovaj može urediti svoje vremenite i vječne poslove.- Dužan je na "secretum commissum", jer to traži svaki pacijent, to je u interesu zajednice. Prema tome primjenjuju se načela iznesena gore pod br.67o.

746) Koje su dužnosti i prava u vezi s troškovima?

Po pravednosti liječnik ima pravo tražiti nagradu za trud.- Cijena mora odgovarati zakonitim običajima.- Može se povećati, ako je trud bio veći; ako je vrlo težak slučaj, za koji se tražio specialist. Uvijek ipak treba izbjegavati pretjerane naplate, do kojih liječnici lako dođu, jer ljudima je zdravlje vrlo dragocjeno.

Bilješka: Tolika je i tako očita važnost liječničke službe, tolike su opet dodirne točke s moralom, da je Pijo XII. posvetio mnoge svoje govore pitanjima s područja medicine, na pr. 17.IX.1954; 11.IX.1954; 3o.IX.1954; 7.IV.1955; 11.XI.1955; 16. IV.1956; 6.X.1956 i t.d.

747) Što je hipnotizam?

Umjetno izazivanje sna, na bazi sugestije, u razne svrhe izveden, kako smo vidjeli u sv.III.br.169.

748) Radi li se o naravnim učincima?

U najvećem postotku, ali se ne može apriorno isključiti uvijek i u svim slučajevima ingerencija viših sila u raznim fenomenima spiritizma.

748) Je li dozvoljen hipnotizam?

Isključivši svaku vezu s demonom, hipnotizam može biti dozvoljen na pr. ako iskusan i pošten liječnik savjetuje u svrhu zdravlja, ili ako se poduzmu pokusi u znanstvene svrhe, dakako,

uz potrebne mjere opreza te u granicama Božjeg i naravnog zakona. Nije dozvoljeno hipnotiziranje iz proste znatiželje ili ispraznosti.- Moralka naime načelno goji nepovjerenje prema hipnotizmu, jer hipnotizam čovjeka lišava svijesti; jer može biti prigoda velikih zloupotreba.

D R U G A K N J I G A

O ZAPOVIJEDIMA ZA KLERIČKE OSOBE

750) Što označuje izraz "kler" ili "klerik"?

Kler, od grčke riječi KLEROS, etimološki označuje dio baštine, ili odabrani dio naroda. Stvarno pak ima: a) šire značenje, koje uključuje sve osobe posvećene štovanju Boga, posebno od zakonite vlasti označene, prema tome u taj smisao ulaze i redovnici te časne sestre; b) uže značenje, prema kojemu samo obuhvaća osobe svjetovnog klera.

PRVO PITANJE: O ZVANJU ZA KLERIČKI STALEŽ

751) Što je zvanje i da li je potrebito?

Postupak Providnosti, kojim Bog svakog pojedinca bira za taj stalež te ga u tu svrhu obdaruje sposobnostima i pomagalima, da može dostojno obavljati dužnosti toga staleža. Kanonski ili na vanjski način zvanje se dokazuje time, što je nekoga Biskup primio, da ga učlani u redove klera. Traži se dakle najprije unutarnje zvanje, da naime pojedinac zna, osjeća i hoće te može prigrliti to zvanje.

Tko upozna da sigurno ima zvanje, a ne slijedi taj poziv, griješi, ako taj poziv ne slijedi iz prezira ili drugih griješnih motiva. Isto tako griješi onaj, koji je svijestan nesposobnosti, a ipak pristupa i višim redovima.

752) Opstoji li dužnost istraživanja sposobnosti kandidata prije ređenja?

Opstoji teška dužnost, koja tereti Biskupa, a osobito se ta dužnost odnosi na ispitivanje sposobnosti i prije ređenja. Budući se o pitanju raspravlja na drugim mjestima spomenut ćemo samo to, da Pijo XII. govori o pitanju u "Poruka svećenstvu" str.30-31; o redovničkom zvanju je pisao napose u "Sedes Sapientiae" od 31.V.1956. Postoji također uputstvo sv.Kongregacije za sjemeništa pod br.419/43. o kušnjama ili ispitivanjima s područja kreposti umjerenosti, odnosno spolne čistoće.

DRUGO PITANJE: OBAVEZA ČASOSLOVA

Prvi članak: o božanskom oficiju

753) Što je?

Skup molitava određen od Crkve, da se po njenoj naredbi Bogu upravlja od osoba za to određenih.

754) Koji su plodovi?

Neki izviru iz samog onog, koji moli, neki pak iz same molitve ili djela.- Ako uzmemo oficij kao djelo naređeno od Crkve.on ima trostruki plod: prosi, ispašta i zadovoljava. Sve je to neovisno od stanja onoga koji moli.- Plodove primaju: onaj, koji moli; oni, za koje napose namjerava moliti; vjernici, koji su osnovali nadarbine sa zadatkom, da se moli oficij; svi vjernici, za koje Crkva kani moliti.

755) Koji su dijelovi Oficija?

Sedam ih je: Matutin s Laudama, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vespere i Kompletorij.- Matutin, Laude i Vespere se zove "horae maiores", ostale "minores", ili "parvae", prve poprimaju naime veću svečanost.- Matutin s Laudama zove se i "noćni oficij", jer su se te hore običavale i običaju recitirati noću.

Drugi članak: o obavezi recitiranja

756) Opstoji li obaveza?

Sve osobe kleričkog staleža zaređeni višim redovima dužni su svaki dan javno ili privatno recitirati božanski Oficij (kan.135). To obvezuje i suspendirane, ekskomunicirane, degradirane i t.d. Obaveza počinje od primanja subđakonata i to od vremena u koje se zaređeno, jer netom je primljen sv.Red, počinje i obaveza, na pr. tko je zaređen jutrom u devet sati, mora početi od TERTIA, koja odgovara devetoj uri dana.

Obaveza "vi beneficii" počinje od časa primanja te nadarbine, kako se razabire iz kan. 1475, § 1.

Obaveza "vi professionis religiosae" počinje od časa kada se položi svečana profesija (kan. 61o. § 3).

757) Kakve je vrsti ta obaveza?

Pod težak grijeh, jer je teška zapovijed, koja se odnosi na štovanje Boga u ime Kristovih vjernika. Opstoji malenkost tvari, prema tome za težak grijeh treba znatan propust ili propust znatnog dijela, na pr. jedne male Hore. Taj "znatan dio" može nastati iz više ispuštenih psalama, koji se kroz jedan dan mogu zbrojiti, kao što se od malih krađa kumulira teška tvar. Crkva naređuje oficij dana kao cjelinu, zato po naravi same stvari čini težak grijeh i to jedan, onaj koji propusti božan. Oficij jednoga dana. Tko pak propusti više Hora uslijed više voljnih čina, između sebe prekinutih, čini više grijeha.

758) Mora li se vratiti dobit radi nerecitiranja?

Naredba je Crkve, da nadarbenik ne smije uzeti dobit ili plodove "pro rata omissionis" (kan.1475, § 1 i 2). Nadarbenik dakle griješi i proti religioznosti i proti pravednosti. Propušten Matutin diže pravo na polovicu plodova, koji odgovaraju danu; propustiti ostale Hore diže pravo na drugu polovicu; jednu Horu propustiti gubi se pravo na šesti dio. U tom slučaju plodove treba razdijeliti prema kan. 1475, § 2.

Prosti nadarbenik, koji nema druge službe osim Oficija, mora u slučaju propusta vratiti sve dobiti ili plodove; mnogostruki nadarbenik, koji naime ima i drugu službu, na pr. biskupsku ili župničku službu mora vratiti dio, koji odgovara obavezi Oficija.

Treći članak: o obredu (formi) Oficija

759) Koji je obred propisan?

Pijo V. je odredio recitiranje "sec.formam et ritum Breviarii Romani", i to god.1568. u Konstituciji "Quod a nobis". Dozvolio je pak crkvama i Redovima, koji su otprije 2oo godina (dakle prije 1368) upotrebljavali drugi obred i brevir, da i dalje upotrebljavaju taj svoj obred i brevir. Tako je zadržala svoj obred crkva u Milanu, Kartuzijanci, Dominikanci i t.d. Tko se ne drži svoga obreda,ne zadovoljava dužnosti tako da, tko nema vlastitog brevira, ne može biti prinukan da recitira po breviru drugog obreda. Ono što Noldin govori pod br. 3. u malim slovima, izgleda arbitrarno rečeno, jer po Piju V. samo se zadovolji dužnosti recitiranjem u svom, zakonitom obredu (Fanfani III.str.435).

76o) Koji su nadodani dijelovi Oficija?

Opstoji obaveza recitirati velike Litanije dne 25.travnja i u trodnevlje "rogationum", ali nema obaveze recitiranja Oficija bl.Djevice (officium parvum) ni mrtvačkog ni pokorničkih psalama. Na integritet Oficija ne spadaju: "Aperi", ni "Sacrosanctae", ni "preces" na kraju Hora.

761) Koji se Oficij mora recitirati?

Kleričke osobe bez nadarbine slijede Kalendar dieceze i to svoje ili one, u kojoj steknu boravak ili kao boravak.

Nadarbinari slijede Kalendar crkve, u kojoj imaju nadarbinu; ako recimo župnik upravlja dvjema crkvama slijedi Kalendar one, u kojoj se nalazi habitualiter. Sjemenište se smatra pripojeno crkvi sjemeništa.

Redovnici, koji imaju svoj Kalendar moraju slijediti Kalendar samostana boravka, odnosno i Provincije. Redovnici -putnici privatno mole oficij svoga samostana, koralno pak mogu moliti Kalendar samostana, u koji dođu.

762) Smije li se zamijeniti Oficij dana za dan?

Teško griješi, tko mijenja Oficij u znatno različit bilo

po kolikoći ili kakvoći, ako to čini naumice. Nije dovoljan razlog da se zamijeni Oficij, taj, da se pridruži drugima u koru, koji imaju različit oficij. Niti se smije zamijeniti propisani Oficij s kojim Oficijem iz pobožnosti. Ako nema pri ruci Oficija za određeni dan, ili se do njega ne može bez teške neugodnosti doći, može se zamijeniti za drugi, ako taj drugi nije znatno kraći.

Bilješke: 1) Općenito govoreći ne zadovoljava dužnosti Oficija onaj, koji se pridruži drugima, koji recitiraju različit Oficij, osim, ako zato ima dozvolu, kako na pr. Isusovci za vrijeme duh.vježaba.

2) Tko dakle svijesno, bez dovoljna razloga, zamijeni Oficij za Oficij ne zadovoljava dužnosti.

763) Što mora činiti onaj, koji nesvijesno zamijeni Oficij?

"Error corrigitur ubi deprehenditur", i: "Officium pro Officio valet".

Četvrti članak: o načinu recitiranja Oficija

764) Što znači "usmeno"?

Ustima ili usnama cjelovito izgovarati pojedine riječi, jer se radi o javnoj ili društvenoj molitvi, o izvanjskom činu bogoštovlja. Nije potrebito čuti izgovaranje riječi, dovoljno je biti svijestan, da se riječi artikuliraju usmeno.- Danas se može sumnjati o tome, da li je bilo dano nekima, da mogu zadovoljiti recitaciji Oficija samo "mentaliter", te se taj običaj ne može slijediti "tuta conscientia" (Farfani III.str.444).

765) Je li dozvoljeno u društvu ili u koru?

Dozvoljeno je i s drugim recitirati, pa makar ovaj drugi i ne bio dužan recitirati.- Potrebno je, da jedan drugoga čuje.- Jedan ne smije recitirati dok drugi recitira, jer recitacija mora biti slijedna.- Ne smije se recitirati prebrzo već tako, da se razumije ili percepira..

766) Što znači "pobožno"?

Pažljivo i pobožno znači s potrebnom prisutnošću i sabranošću pameti te barem izvanjskom pažnjom. Vidi sv.III.br.14o. Traži se nakana, ali je dovoljna virtualis t.j. učinjena i neopozvana. Ova se ostvaruje već samim tim, što netko uzme brevir, iako se za vrijeme recitacije rastrese. Ako se voljno rastrese griješi, ali zadovoljava recitaciji, ako su drugi uvjeti ispunjeni.

767) Koja se pažnja traži?

Dovoljna je i samo izvanjska, ali je poželjna i pohvalna i unutarnja t.j. aplikacija pameti na riječi, smisao ili otajstva.

768) Što znači "cjelovito"?

To znači sa svim i pojedinim dijelovima, izgovarajući sve i pojedine riječi. Svaki je voljni propust grijeh, a propust znatnog dijela je težak grijeh. Onaj koji svira, dok se moli ili pjeva koralno, zadovoljava, iako propusti koji stih više, ali, ako samo svira, a ne sudjeluje s korom i ne moli "alternatim", ne zadovoljava.

769) Što znači "neprekidno" ili slijedno?

Znači da se pojedine Hore ne smiju prekidati. U privatnoj je recitaciji dozvoljeno rastaviti Matutin od Lauda. "Nota tamen, interruptionem quamlibet, etiam notabiliter protractam, in recitatione privata nunquam constituere peccatum mortale: equidem, unica obligatio sub gravi est pro singulis recitatio totius Officii a media nocte ad mediam noctem" piše Fanfani III. str. 443. Ako se pak prekida bez razloga čini se nered lakog grijeha. Prekinuti za kratko i radi valjana razloga ne predstavlja nikakav grijeh.

770) Što znači "po redu"?

Držati se poznatog reda. U koralnoj bi recitaciji bio laki grijeh izvrnuti red; u privatnoj recitaciji može se izvrnuti red iz bilo kojeg razloga, na pr. tko nema brevira, može prije recitirati Hore; tko dođe u kor te nađe da su već počeli Horu može slijediti gdje stigne, a kasnije ispuniti, što nije recitirao.

771) Što znači na propisanom mjestu i u propisanom položaju?

Koralna se recitacija mora ispuniti u crkvi ili na takvom mjestu, da se doista može reći, da je recitacija obavljena u crkvi, na pr. u prostoriji, koja se otvorom ili prozorom spaja sa crkvom. Ceremonije koralnog recitiranja obvezuju kao i drugi liturgijski propisi.

U privatnoj recitaciji nije određeno ni mjesto ni položaj, osim ako bi se položaj ili mjesto protivio sabranosti ili poštivanju s tako važnog čina pobožnosti. Tko bi bez razloga recitirao ležećke, počinio bi laki grijeh.

772) Koje je vrijeme propisano?

U privatnoj recitaciji pod težak grijeh je propisano od pola noći do pola noći, te poslije pola noći nema obaveze. Prikladno je, da se i u privatnoj recitaciji drži uobičajenog ili propisanog reda, naime: Matutin s Horama prije podne, Vespere i Kompletorij poslije podne, ali svaki, pa i neznatan razlog, može biti povodom, da se red izmijeni, t.j. da se na pr. sve recitira jutrom ili uvečer. Matutin s Laudama se može anticipirati "iam ab hora secunda post meridiem diei praecedentis" kako se razabire iz odluke sv. Kongregacije Rituum (Fanfani III. str. 440).

U koralnoj recitaciji treba se držati propisa pojedinih crkava ili Redova, ali Matutin i Laude moraju se recitirati prije konventualne Mise. Doista opstoji obaveza i za svećeni-

ka privatno, da recitira Matutin i Laude prije Mise, ali nije sub gravi, stoga svaki pravi razlog je dovoljan, da se Matutin i Laude posticipiraju, na pr. zaposlenost, neugodnost.

773) Kada se može Matutin anticipirati?

Osim nekih iznimaka ili privilegija može se anticipirati, kako je rečeno gore pod br. 772.

Peti članak: o razlozima, koji ispričavaju od recitacije

774) Koji su to uzroci?

Obično se nabrajaju: fizička nesposobnost, oprost, bolest, zaposlenost.

775) Kojih se načela treba držati prethodno?

a) Tko ne može recitirati cijeli Oficij, dužan je recitirati dio, kako se razabire iz osuđene rečenice kod Denz.1204. Tko ne može niti malu Horu, nije dužan na ništa.

b) Dužnost je recitacije osobna, prema tome tko ne može sam, nije dužan ni preko drugoga. Tko je ispričan od recitiranja, nije dužan izmoliti druge molitve niti obaviti druge pobožnosti.

c) Tko ne može sam, ali može u društvu s drugim, neka potraži druga, ako ga može naći "gratis et facile".

776) Kako ispričava fizička pomoć?

I fizička i moralna, jer "ad impossibile nemo tenetur", a što se tiče moralne nemogućnosti, to proizlazi iz naravi crkvenog zakona, koji ne obvezuje uz znatnu ili veliku poteškoću ili neugodnost. Prema tome je ispričan: tko nema brevira, tko je slijep, tko se boji da ga brevir ne izda te bude progonjen, koga u bolesti recitiranje umara. U sumnji može se mirne duše slijediti savjet liječnika, razborita čovjeka ili starješine.

777) Tko može dati oprost?

Papa može dispensirati bez ograničenja. Biskupi i Prelati regulares mogu svoje podanike dispensirati, ali u hitnim slučajevima, iz valjana razloga i za kratko vrijeme.

778) Ispričava li bolest?

Bolest se svodi na fizičku i moralnu nesposobnost. Ne samo da su ispričani teški bolesnici već i rekonvalescenti, ako se boje ili dožive umor, bol glave, bol u želudcu i t.d.

779) Zaposlenost?

Nagla i teška zaposlenost, na pr. nenadana dužnost spremiti govor ili nešto slično, dovoljan je uzrok, da se ispusti čitav Oficij ili koji njegov dio. Ako se radi o redovitoj zaposlenosti, mora se razborito naći vrijeme.

Svaka zaposlenost, koja je na korist bližnjega, a posao se ne može propustiti bez sablazni ili znatne štete po bližnjega, niti se može odgoditi, smatraju se dovoljni uzroci, da se Oficij ne recitira, na pr. ispričava se od recitiranja svećenik, u cjelosti ili dijelom, ako je naglo pozvan na bolesnika, a kasnije nije imao vremena recitirati; onaj koji kroz svo vrijeme prije svršetka dana ispovijeda; onaj koji mora spremiti govor radi nenadana uzroka; onaj koji za vrijeme bolesti dvori ili bdije nad bolesnicima i t.d. Uvijek se ipak traži "grave incommodum", a u sumnji bolje je pitati starješinu ili kojeg razboritog čovjeka.

TREĆE PITANJE: DUŽNOST DIJELJENJA SUVIŠNIH DOBARA

780) Opstoji li obaveza?

Govor je o osobama kleričkog, svjetovnog klera. Opstoji naredba i teška obaveza razdijeliti od suviška dobara, kako je rečeno gore pod br. 381.

781) Što uključuje "honesta sustentatio?"

Ne znači samo egzistenciju, hraniti se, živjeti, već i doličnost prema mjestu, osobi, vremenu. Dakle nema matematičke mjere već mjerilo se nalazi u razboritosti.

782) Odakle izvire obaveza dijeljenja od suvišnih dobara?

Zapovijed je Crkvena, zato oni koji je svijesno krše počinjaju grijeh proti religioznosti, kako je rečeno pod br. 381.

783) Kako će razdijeliti?

Ako nema vrlo teških siromaha neka se slijedi kriterij razboritosti, jer zakon ne određuje detalje.

D o d a t a k

1) Osobama kleričkog staleža propisano je nositi klerično odijelo i tonzuru. Tko stalno i bezrazložno krši ovu zapovijed, može podpasti pod kazne određene od zakona (kan. 136, § 1, 3; 2379).

2) Naređeno im je također, da goje na jednostavan, čedan način kosu, da ne upadnu u zamke ispraznosti i da se ne upriliče svjetovnjacima (kan. 136, § 1).

3) Svima je osobama kleričkog staleža pod težak grijeh zabranjena trgovina u pravom smislu, bilo da je obavljaju sami ili preko drugih, bilo u svoju ili u tuđu korist (kan. 142). Trgovina pak u nepravom smislu ili ne u strogom smislu dozvoljena im je, ako je u granicama staleža, i ako je sami obavljaju. Trgovina u pravom smislu uključuje: kupovanje stvari, čuvanje u istom stanju i skuplje preprodavanje. Trgovina pak

obiteljska ili u širem smislu jest ona, kojoj fali koji od spomenutih uvjeta za trgovinu u strogom smislu. "Clerici et Religiosi omnes ritus latini... ne exceptis quidem recentiorum Institutorum saecularium sodalibus, per se vel per alios mercaturam seu negotiationem... exercentes, sive in propriam sive in aliorum utilitatem... excommunicationem latae sententiae Apostolicae Sedi speciali modo reservatam incurrunt"/S.C.Concil. 22.III. god. 1950/. Objekt je cenzure trgovina u strogom smislu, a ne ona u širem ili obiteljska. Dozvoljeno je dakle mudro voditi obiteljsku ekonomiju, dati u najam, kupovati i prodavati namirnice za sebe i za svoje, ali ne bi bilo dozvoljeno da klerička osoba sama unajmi polje, koje bi obrađivao s radnicima te prodavao prihode, jer bi to bila trgovina preko drugih /isp. Fanfani III. str. 455-459/.

4) Zabranjeno im je također bavljenje s nečasnim umijećima ili obrtom kao mesarstvom, krčmarstvom i sl., ne jer je u sebi zlo, već, jer se ne slaže sa staležom (kan.138;139,§3 1). Niti smiju nositi oružje, osim u pogiblji života(kan.138).

5) Zabranjeno im je prisustvovati predstavama, ako bi to bilo na sablazan vjernika, ili na njihovu štetu duše i tijela(kan, 140). Nije uputno da se u svećeničkom odijelu vide u barovima ni igraonicama i sl. (kan.138). Ne smiju se baviti bučnim načinom lova(kan.138).

6) Ne smiju kod sebe držati niti pohađati ženske, o kojima može biti sumja o moralnom životu(kan.133, § 1). Kod sebe neka drže bližu rodbinu, od koje ne može nastati sumnja(kan.133,§2). U pojedinim slučajevima prosuditi će Ordinarij(kan.133,§ 3 i 4).

7) Što se tiče Mise za narod, propovijedanja i katehheze to izravno spada na Kanonsko Pravo. O redovničkom pak staležu redovnici uče posebno.

...oooOooo...

IZDAVAČ: Nadbiskupsko Bogoslovsko Sjemenište-Zagreb,Kaptol 29
Umnoženo ciklostilom Nadb. Bog. Sjemeništa u 250 primjeraka za isključivu upotrebu bogoslova.